USAID FROM THE AMERICAN PEOPLE

СТОПАНСКА КОМОРА НА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
ECONOMIC CHAMBER OF NORTH MACEDONIA

Проект:
ПОДДРШКА НА ПРИВАТНИОТ СЕКТОР ЗА РЕГИОНАЛНА ИНТЕГРАЦИЈА

- СТУДИЈА -

МАПИРАЊЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ТРГОВСКИ И ИНВЕСТИЦИСКИ МОЖНОСТИ НА ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН

Изработена од Меѓународен институт
за бизнис анализа (МИБА)

Скопје, 2023

Оваа анализа е подготвена од Меѓународниот Институт за Бизнис Анализа (МИБА) – Скопје со тим на експерти предводен од проф. д-р Дарко Лазаров со поддршка на Американските граѓани преку Американската Агенција за Меѓународен Развој (УСАИД). Ставовите на авторите изразени во Анализата за извозни потенцијали на македонската економија не ги изразуваат ставовите на Американската Агенција за Меѓународен Развој (УСАИД) и на Американската Влада.

Содржина

1. МЕТОДОЛОШКА РАМКА ЗА АНАЛИЗА НА ИЗВОЗНИТЕ ПОТЕНЦИЈАЛИ 5

1.1 Индикатор за извозен потенцијал (ИИП).. 5

1.2 Индикатор за производна диверзификација (ИПД) 8

2. ЕМПИРИСКА АНАЛИЗА НА ИЗВОЗНИТЕ ПЕРФОРМАНСИ НА ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН......... 11

3. АНАЛИЗА НА ИНТРА-РЕГИОНАЛНАТА ТРГОВСКАТА РАЗЕМНА ПОМЕЃУ ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН 25

3.1 Анализа на интра-регионалната извозна структура на Северна Македонија............................... 27

3.2 Анализа на интра-регионалната извозна структура на Србија... 34

3.3 Анализа на интра-регионалната извозна структура на Босна и Херцеговина 40

3.4 Анализа на интра-регионалната извозна структура на Албанија... 46

3.5 Анализа на интра-регионалната извозна структура на Црна Гора 47

4. АНАЛИЗА НА МОЖНОСТИТЕ И ПОТЕНЦИЈАЛИТЕ ЗА РЕГИОНАЛНА ТРГОВСКА СОРАБОТКА ПОМЕЃУ ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН 52

4.1 Анализа на извозни потенцијали на Северна Македонија... 53

4.2 Анализа на извозни потенцијали на Србија 59

4.3 Анализа на извозни потенцијали на Босна и Херцеговина... 66

4.4 Анализа на извозни потенцијали на Црна Гора 72

ЗАКЛУЧОК.. 75

ВОВЕД

Економската теорија и искуството од пракса јасно укажуваат дека регионалната интеграција и користењето на можностите за регионално поврзување може да имаат значајни позитивни ефекти за развојот на поединечните земји во рамки на еден регион и генерално за целиот регион. Оттука, процесот на регионално поврзување и интензивирање на економските, трговските и инвестициските релации помеѓу земјите од регионот на Западен Балкан може значително да придонесат во забрзување на економскиот раст и развој на поединечните земји од Западен Балкан[1].

Овие процеси на регионална интеграција, особено во трговската размена се реални затоа што земјите од регионот имаат помали транспортни трошоци што се должи на географската близина и веќе развиената меѓусебна инфраструктура, имаат заеднички културни вредности, слични јазици и слична политичка и општетствена рамка што им дозволува побрзо трговски да се интегрираат и економски да соработуваат. Веќе воспоставените бизнис релации помеѓу компаниите од секоја поединечна земја од регионот, многубројните регионални иницијативи вклучувајќи го Отворен Балкан, активностите на Коморскиот Инвестициски Форум во насока на зајакнување на бизнис релациите помеѓу земјите од Западен Балкан и подобрување на трговската и бизнис клима во регионот заедно со актвностите на ЦЕФТА за градење на единствен регионален пазар се придобивки кои приватниот сектор од регионот треба да ги искористат за зајакнување на економските, трговските и бизнис врските со цел обезбедување на заедничка корист за сите чинители од регионот.

Тргнувајќи од овие факти и реални претпоставки, основната цел на студијата за индентификување на можностите за регионална трговска и инвестициска соработка има за цел да ги мапира можностите за интензивирање на трговската размена помеѓу земјите од Западен Балкан на ниво на земја и производ. Истовремено, цел на студијата е идентификување на нови производи со поголем степен на финализизација и ниво на комплексност за кои поединечните земји од Западен Балкан и целиот регион има потенцијални компаративни предности да отпочне да ги произведува и извезува на трети пазари.

За остварување на поставената цел користиме современа научна методологија и релевантни податоци базирани на ниво на поединечен производ. Методологијата која што ја користиме во емпириското истражување е развиена од страна на Меѓународниот Центар за Трговија – Женева, за идентификување на извозни потенцијали и методологијата на Меѓународниот Центар за Развој при Универзитетот Харвард – САД за анализа на можностите за извозна диверзификација. Предмет на анализа се повеќе од 5.300 постоечки и потенцијални извозни производи согласно Меѓународниот хармонизиран царински систем на 6-цифрени тарифни броеви и шест пазари/земји во рамки на регионот на Западен Балкан.

Резултатите од оваа студија треба да им дадат корисен патоказ на компаниите во нивните напори за зголемување на трговската соработка и поголема присутност на регионалните пазари, а на креаторите на економските политики корисни информации за тоа како да го поддржат приватниот сектор во градење на поволен регионален амбиент за интензивирање на економската и трговската соработка на поединечните земји во регионот на Западен Балкан.

[1] Поради недостаток на податоци за Косово во дел од анализите оваа земја не е вклучена.

1. МЕТОДОЛОШКА РАМКА ЗА АНАЛИЗА НА ИЗВОЗНИТЕ ПОТЕНЦИЈАЛИ

Во рамки на првиот дел од студијата која се однесува на компаративна анализа на извозните перформанси на земјите од Западен Балкан, користиме компаративна анализа базирана на користење на повеќе индикатори како што се извоз на добра и услуги по глава на жител, извоз како процент од БДП, број на извозни пазари, број на извозни производи кои земјите ги извезуваат со компаративна предност и други индикатори. Истовремено, со цел анализа на трговската размена на земјите од Западен Балкан користиме техника на квантифицирање на изворите на растот на извозот на ниво на поединечен производ. На крај, можеби најважно, во рамки на нализата за *идентификување на идните извозни потенцијали и можности за интензивирање на трговскта соработка* помеѓу земјите во рамки на регионот на Западен Балкан користиме **Индикатор за извозен потенцијал** (ИИП) на ниво на поединечна земја.

1.1 Индикатор за извозен потенцијал (ИИП)

Индикаторот за извозен потенцијал ИИП овозможува да се утврди идниот извозен потенцијал на постоечките производи кои земјата веќе ги извезува и за кои има изградено одредена конкурентска предност или препознатливост на меѓународните пазари. Со други зборови, овој индикатор ги мери *идните извозни потенцијали на постоечките извозни производи на сегашните или на нови извозни пазари/земји*.

Овој индикатор е базиран на **три компоненти**: **1)** Компонента на **понудата, 2)** Компонента на **побарувачка,** и **3)** Компонента која се однесува на **институционални поволности за меѓународно тргување**.

$$EP_{ijk} = Supply_{ik}^{EP} \times Demand_{ijk} \times Easiness_{ij}$$

Првата компонента на **ИИП** на страната на **понудата** се однесува на ***идните извозните капацитети*** мерени преку ***прокетирано идно пазарното учество*** и **корегирано за некои фактори** *(ре-извоз и глобална маргинална преференца)* кои можат да ја променат вистинската слика за реалните извозни перформанси:

$$Supply_{ik}^{EP} = ProjectedMS_{ik} \times ExIm_{ik} \times GTA_{ik}$$

Првиот параметар во равенката, $ProjectedMS_{ik}$, се однесува на **идното проектирано релативно пазарно учество** на земјата, i[2], во вкупниот светски извоз за некој конкретен производ, k.[3]

Овој параметар тргнува од фактот дека **идното пазарно учество** е детерминирано од постоечкото релативно учество и од проекциите за идниот раст на извозот на производот, k, од страна

[2] Во рамки на анализата станува збор за земјите од Западен Балкан како извозни земји кои се предмет на интерес.
[3] Предмет на анализа се повеќе од 5,300 производи согласно ХС-6 класификација на тарифни броеви.

на земјата, i, споредено со проектираниот раст на извозот на истиот производ од страна на останатите земји во светот кои го извезуваат тој производ[4].

$$ProjectedMS_{ik} = \frac{v_{ik} \times \Delta v_{ik}}{\sum_i (v_{nk} \times \Delta v_{nk})}$$

Дополнително, пресметката на индикаторот кој го мери извозниот потенцијал на ниво на поединечен производ го зема во предвид и ***параметарот за ре-извоз*** кој се вклучува во равенката со цел да обезбеди поголема релеватност при пресметките и да спречи било какви нереални резултати од аспект на капацитетот на понудата со оглед што ре-извозот на некој/и производи е реална појава.

$$ExIm_{ik} = min\left(1, \frac{Ex_{ik}}{Im_{ik}}\right)$$

Ова е особено оправдано во случајот на македонскиот извоз со оглед на фактот што постојат трговски компании кои увезуваат одредени производи и истите ги извезуваат во некои други земји од регионот. Со внесување во пресметката на овој параметар се елиминира можноста тие производи да бидат анализирани како производи со извозен потенцијал за македонската економија во услови кога истите не се произведуваат во Република Северна Македонија.

На крај, во првата компонента која се однесува на производните перформанси на страната на понудата е вклучен и *параметарот што ги мери* ***глобалната преференцијална маргина***.

$$GTA_{ik} = \left(\frac{1 + av.tariff_k}{1 + av.tariff_{ik}}\right)$$

Овој параметар практично се користи за проценка на евентуалните царински предности за извоз на некој производ од конкретната земја споредено со царинските предности за извоз на тој производ од страна на останатите извозни земји.

Имено, ако нумераторот кој ја покажува просечната царинска стапка што земјите кои го увезуваат производ, k, ја наметнуваат кон извозните земји е поголем од деноминаторот кој ја покажува просечната царинска стапка што увозните земји на производот, k, ја наметнуваат за Македонија како извозна земја на тие пазари, се смета дека земјата има царински предности во однос на останатите извозни земји што го зголемува извозниот капацитет на земјата за конкретниот производ.

Втората компонента на **ИИП** ги мери **потенцијалите и можностите на страната на побарувачката** преку проценка на проектираната увозна вредност, географската локација/одалеченост, како и проценка на факторите кои се однесуваат на отвореноста и трговските поволности што ги има земјата при извоз на конкретен производ на таргетиран пазар.

$$Demand_{ijk} = ProjectedM_{jk} \times MTA_{ijk} \times Distance_{ijk}$$

Првиот параметар на оваа компонента го мери ***увозниот потенцијал за секој производ на секој поединечен пазар т.е. потенцијалната увозна побарувачка***.

$$ProjectedM_{jk} = v_{jk} \times \left(\frac{\Delta GDP_j}{\Delta Pop_j}\right)^{E_M, GDP_j} \times \Delta Pop_j$$

---

[4] Проекциите за идниот раст на извозот на некој производ е базиран на пресметка на вредноста на извозот надградена со очекуваната стапка на раст на земјата во однос на вредноста на извозот на останатите земји надградено со очекувананите стапки на раст на тие земји.

Потенцијалната увозна побарувачка се пресметува преку анализа на тековната побарувачка (вредност на увоз) за конкретниот производ за секој пазар/земја поединечно надградена со стапката на раст на популацијата и стапката на економски раст по глава на жител[5] на секој таргетиран пазар/земја поединечно.

Стапката на раст на популацијата и стапката на економски раст по глава на жител имаат значајна улога во детерминирање на идната побарувачка на одреден пазар и поради тоа се вклучени во самата пресметка како значаен фактор што го вклучува идниот потенцијал на побарувачката. Истовремено, како алтернатива за растот на БДП по глава на жител и растот на популацијата во пресметките ќе ги земеме во предвид и стапките на раст на увозот во изминатите 5 години како основа за проценка на идниот раст во наредните 5 години.

Вториот параметар се однесува на ***преференцијална маргина на таргетираниот пазар*** **и истата ги мери** ***потенцијалните трговски и царински предности*** што земјата ги ужива при извоз на некој конкретен производ на таргетиран пазар споредено со останатите земји кои извезуваат на тој пазар.

$$MTA_{ijk} = \left(\frac{1 + av.tariff_{jk}}{1 + av.tariff_{ijk}}\right)$$

Ако царинските стапки за извоз на некој производ од конкретната земја на некој таргетиран пазар се помали во однос на царинските стапки што таргетираниот пазар ги наметнува кон останатите извозни земји, тогаш може да кажеме дека конкретната земја има царинска предност при извоз на конкретниот производ на таргетираниот пазар во однос на останатите извозни земји кои извезуваат на тој пазар. Тоа се разбира ќе влијае позитивно на целокупниот извозен потенцијал на тој производ на таргетираниот пазар.

Третиот параматер на оваа компонента се однесува на ***евентуалните предности од аспект на географската одалеченост*** на извозната земја од таргетираниот пазар споредено со географската одалеченост на останатите извозници на тој пазар.

$$Distance\ factor = e^{-\left|av.\log distance_{jk} - log\ distance_{ij}\right|}$$

Сите знаеме дека транспортните трошоци, кои во голема мера се детерминирани од географската одалеченост, имаат значајна улога во цената на чинење на секој производ, па оттука конкуретноста на една земја споредено со останатите земји во еден дел е детерминирана токму од географската одалеченост и поради тоа овој фактор е земен во предвид како значаен при пресметка на самиот индикатор за мерење на извозните потенцијали.

Сепак, она што треба да го имаме во предвид е фактот што за некои производи географската далечина има поголема важност за разлика од некои други производи за кои географската одалеченост има помало значење т.е. едни производи се сензитивни, додека други се помалку сензитивни на географската одалеченост и транспортните трошоци. Имено, производите кои во просек се тргуваат на поголема далечина се производи за кои транспортните трошоци имаа помала важност, споредено со тие производи кои поради својата специфичност се тргуваат на пократка далечина.

Оттука, оние производи кои се тргуваат на поголема далечина се производи за кои земјата може да има конкурентска предност дури и во услови кога таргетираниот пазар е значително одалечен. Во спротивно, производите кои во просек се тргуваат на пократка далечина, се производи за кои земјата

[5] Стапка на економски раст по глава на жител е пондерирана врз база на коефициент на доходовна еластичност на увозната побарувачка по глава на жител на ниво на група на производи.

може да има релативно поголема конкурентска предност само ако таргетираниот пазар е помала географска одалеченост.

На крај, **третата компонента** се однесува на ***поволностите за тргување***. Оваа компонента е базирана на *односот помеѓу вредноста на актуелната трговија помеѓу извозната земја и конкретниот пазар за одредени потенцијални производи и вредноста на трговијата која би можела да се оствари под претпоставка извозната земја да има исто учество на конкретниот пазар како учеството на останатите глобални пазари каде извезува*.

$$Easiness_{ij} = \frac{v_{ij}}{\sum_k \left(Supply_{ik}^{EP} \times Demand_{ijk}^{Static}\right)}$$

Ако вредноста на параметарот **Easy > 1**, се претпоставува дека условите за тргување со конкретната земја се поповолни во однос на условите за тргување/извоз со останатите земји. Таквите услови за тргување може да бидат поповолно поради повеќе причини како што се културни и јазични сличности, добро воспоставени институционални, комерцијални и бизнис врски.

Врз база на трите поединечни компоненти се пресметува **финалниот индикатор** кој ја мери ***вкупната потенцијалната вредност на извозот***, додека ***разликата помеѓу вкупната потенцијална и актуелна вредност на извозот ги илустрира неискористените извозни можности*** **т.е. потенцијалната вредност на извозот** која сеуште не е искористена или со други зборови вредноста на извоз која може да се оствари во иднина од страна на извозните компании на таргетираните пазари на ниво на поединечни извозни производи.

$$Unrealized\ Potential_{ijk} = EP_{ijk} - \min(v_{ijk}, EP_{ijk})$$

Во рамките на студијата за мапирање на извозните потенцијали на македонската економија, **методологијата за мапирање на извозните потенцијали** развиена од страна на Меѓународниот Центар за Трговија – Женева **ќе биде надополнета и надградена** од страна на самите автори со цел поголема релеватност на резултатите од истражувањето и посоодветно прилагодување на конкретните услови и специфичност на случајот на македонската економија.

1.2 Индикатор за производна диверзификација (ИПД)

Индикаторот за производна диверзификација го мери *извозниот потенцијал на нови производи* кои земјата не ги извезува или ad hoc ги извезува во мали незначителни количини, но истовремено *производи за кои земјата поседува реални економски претпоставки и потенцијални компаративни предности* да започне редовно да ги извезува на меѓународните пазари.

Пресметката на овој индикатор се одвива во **неколку фази**. Во **првата фаза** се **идентификуваат нови извозни производи** *со најголем потенцијал да отпочнат да се произведуваат и извезуваат* т.е. производи со најголеми потенцијални компаративни предности.

Потенцијалните компаративни предности за отпочнување на производство и извоз на нови производи во голема мера се детерминирани од постоечката извозна структура, односно од производите за кои земјата има веќе изградено производни способности и компаративни предности. За илустрација, една земја која има производни способности и компаративни предности за производство на основни прехранбени производи е многу веројатно да отпочне производство на здрава храна, отколку да отпочне производство на електрични возила ако нема никакви претходни капацитети, традиција, знаење во автомобилска индустрија.

Не само во рамките на исти индустрии, блиски производи постојат и помеѓу различни индустрии. Всушност, многу е полесно ако земјата произведува производи од железо и челик да отпочне да произведува некои производи од металопреработувачка или машинска индустрија како што се челични цевки, земјоделски алати или поедноставни текстилни или друг тип на машини, отколку да отпочне производство на машини кои се автоматизирани и компјутеризирани ако претходно земјата не е специјализирана за производство на електорника или за такви слични техничко-технолошки софистицирани апарати и машини.

Оттука, за идентификување на нови извозни производи кои се слични со постоечките извозни производи ќе биде користена “**product space” методологија** развиена од страна на Центарот за Меѓународен Развој при Универзитетот Харврад – САД (Hausmann and Klinger, 2007 и Hausmann et al., 2007).

Истата е базирана на матрица на **парови на производи** и на **т.н. density индекс (индекс на густина)** кој ја мери *поврзаноста помеѓу производите за кои земјата има веќе изградени компаративни предности и оние производи кои во ланецот на снабдување се најблиску до нив од аспект на сличност во производните процеси*.

Близината и поврзаноста на производите се анализа од аспект на сличноста на производните способности кои ги користат во производниот процес. Со други зборови, ако два производи се поврзани/слични помеѓу себе, заради тоа што за нивно производство се потребни слични институции, инфраструктура, машини, канали на дистрибуција, менаџмент и маркетинг практики, специфична работна сила, технологија или одредена комбинација на прозводни фактори, тогаш истите тие производи се карактеризираат како слични производи и веројатноста да бидат извезувани во тандем (како пар) од најголем број на земји е исклучително голема.

Првиот чекор во пресметка на **density индексот (индекс на густина)** е *проучување на постоечката извозна структура* и *идентификување на извозните производи за кои земјата има веќе изградени компаративни предности.*

За таа цел, најпрво го пресметуваме **Индексот на компаративни предности (Revealed Comparative Advantage – RCA**) што претставува најрелевантен индикатор кој покажува дали земјата има компаративни предности во извоз на некој производи. Овој индекс е креиран од страна на економистот Balassa во 1965 година (Balassa, 1965) и истиот се пресметува согласно форумулата подолу:

$$RCA_{c,i,t} = \frac{x_{c,i,t} \Big/ \sum_i x_{c,i,t}}{\sum_c x_{c,i,t} \Big/ \sum_i \sum_c x_{c,i,t}}$$

Изразот во броителот го покажува релативното учество на производот во вкупниот извоз на земјата, додека изразот во именителот го покажува релативното учество на производот што го извезуваат сите земји во вкупниот светски извоз[6].

Со цел да се елиминираат одредени слабости кај индексот на компаративни предности дополнително во пресметка на компаративните предности на постоечките извозни производи се земаат во предвид **ре-извозот** и **глобалната маргинална преференца** која се однесува на евентуалните царински предности на земјата при извоз на конкретен производ.

[6] Овој индекс покажува дека учеството на производот во вкупниот извоз на земјата е поголем од учеството на тој производ во извозот на сите останатити земји кои истиот го произведуваат и извезуваат. Еден производ има компаративна предност ако вредноста, RCA>1. Тоа значи дека релативните трошоци за производство на тој производ во земјата се помали во однос на трошоците за производство на истиот производ во некоја друга земја.

$$CA_{ik} = ProjectedRCA_{ik} \times ExIm_{ik} \times GTA_{ik}$$

Вториот чекор е *проучување на сличноста која постои помеѓу производите* кои се предмет на меѓународна трговија и идентификување на нови производи кои се слични со оние производи кои земјата веќе ги извезува со компаративна предност.

За таа цел, користиме **матрица на парови на производи**:

$$\Delta = \begin{bmatrix} 0 & \delta_{1,2} & \delta_{1,3} & \cdots & \delta_{1,n} \\ & \ddots & \delta_{2,3} & \ddots & \vdots \\ & & \ddots & \ddots & \vdots \\ & & & \ddots & \delta_{n-1,n} \\ & & & & 0 \end{bmatrix}$$

при што, растојанието помеѓу секој производ се мери како минимум на условната веројатност дека паровите на производи, *i* и *j*, во годината, *t* , истовремено се извезуваат со компаративна предност, што се нарекува **проксимативност**:

$$\varphi_{i,j,t} = \min\left\{P\left(x_{i,t} \middle| x_{j,t}\right), P\left(x_{j,t} \middle| x_{i,t}\right)\right\}$$

каде,

$$x_{c,i}, x_{cj} = \begin{cases} 1..ако..RCA_{ij} \geq 1..за..земјата...c \\ 0..ако..RCA_{ij} \leq 1..за..земјата...c \end{cases}$$

Врз база на погоре елаборираниот модел на парови на производи и проксимативност ќе го пресметаме т.н. **индекс на густина** на ниво на поединечен производ.

Овој индекс се користи за идентификување на оние производи за кои земјата има најголема веројатност да оттпочне да ги произведува и извезува со компаративна предност со оглед што истите се слични (од аспект на производните способности и инпути што се користат во производниот процес) со постоечките производи што земјата веќе ги произведува и извезува со компаративна предност.

Индексот на густина „density index“ ја мери *просечната веројатност дека производот може да отпочне да се произведува и извезува согласно постоењето на слични на него производи во постоечката производна и извозна структура на земјата*. Овој индекс може да се претстави преку следната формула (Hausmann and Rodrik, 2005):

$$Density_{ik} = \frac{\sum_j x_i \varphi_{ijk}}{\sum_j \varphi_{ijk}}$$

каде, поголемата вредност на индексот покажува дека земјата веќе произведува и извезува многу слични производи на производот, *j*, што укажува дека веројатноста да отпочне да го произведува конкретниот производ е голема.

Спроведувањата на оваа анализа ќе биде направена со користење на неколку компјутерски и софтверски програми специјализирани за обработка и систематизација на поголема серија на податоци за одделни производи со оглед на фактот што самата анализа подразбира огромен број на податоци кои треба да бидат обработени.

За илустрација, како што погоре беше споменато ќе бидат анализирани повеќе од 5.300 производи, при што, за потребите на матрицата на парови на производи секој од овие производи треба да биде анализиран со секој друг производ помеѓу себе како пар на производи, што математички е истражување базирано на повеќе од 30 милиони опсервации.

Врз база на добиените резултати за вредноста на индексот на густина за секој поединечен производ што ја одредува веројатноста дали некој производ согласно постоечката производна и извозна структура во земјата може да отпочне да се произведува и извезува со компаративна предност, потребно е да се направи селекција според вредноста на PRODY индексот кој го мери степенот на софистицираност на секој производ бидејќи идејата е да се идентификуваат само оние производи кои имаат повисок степен на финализација и поголема додадена вредност, а не сите производи за кои земјата има потенцијални компаративни предности и реални економски претпоставки да ги произведува и извезува.

На крај, **третиот чекор** е пресметка на **индикатор на производна диверзификација** (**ИПД)** кој се состои од три параметри:

$$DP_{ijk} = Supply_{ik}^{EP} \times Demand_{ijk} \times Easiness_{ij}$$

Првиот параметар кој се однесува на производниот и извозниот капацитет на страна на понудата е претставен преку индексот на густина, $Supply_{ik}^{EP} = Density_{ik}$, додека вториот и третиот параметар кои се однесуваат на увозниот потенцијал на страна на побарувачката и поволностите за тргување се пресметуваат на истиот начин како кај индикаторот за извозен потенцијал.

2. ЕМПИРИСКА АНАЛИЗА НА ИЗВОЗНИТЕ ПЕРФОРМАНСИ НА ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН

Во рамки на првиот дел од студијата се анализираат извозните перформанси на земјите од Западен Балкан (Србија, Северна Македонија, Косово, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Албанија) како таргет земји во самата анализа, додека во рамки на компаративната анализа како споредбена основа дополнително се вклучени земјите од Вишеградската група (Унгарија, Словачка, Чешка и Полска), како и Хрватска и Словенија како земји во рамки на поширокиот регионот на Југо-Источна Европа (ЈИЕ).

Во табелата се дадени кодовите на секоја земја и целиот назив на земјите кои се вклучени во рамки на самата анализа. Како што може да се забележи од самата табела вклучени се вклпно 12 земји од регионот на ЈИЕ кои ќе бидат предмет на самата анализа, при што, кодовите на земјите се земени согласно меѓународна класификација на земји.

Country code	Country name
SVN	Slovenia
CZE	Czechia
SVK	Slovak Republic
HUN	Hungary
POL	Poland
HRV	Croatia
MKD	North Macedonia
SRB	Serbia
BIH	Bosnia and Herzegovina
KOS	Kosovo
ALB	Albania
MNE	Montenegro

Извозните перформанси на земјите вклучени во анализата се анализирани врз база на користење на повеќе индикатори и параметри кои мерат различни аспекти на извозот и извозните капацитети на земјите.

Имено, како клучни индикатори за анализа на извозните перформанси на кои се базира самата компаративна анализа се:

1) Извоз на добра и услуги по глава на жител
2) Извоз на добра по глава на жител мерен во американски долари и раст на извозот на добра во последните пет години изразен во %

3) Извоз на добра и услуги (како % од БДП) и БДП по глава на жител мерен во американски долари
4) Извозна диверзификација (производи и пазари) и БДП по глава на жител мерен во американски долари
5) Извозна стандардност и БДП по глава на жител мерен во американски долари

Првиот дел од компаративната анализа за извозните перформанси на земјите од Западен Балкан се однесува на анализа на **извозот на добра и услуги по глава на жител** како еден од најсинтетичките показатели кој ги мери извозните перформанси на земјите.

Резултатите од анализата покажуваат дека земјите од Вишеградската група имаат значително повисоко ниво на извоз по глава на жител споредено со земјите од Западен Балкан. Само за илустрација, земјите од Вишеградската група (Словачка, Чешка, Полска и Унгарија) имаат просечно ниво на извоз на добра и услуги по глава на жител од 17.410 американски долари, додека земјите од Западен Балкан (Македонија, Србија, Албанија, БИХ, Црна Гора и Косово) имаат иззвоз на добра и услуги по глава на жител од 3.385 американски долари, што значи повеќе од 5 пати повисоко ниво.

Словенија со вредност на извоз на добра и услуги по глава на жител од 25.995 американски долари е земја со најдобри извозни перформанси согласно овој параметар, додека земјите од Вишеградската група се исто така високо рангирани согласно овој параметар споредено со земјите од Западен Балкан. Имено, Чешка има извоз на добра и услуги по глава на жител од 23.626 американски долари, Словачка од 20.066 америкаснки долари, Унгарија од 15.272 американски долари, додека Полска има извоз на добра и услуги по глава на жител од 10.424 американски долари.

Табела 1. Извоз на добра и услуги по глава на жител

Земја	Извоз на добра и услуги по глава на жител, долари
Словенија	25.995
Чешка Република	23.626
Словачка	20.066
Унгарија	15.272
Полска	10.424
Хрватска	9.068
Просек	**17.410**
Србија	5.029
Северна Македонија	4.443
Црна Гора	4.055
Босна и Херцеговина	3.048
Албанија	1.988
Косово	1.761
Просек	**3.385**

Извор: Пресметки на авторите брз база на податоци од Светска банка

Од друга страна, како што потенциравме земјите од Западен Балкан имаат значително пониско ниво на извоз на добра и услуги по глава на жител. Имено, Србија како земја со најдобри извозни перформанси согласно овој параметар има вредност на извоз од само 5.029 американски долари, додека извозот на добра и услуги по глава на жител на Косово како земја со најлоши извозни перформнаси е само 1.761 американски долари. Република Северна Македонија има извоз на добра и услуги по глава на жител од 4.443 американски долари, Црна Гора од 4.055 американски долари, Босна и Херцеговина од 3.048 американски долари, додека извозот на добра и услуги по глава на жител во Албанија изнесува 1.988 американски долари.

Ова е илустрација за значителни разлики во извозните перформанси на земјите од Вишеградската група вкучително и Словенија и Хрватска, наспорти земјите од регионот на Западен Балкан (Србија, Северна Македонија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Албанија и Косово). Овие

заклучоци особено се изразени кога станува збор за извоз на добра по глава на жител имајќи во предвид дека со исклучок на Хрватска во чија извозна структура услугите имаат значајно влијание и учество, како и Словенија каде исто така извозот на услуги во структурата на вкупниот извоз на земјата не е незначителен, кај земјите од Вишеградската група извозот на добра има доминантно учество во вкупниот извоз.

Од друга страна, Црна Гора од групата на земјите од Западен Балкан е земја со значајно учество на извозот на услуги во вкупниот извоз поради развиениот туристички сектор, но истовремено Албанија, Северна Македонија и Косово се земји со незанемарувачко учество на услугите во вкупниот извоз на секоја поединечна земја. Кај Северна Македонија и Србија тоа е повеќе резултат на извоз на ИКТ услуги, додека кај Албанија тоа е пред се резултат на секторот туризам како значајна национална гранка.

Подолу на сликата се визуелизирани извозните перформанси на анализираните земји од регионот на Југо-Источна Европа и Западен Балкан гледано низ призмата на вредност на извоз на добра и услуги по глава на жител изразени во американски долари.

Графикон 1. Извоз на добра и услуги по глава на жител

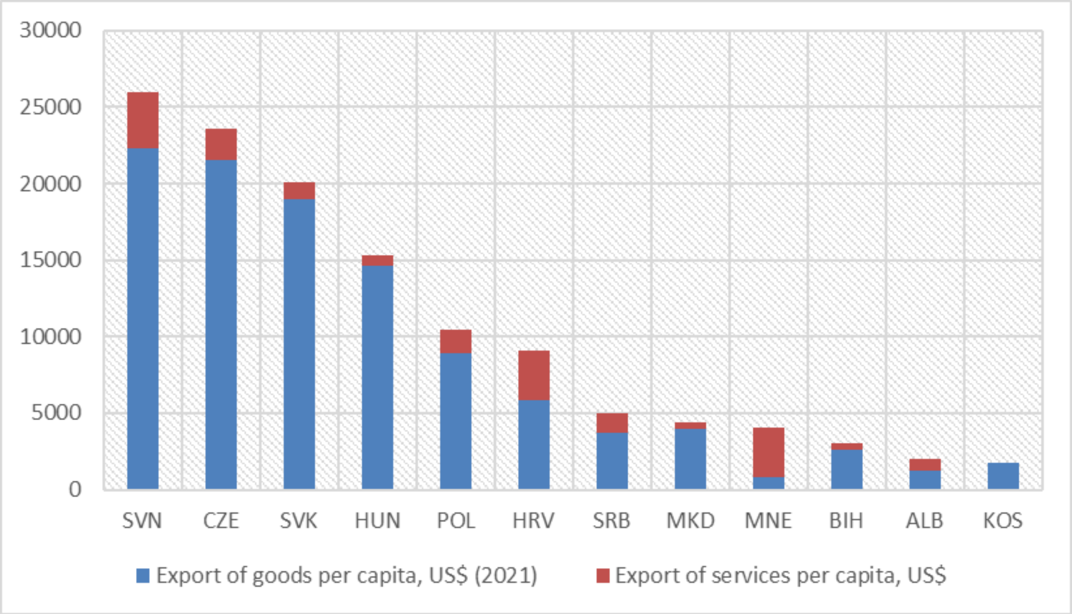

Извор: Пресметки на авторите

Она што исто така е важно во рамки на оваа компаративна анализа на извозните перформанси на земјите од Западен Балкан vis-a-vis земјите од Вишеградската група вклучувајќи ја тука Словенија и Хрватска како земји од поширокиот регион е динамиката на **раст на извозот на добра и услуги** во изминатиот период. За таа цел, ја анализираме динамиката на раст на извозот на добра и услуги по глава на жител во период од пет години (2017-2021).

Резултатите од анализата покажуваат дека земјите од Западен Балкан имаат повисоки стапки на раст на извозот споредено со Вишеградските земји.

Табела 2. Просечна годишна стапка на раст на извозот

Земја	Просечна годишна стапка на раст на извозот, %
Словенија	12.2%
Чешка Република	7.2%
Словачка	6.5%
Унгарија	7.1%

Земја	Просечна годишна стапка на раст на извозот, %
Полска	10.9%
Хрватска	11.%
Просек	**9.2%**
Србија	12.0%
Северна Македонија	12.0%
Косово	20.2%
Босна и Херцеговина	11.5%
Албанија	14.2%
Црна Гора	8.1%
Просек	**13%**

Извор: Пресметки на авторите брз база на податоци од Светска банка

Имено, просечната годишна стапка на раст на извозот на добра и услуги кај земјите од Западен Балкан во анализираниот период е 13%, наспорти просечната стапка на раст од 9.2% кај Вишеградските земји вклучувајќи ја Словенија и Хрватска. Ова во голема мера се должи на исклучително високиот раст на извозот на Косово кој што има мало релативно учество во вкупниот извоз на Западен Балкан, додека растот на извозот на другите земји од Западен Балкан (кој се движи околу 12%) не е значително поголем споредено со земјите од ЈИЕ како што е Полска, Хрватска и Словенија кои исто така имаат просечни стапки на раст на извозот од околу 11-12%.

Сепак, Словачка и Унгарија се земји од ЈИЕ кои имаат релативно пониски стапки на раст на извозот на добра и услуги во анализираниот период, 6.5% и 7.1%, респективно споредено со земјите од Западен Балкан. Прилично полоши стапки на раст на извозот од 7.2% во анализираниот период бележи и Чешка, додека Црна Гора е земја од Западен Балкан со најсиска просечната стапка на раст на извозот од само 8.1%.

Подолу на сликата е визуелизирани извозната динамика на селектираните земји од регионот на Југо-Источна Европа и Западен Балкан во анализираниот период.

Графикон 2. Извоз на добра и услуги по глава на жител и просчена годишна стапка на раст на извозот (2017-2021)

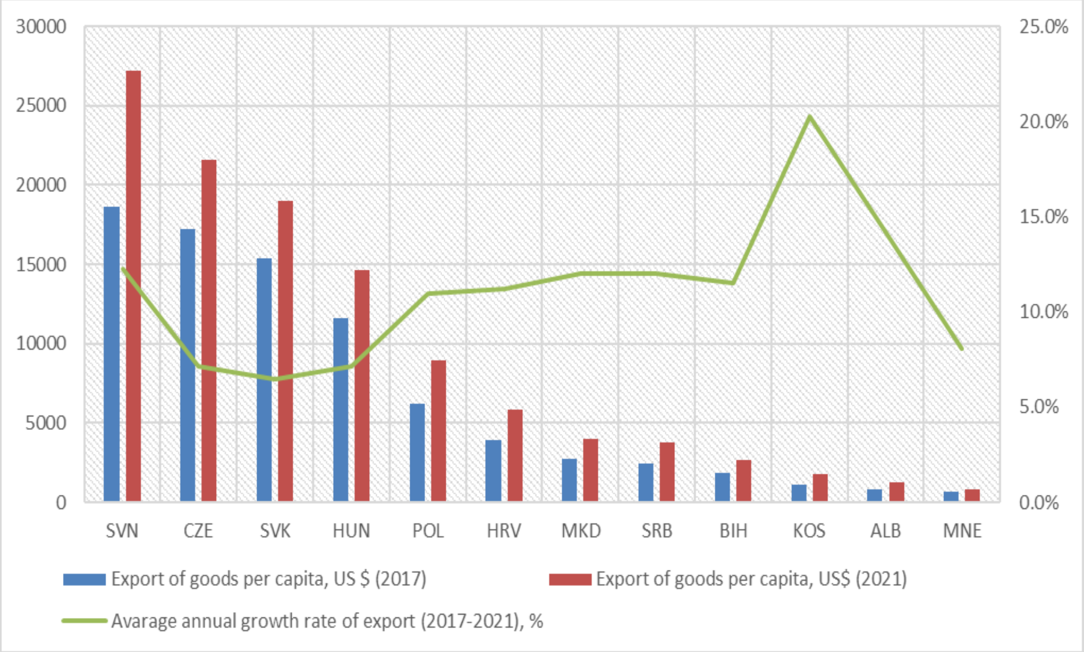

Извор: Пресметки на авторите

Ако овие извозни перформанси ги ставиме во корелација со нивото на БДП може да заклучиме дека постои позитивна и статистички значајна корелациска поврзаност помеѓу извозот на добра и услуги по глава на жител и нивото на БДП на анализираните земји.

Имено, земјите кои имаат високо ниво на извоз на добра и услуги се истовремено земји со значително повисоко ниво на БДП по глава на жител (тоа се земјите од Вишеградската група вклучувајќи ја Словенија и Хрватска), додека земјите со пониско ниво на извоз по глава на жител истовремено се земји кои имаат пониско ниво на БДП по глава на жител (тоа се земјите од регионот на Западен Балкан).

Ова ја потенцира важноста на извозните перформанси за нивото на економска развиеност на земјите и укажува дека за мали отворени економии како што тоа е случај со поголем број од анализираните земји од ЈИЕ една од најважните работи е јакнење на извозната конкурентност и подобрување на извозните перформанси.

Подолу е дадена слика за **корелациската поврзаност помеѓу извозот на добра и услуги по глава на жител и нивото на БДП по глава на жител**.

Графикон 3. Корелација помеѓу извоз по глава на жител и БДП по глава на жител

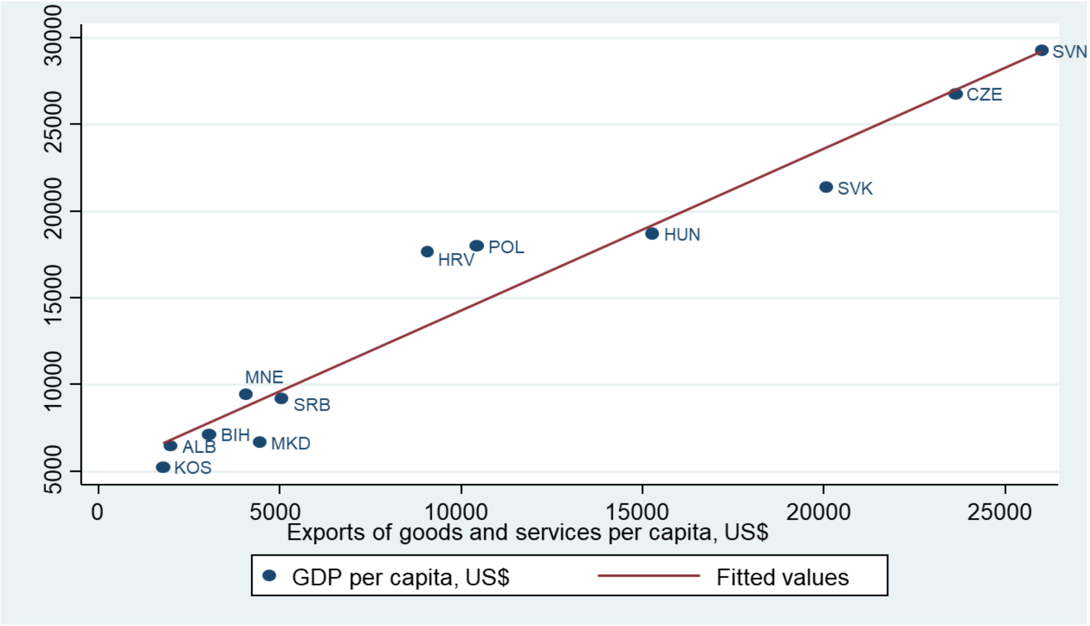

Извор: Пресметки на авторите

За илустрација, Словенија како земја со најголем извоз на добра и услуги по глава на жител од 25.995 американски долари во исто време е земја со највисок БДП по глава на жител од 29.291 американски долари. Од друга страна, Косово како економија која има најниско ниво на извоз на добра и услуги по глава на жител од 1.761 американски долари во исто време е земја со најниско ниво на БДП по глава на жител од само 5.270 американски долари.

Земјите од Вишеградската група вклучувајќи ја Словенија и Хрватска со просечна вредност на извоз на добра и услуги по глава на жител од 17.410 американски долари во исто време се земји со највисоко просечно ниво на БДП по глава на жител од 21.986 американски долари. Од друга страна, земјите од Западен Балкан со значително помало просечно ниво на извоз на добра и услуги по глава на жител од 3.385 американски долари во исто време се земји кои имаат значително помало ниво на БДП по глава на жител од само 7.383 американски долари.

Ова е потврда на тезата дека за мали отворени економии како што тоа е случај со најголем број на земјите од ЈИЕ еден од клучните фактори за економски раст е токму извозот што значи дека земјите од Западен Балкан доколку сакаат во иднина да ги подобрат своите економски перформанси, односно

да го зголемат нивото на економска развиеност треба да работат на подобрување на извозната конкурентност.

Табела 3. Извоз на добра и услуги по глава на жител и БДП по глава на жител

Земја	Извоз на добра и услуги по глава на жител, долари	БДП по глава на жител, долари
Словенија	25.995	29.191
Чешка Република	23.626	26.821
Словачка	20.066	21.392
Унгарија	15.272	18.728
Полска	10.424	18.000
Хрватска	9.068	17.685
Просек	**17.410**	**21.986**
Србија	5.029	9.230
Северна Македонија	4.443	6.695
Црна Гора	4.055	9.466
Босна и Херцеговина	3.048	7.143
Албанија	1.988	6.493
Косово	1.761	5.270
Просек	**3.385**	**7.383**

Извор: Пресметки на авторите брз база на податоци од Светска банка

Вториот индикатор кој го користиме за мерење на извозните перформански на земјите од Западен Балкан е **извозот на добра и услуги како процент од БДП**. И согласно овој индикатор земјите од Вишеградската група вклучувајќи ја Словенија и Хрватска имаат значително подобри перформанси споредено со земјите од Западен Балкан.

Табела 4. Извоз на добра и услуги по глава на жител и БДП по глава на жител

1. **Земја**	Извоз на добра и услуги (% од БДП)	БДП по глава на жител, долари
2. **Словенија**	83.6%	29.191
3. **Чешка Република**	72.7%	26.821
4. **Словачка**	93.8%	21.392
5. **Унгарија**	81.5%	18.728
6. **Полска**	57.9%	18.000
7. **Хрватска**	51.43%	17.685
8. **Просек**	**72.5%**	**21.986**
9. **Србија**	54.5%	9.230
10. **Северна Македонија**	66.2%	6.695
11. **Црна Гора**	42.8%	9.466
12. **Босна и Херцеговина**	42.7%	7.143
13. **Албанија**	30.6%	6.493
14. **Косово**	33.4%	5.270
15. **Просек**	**45%**	**7.383**

Извор: Пресметки на авторите брз база на податоци од Светска банка

Имено, највисоко ниво на извоз како процент од БДП има Словачка со 93.8%, Словенија со 83.6%, Унгарија со 81.5% како и Чешка со 72.7%. Од друга страна, земјите од регионот на Западен Балкан како што е Босна и Херцеговина со 42.7% извоз како процент од БДП, Косово со 33.4% и Албанија со 30.6% се земји кои се вбројуваат во групата земји со најлоши извозни перформанси мерени според овој показател. Исклучок според овој индикатор е Северна Македонија која има 66.2% извоз како процент од БДП што значително подобро ниво споредено со нивото на БДП по глава на жител на земјата.

Од групата на Вишеграските земји Полска е земја со најниско ниво на извоз како процент од БДП (57.9%) што се должи на фактот што Полска во исто време е најголема земја од сите анализирани земји со најголем апсолутен БДП. Од друга страна, Србија од групата на земји од Западен Балкан после Северна Македонија е земја со највисок извоз како процент од БДП (54.5%).

Генерално, извозот на Вишеградските земји вклучувајќи ја Словенија и Хрватска во просек достигнува 72.5% во БДП, додека тој процент кај земјите од Западен Балкан е 45%. Ова е само уште една илустрација за значителните разлики во извозните перформанси кај двете груп на земји кои се анализираат во студијата.

Ако овие **извозни перформанси мерени преку извозот како % од БДП ги ставиме во корелација со нивото на БДП** на секоја поединечна земја може да заклучиме дека земјите со високо ниво на извоз како процент од БДП се истовремено земји со највисоко ниво на БДП по глава на жител.

Графикон 4. Корелација помеѓу извоз (% од БДП) и ниво на БДП по глава на жител

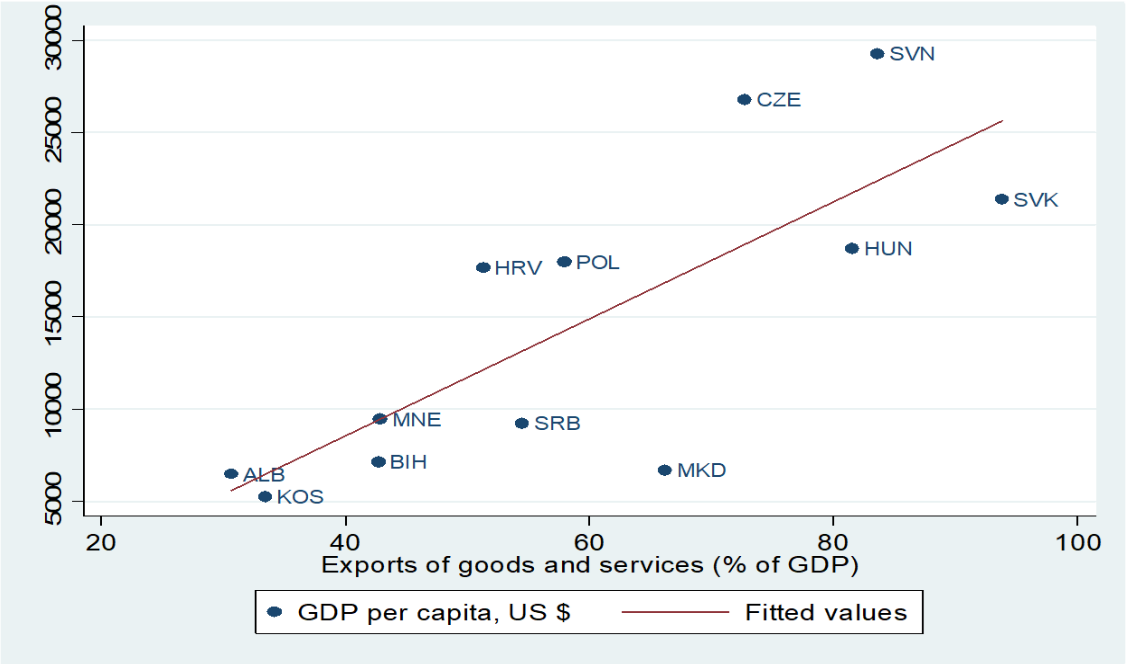

Извор: Пресметки на авторите

Графиконот погоре ја илустрира корелациската поврзаност помеѓу извозот како процент од БДП и нивото на БДП по глава на жител, при што, може да се забележи позитивна и статистички значајна поврзаност помеѓу овие две варијабли.

Како исклучоци се Северна Македонија која има значително високо ниво на извоз по глава на жител во однос на достигнатото ниво на БДП по глава на жител, но тоа е резултат на фактот што значаен дел од извозот на Северна Македонија е базиран на извозот на странските компании во и надвор од ТИР зоните каде домашната додадена вредност на извозот е релативно мал поради фактот што постои ниска поврзаност помеѓу странските компании и домашната економија.

Ова ја потврдува тезата дека извозните перформанси во регионот на Југо-Источна Европа имаат силно влијание врз нивото на економска развиеност на поединечните земји што води до заклучок дека остварувањето на повисоко ниво на економска развиеност во голема мера е детерминирано од извозните перформанси на земјите. Оттука, оние земји кои сакаат да го забрзат својот економски развој и да се приближат до земјите со поголемо ниво на економски развој мора да работат на јакнење на извозниот сектор и подобрување на извозните перформанси.

Во рамки на **компаративната анализа на извозните перформанси** покрај класичните индикатори за мерење на извозните перформанси кои погоре беа елеаборирани, во студијата се користи дополнителен сет на параметри кои мерат различни аспекти на извозните перфоманси на одделните земји кои се предмет на анализа во рамки на оваа регионална студија.

Како група на **индикатори** кои се користат во компаративната анализа на извозните перформанси на земјите од ЈИЕ и Западен Балкан се:

1) Број на извозни пазари
2) Број на извозни производи
3) Извозна структура т.е. извозни производи со компаративна предност
4) Ниво на извозна комплексност
5) Ниво на извозна стандардност

Сите овие параметри се значајни за мерење на извозните перформанси, при што, првите три го мерат нивото на извозна концентрација т.е. нивото на извозна диверзификација од аспект на број на извозни производи и пазари, додека другите две ја анализираат структурата, односно квалитативните аспекти на извозот на секоја поединечна земја.

Еден од клучните **индикатори за мерење на нивото на извозна концентрација т.е. извозна диверзификација е бројот на пазари на кои одредена земја ги пласира своите производи**. Оттука, во рамки на оваа студија е анализиран бројот на извозни земји/пазари на кои поединечните земји извезуваат со вредност поголема од 1 милион долари.

Резултатите од анализата покажуваат дека Полска е земја со најголем број на извозни пазари со вредност поголема од 1 милион долари. Всушност, Полска извезува на дури 178 пазари со вредност поголема од 1 милион долари и тие земји се простираат на сите континетни во светот што секако ја прави оваа земја како најдиверзифицирана од аспект на бројот на извозни пазари. Чешка е втора земја од аспект на овој индикатор со речиси 160 извозни пазари на кои ги пласира своите производи.

Табела 5. Број на извозни пазари со вредност на 1 мил. долари

Земја	Број на извозни пазари > 1 милион долари
Полска	178
Чешка Република	158
Унгарија	147
Словачка	141
Словенија	122
Србија	109
Хрватска	104
Босна и Херцеговина	79
Северна Македонија	58
Албанија	46
Црна Гора	32

Извор: Пресметки на авторите

Останатите земји од Вишеградската група вклучувајќи ја Словенија и Хрватска се вбројуваат во групата на земји со високо ниво на извозна диверзификација мерена според број на извозни пазари каде земјите извезуваат со вредност поголема од 1 милион долари, додека земјите од регионот на Западен Балкан се карактеризираат како високо извозно концентрирани земји кои своите производи ги пласираат на мал број извозни пазари.

За илустрација, Црна Гора извезува со вредност на 1 милион долари на само 32 пазари, Албанија на само 46 пазари, додека Северна Македонија на 58 пазари. Србија како земја од групата земји од регионот на Западен Балкан е земја со најголем број на извозни пазари (109) што е очекувано ако се земе во превид нејзината големина и капацитет кој го поседува. Наспорти се другите земји од

регионот на Западен Балкан кои се релативно мали и без големи ресурси и капацитет да извезуваат на поголем број пазари.

Ако овој параметар го ставиме во однос со нивото на БДП по глава на жител може да констатираме дека земјите кои извезуваат на поголем број на извозни пазари во исто време се земји кои имаат повисоко ниво на БДП по глава на жител што е случај со Вишеградските земји вклучувајќи ја овде и Словенија.

Од друга страна, земјите кои извезуваат на мал број на извозни пазари се земји кои имаат ниско ниво на БДП по глава на жител што секако е случај со најголем дел од земјите во регионот на Западен Балкан.

Подолу на сликата може да се види позитивната и статистички значајна корелациска поврзаност помеѓу бројот на извозни пазари и нивото на БДП по глава на жител за земјите од Југо-Источна Европа.

Графикон 5. Број на извозни пазари и ниво на БДП по глава на жител

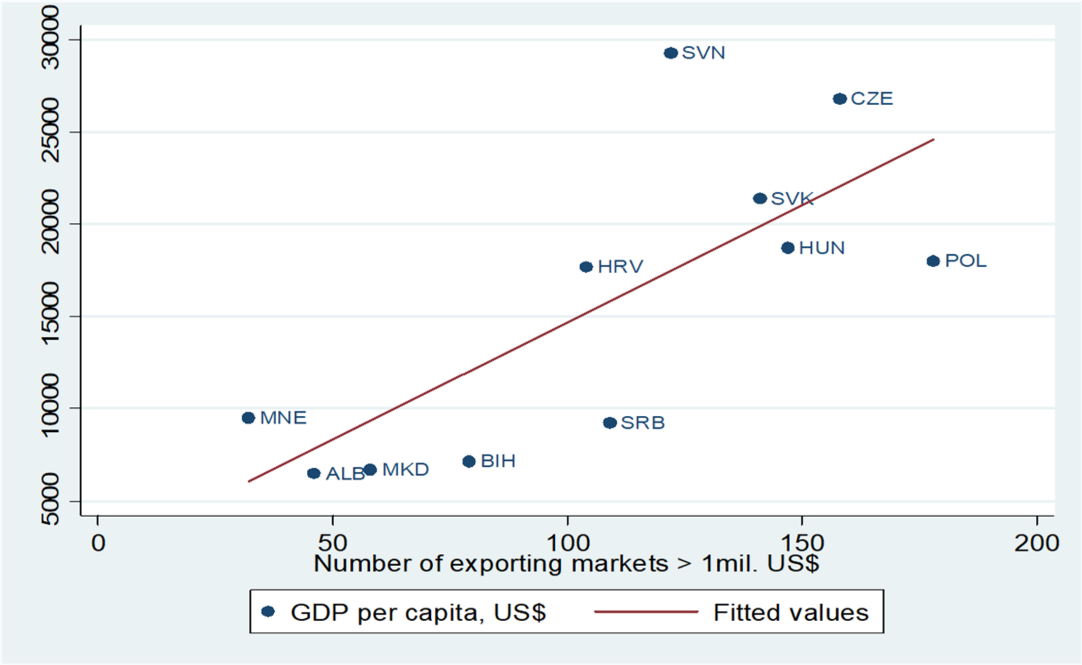

Извор: Пресметки на авторите

Вториот индикатор кој го мери нивото на извозна концентрација т.е. извозна диверзификација е **бројот на извозни производи што одредена земја ги произведува и извезува**, при што, овде како минимален праг земаме производите кои земјите ги извезуваат со вредност над 1 милион долари или над 500.000 долари.

Резултатите покажуваат дека земјите од Вишеградската група извезуваат најголем број на извозни производи со вредност поголема од 1 милион долари и 500.000 долари. Имено, Полска извезува 3.547 производи со вредност над 500.000 долари, Чешка извезува вкупно 3.322 производи со вредност над 500.000 долари, Унгарија извезува 2.304 производи, додека Словачка извезува 2.121 производ.

Табела 6. Број на извозни производи со вредност над 500.000 американски долари

Земја	Број на извозни производи со вредност над 500.000 долари
Полска	3.547
Чешка Република	3.322

Земја	Број на извозни производи со вредност над 500.000 долари
Унгарија	2.475
Словачка	2.304
Словенија	2.121
Хрватска	1.665
Србија	1.570
Босна и Херцеговина	738
Северна Македонија	498
Албанија	169
Црна Гора	97

Извор: Пресметки на авторите

Од друга страна, земјите од регионот на Западен Балкан извезуваат значително помал број на производи со вредност поголема од 500.000 долари или со вредност поголема од 1 милион долари. Имено, Црна Гора е земјата со најмал број на извозни производи (само 97 производи), додека Србија е земја со најголем број на извозни производи споредено со другите земји од регионот на Западен Балкан. За илустрација ќе направиме компарација помеѓу Северна Македонија и Словенија кои се слични според големината, но сепак Словенија извезува 4 пати поголем број на извозни производи во однос на Северна Македонија.

Ако овој параметар го ставиме во однос со нивото на БДП по глава на жител може да констатираме дека земјите кои извезуваат поголем број на производи со вредност над 500.000 долари, во исто време се земји кои имаат повисоко ниво на БДП по глава на жител. Тоа е случај со Вишеградските земји (Полска, Чешка, Унгарија и Словачка) вклучувајќи ја овде и Словенија како земја од регионот на ЈИЕ. Од друга страна, земјите кои извезуваат на мал број на извозни производи се земји кои имаат ниско ниво на БДП по глава на жител што секако е случај со најголем дел од земјите во регионот на Западен Балкан (Северна Македонија, Албанија, Црна Гора и Босна и Херцеговина).

Подолу на сликата може да се види позитивната и статистички значајна корелациска поврзаност помеѓу бројот на извозни производи што земјите ги извезуваат со вредност на 500.000 долари и нивото на БДП по глава на жител мерен во американски долари за земјите од Југо-Источна Европа и Западен Балкан.

Графикон 6. Број на извозни производи и ниво на БДП по глава на жител

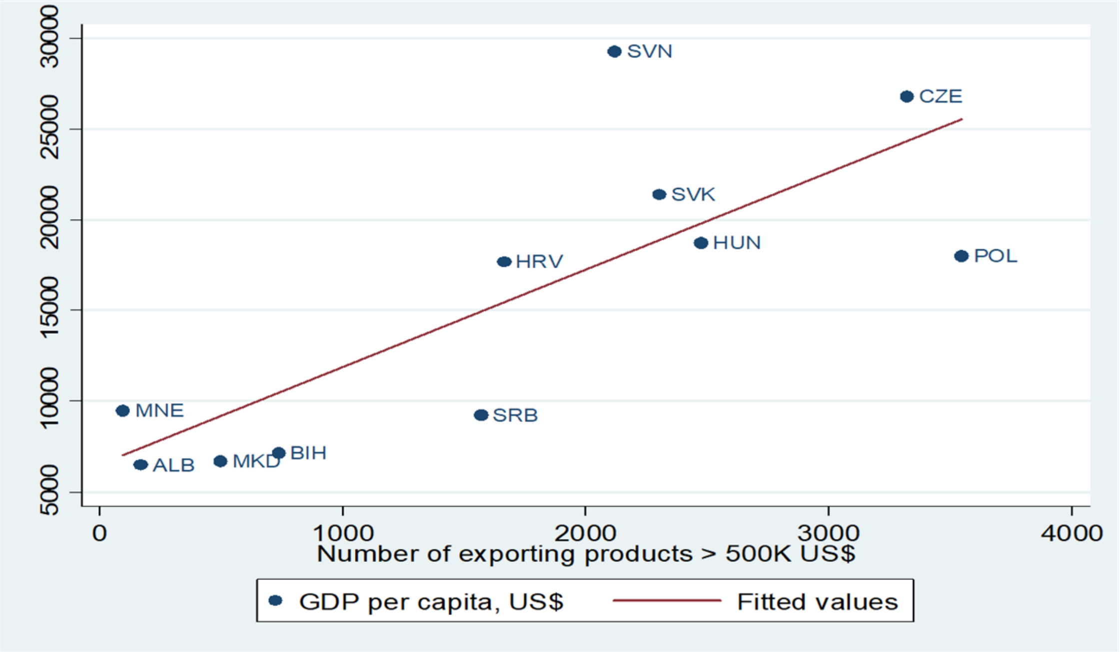

Извор: Пресметки на авторите

Дополнително, како **значаен индикатор** кога се анализираат извозните перформанси преку структурата на извозот е бројот на извозни производи кои земјата ги произведува и извезува со компаративна предност согласно индексот на компаративна предност. Резултатите и заклучоците од истите се многу слични на оние со број на извозни производи кои земјите ги извезуваат со вредност над 1 милион долари.

Табела 7. Број на извозни производи со компаративна предност

Земја	Број на извозни производи со компаративна предност (RCA>1)
Полска	1.558
Чешка Република	1.228
Унгарија	859
Словачка	806
Словенија	956
Хрватска	919
Србија	850
Босна и Херцеговина	642
Северна Македонија	420
Албанија	206
Црна Гора	268

Извор: Пресметки на авторите

Имено, земјите кои извезуваат поголем број на производи со компаративна предност во исто време се земји кои имаат повисоко ниво на БДП по глава на жител што е случај со Вишеградските земји вклучувајќи ја овде и Словенија. Од друга страна, земјите кои извезуваат на помал број на производи со компаративна предност се земји кои имаат ниско ниво на БДП по глава на жител што секако е случај со најголем дел од земјите во регионот на Западен Балкан.

Имено, согласно добиените резултати од истражувањето Полска е земја со најголем број на извозни производи со компаративна предност (1.558 производи), Чешка со 1.228 производи, Унгарија со 859 производи, додека Словачка со 806 производи.

Од друга страна, Црна Гора има најмал број на извозни производи со компаративна предност (268 производи), Албанија има 206 извозни производи, додека Северна Македонија извезува само 420 производи со компаративна предност, што во споредба со Словенија како земја со слична големина е за околу 2.5 пати помалку.

Подолу на сликата може да се види позитивната и статистички значајна корелациска поврзаност помеѓу бројот на извозни производи кои земјите ги извезуваат со компаративна предност и нивото на БДП по глава на жител за земјите од Југо-Источна Европа и регионот на Западен Балкан.

Графикон 7. Број на извозни производи (RCA) и ниво на БДП по глава на жител

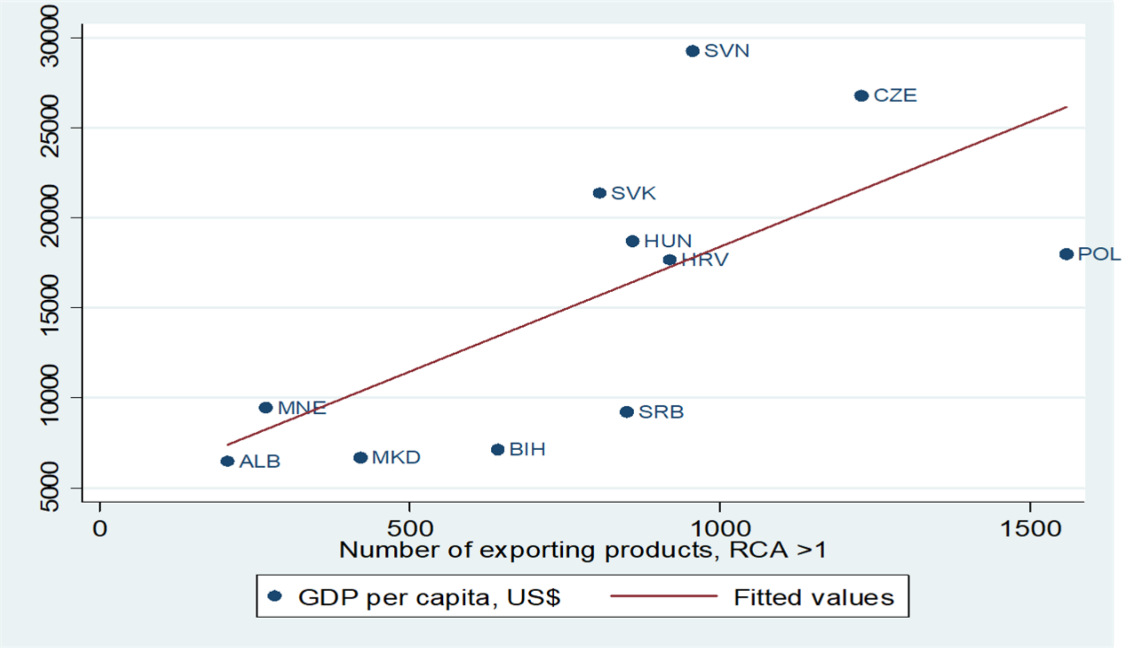

Извор: Пресметки на авторите

Можеби поважен **параметар за мерење на извозните перформанси е извозната структура**, односно **квалитативните аспекти на извозниот сектор**. Поради тоа, во студијата се анализира и **нивото на извозна софистицираност** што се мери преку т.н. **EXPY индекс**. Всушност, овој индекс го покажува ниво на комплексност на производите кои се дел од извозната кошница на една земја.

Табела 8. Ниво на извозна софистицираност, EXPY индекс

Земја	Ниво на извозна софистицираност, EXPY индекс
Словенија	29.905
Чешка Република	28.538
Унгарија	27.902
Словачка	27.332
Полска	25.438
Хрватска	23.915
Босна и Херцеговина	20.828
Србија	20.775
Црна Гора	18.000
Северна Македонија	15.533
Албанија	14.500

Извор: Пресметки на авторите

Резултатите од анализата повторно укажуваат дека Словенија и Вишеградските земји имаат најсофистициран извоз, за разлика од земјите од регионот на Западен Балкан чии извоз е базиран на производи со релативно понизок степен на финализација и пониско ниво на комплексност.

За илустрација, Словенија како земја со највисоко ниво на извозна софистицираност има 2 пати поголемо ниво на извозна комплексност споредено со Северна Македонија согласно индексот кој го користиме за мерење на извозната софистицираност. Истовремено, Албанија и Црна Гора се вбројуваат во групата на земји со најниско ниво на извозна софистицираност што е очигледно, имајќи

го во предвид фактот што овие земји во најголем дел извезуваат примарно земјоделски производи, трудо-интензивни производи и производи со ниска комплексност.

Ако извозната софистицираност ја ставиме во однос со нивото на БДП по глава на жител може да констатираме дека земјите кои имаат повисоко ниво на извозна софистицираност во исто време се земји кои имаат повисоко ниво на БДП по глава на жител што е случај со Вишеградските земји вклучувајќи ја овде и Словенија. Од друга страна, земјите кои имаат ниско ниво на извозна софистицираност се земји кои имаат ниско ниво на БДП по глава на жител што секако е случај со најголем дел од земјите во регионот на Западен Балкан.

Подолу на сликата може да се види позитивната и статистички значајна корелациска поврзаност помеѓу нивото на извозна софистицираност и нивото на БДП по глава на жител за земјите од Југо-Источна Европа што укажува дека земјите со ниско ниво на БДП по глава на жител треба да работат на структурни промени кај извозниот сектор преку пренасочување од производство и извоз на производи со пониско ниво на комплексност и софистицираност кон производи со поголемо ниво на комплексност и софистицираност.

Графикон 8. Ниво на извозна софистицираност и ниво на БДП по глава на жител

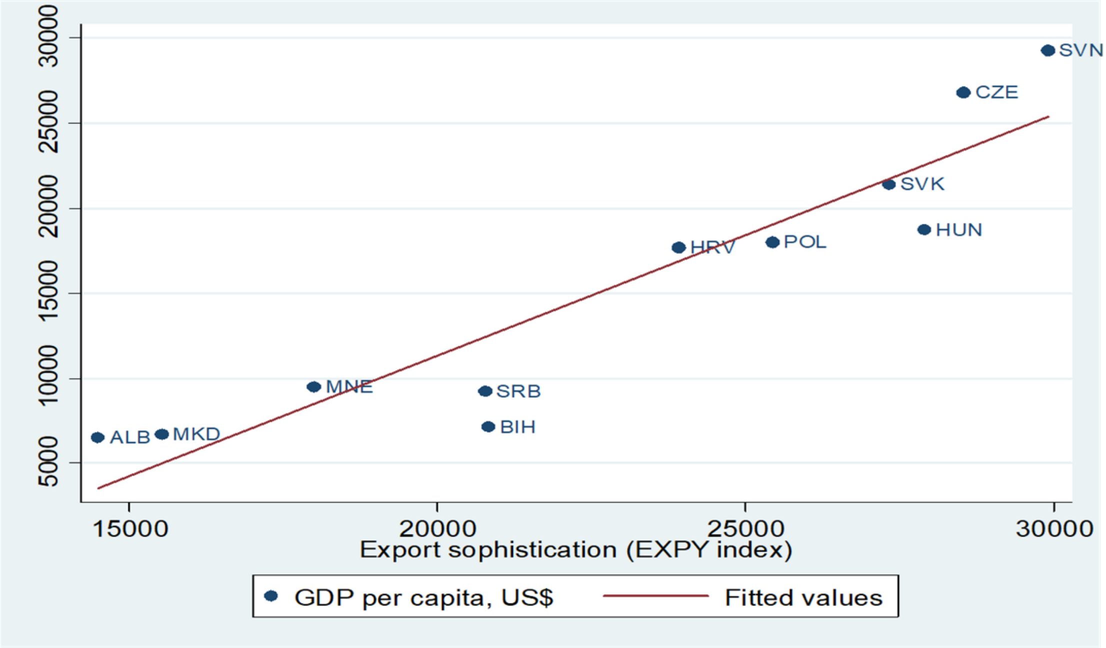

Извор: Пресметки на авторите

На крај, го анализираме **индексот кој ни го покажува нивото на извозна стандардност** кој ни покажува колку производите кои ги извезува земјата во исто време се извезуваат од други земји. Оние земји кои извезуваат производи кои голем број на земји ги извезуваат истовремено се земји кои имаат високо ниво на стандардност на својот извоз и обратно земјите кои извезуваат производи кои мал број на други земји во исто време ги произведуваат и извезуваат се практично земји кои имаат уникатен и нестандарден извоз што и дава многу поголеми можности и подобри позиции на глобалните пазари.

Резултатите од анализата покажуваат дека највиско ниво на извозна стандардност има Албанија, Црна Гора, Северна Македонија и Босна и Херцеговина, додека најниско ниво на извозна стандардност т.е. највисоко ниво на извозна уникатност имаат Полска, Чешка Република, Словенија, Хрватска и Унгарија. За илустрација, Словенија има 2.5 пати поголемо ниво на извозна уникатност споредено со Северна Македонија согласно индексот кој го користиме за мерење на извозна стандарност.

Единствено, Србија е земја која од групата на земји од регионот на Западен Балкан има релативно високо ниво на извозна уникатност, односно релативно ниско ниво на извозна стандарност.

Подолу во табелата се дадени податоците од анализата за нивото на извозна стандарност на земјите од ЈИЕ и земјите од Западен Балкан.

Табела 9. Ниво на извозна стандарност

Земја	Ниво на извозна стандардност (уникатност)
Полска	43
Чешка Република	54
Словенија	69
Хрватска	72
Унгарија	77
Србија	78
Словачка	82
Босна и Херцеговина	103
Северна Македонија	158
Црна Гора	248
Албанија	252

Извор: Пресметки на авторите

Ако извозната стандардност ја ставиме во однос со нивото на БДП по глава на жител може да констатираме дека земјите кои имаат ниско ниво на извозна стандарност т.е. висика извозна уникатност во исто време се земји кои имаат повисоко ниво на БДП по глава на жител што е случај со Вишеградските земји вклучувајќи ја овде и Словенија. Од друга страна, земјите кои имаат високо ниво на извозна стандардност т.е. ниска извозна уникатност се земји кои имаат ниско ниво на БДП по глава на жител што секако е случај со најголем дел од земјите во регионот на Западен Балкан.

Подолу на сликата може да се види негативна и статистички значајна корелациска поврзаност помеѓу нивото на извозна стандардност и нивото на БДП по глава на жител за земјите од Југо-Источна Европа што укажува дека земјите со ниско ниво на БДП по глава на жител треба да работат на структурни промени кај извозниот сектор преку отпочнување на производство и извоз на уникатни производи.

Графикон 9. Ниво на извозна стандардност и ниво на БДП по глава на жител

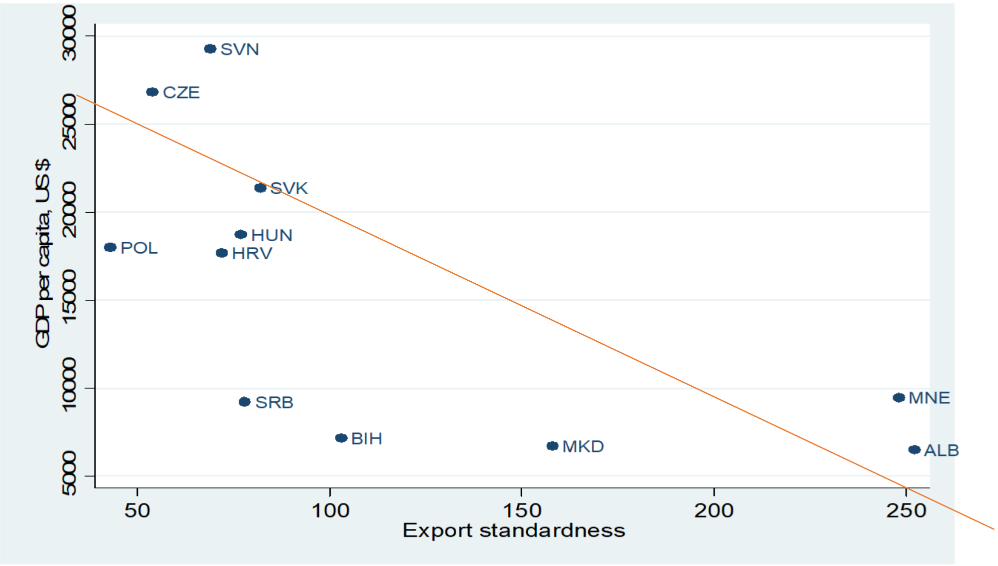

Извор: Пресметки на авторите

3. АНАЛИЗА НА ИНТРА-РЕГИОНАЛНАТА ТРГОВСКАТА РАЗЕМНА ПОМЕЃУ ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН

Вториот дел од регионалната студија за мапирање на интра-регионалните трговски можности се однесува на детално и длабинско проучување на трговската размена помеѓу земјите од Западен Балкан преку проучување на извозот и увозот на ниво на поединечен производ помеѓу секоја земја во рамки на регионот. Целта е детално да се проучи динамиката на интра-регионалната трговска соработка помеѓу земјите од Западен Балкан, но многу поважно крајната цел е длабински да се проучи структурата на интра-регионалната трговија на ниво на поединечен производ.

Подолу се дадени детални податоци за меѓусебната трговска размена помеѓу одделните земји од регионот на Западен Балкан во периодот 2018-2022 година[7].

Табела 10. Интра-регионална трговска размена (2018-2022) помеѓу земјите од ЗБ

Извозна земја	Трговски партнер	Извоз на добра, US$ 2018	Извоз на добра, US$ 2022	Просечна годишна стапка на раст на извоз, % 2018-2022
Албанија	Босна и Херцеговина	12,984,263	20,127,000	11.0%
	Црна Гора	52,708,526	339,508,000	47.0%
	Србија	325,425,974	439,778,000	9.0%
	Северна Македонија	79,142,377	237,543,000	30.0%
Босна и Херцеговина	Албанија	21,047,749	23,908,000	5.0%
	Црна Гора	242,405,149	310,664,000	5.0%
	Србија	834,374,311	1,359,554,000	12.0%
	Северна Македонија	73,044,374	97,510,000	6.0%
Црна Гора	Албанија	15,286,052	21,125,000	15.0%
	Босна и Херцеговина	36,552,357	95,235,000	27.0%
	Србија	110,086,078	157,131,000	7.0%
	Северна Македонија	8,063,671	7,429,000	0.0%
Србија	Албанија	159,471,083	215,856,000	12.0%
	Босна и Херцеговина	1,523,277,063	2,076,842,000	9.0%
	Црна Гора	905,305,481	1,083,283,000	5.0%
	Северна Македонија	740,975,526	987,230,000	9.0%
Северна Македонија	Албанија	89,203,014	107,402,000	7.0%
	Босна и Херцеговина	93,331,954	103,820,000	4.0%
	Црна Гора	34,865,928	38,937,000	3.0%
	Србија	542,965,929	800,724,000	9.0%

Извор: Пресметка на авторите

Анализата за интра-регионална трговска соработка во периодот 2018-2022 година покажува дека земјите од Западен Балкан бележат значително зголемување на меѓусебната трговија што е

[7] Во анализата не е земено во предвид Косово поради недостиг на податоци од базата ComTrdae на ОН што е главен извот на податоци во рамки на анализата. Воедно, во текот на изработка на анализата беше официјално побарано од Косовската комора да доставaт податоци за трговската размена на Косово со останатите земјите од Западен Балкан на ниво на поединечен производ, но во периодот на изработка на анализата не беше постапено по барањето.

сигнал дека економската и трговската регионална интеграција се продлабочува во анализираниот период.

Како што може да се види од резултатите од анализата прикажани во табелата погоре сите земји бележат значителен раст на извозот кон останатите земји од регионот што ја потврдува тезата дека во изминатиот период имаме значително зголемување на интра-регионалната трговска размена помеѓу земјите од Западен Балкан.

Најголем раст на извозот кон регионалните пазари бележи Албанија. Имено, просечната годишна стапка на раст на извозот на Албанија кон Црна Гора изнесува 47%, додека кон Република Северна Македонија стапката на раст на албанскиот извоз е 30%. Значителни стапки на раст на албанскиот извоз се забележува и кон Босна и Херцеговина од 11% и кон Србија од 9%. Забележителен раст на извозот во анализираниот период има и Црна Гора кон Албанија од 15% годишно и кон Босна и Херцеговина од 27% годишно во просек во анализираниот период.

Релативно пониски стапки на раст на извозот кон останатите земји од Западен Балкан во анализираниот период бележи Северна Македонија. Особено тоа е изразено во случајот на извозот на Северна Македонија кон Црна Гора кој изнесува само 3% и кон Босна и Херцеговина кој изнесува само 4%. Релативно ниски стапки на раст на извозот бележи и Босна и Херцеговина кон Албанија и кон Црна Гора од само 5% годишно во просек.

Она што исто така треба да се нотира е значителниот раст на извозот на Северна Македонија и Босна и Херцеговина на српскиот пазар. Имено, во анализираниот период, Босна и Херцеговина бележи просечна годишна стапка на раст на извозот во Србија од 12%, додека Северна Македонија бележи просечна стапка на раст на извозот од 9%.

Растот на извозната активност и трговската размена помеѓу земјите од Западен Балкан во изминатиот период овозможува зголемување на релативното учество на извозот на секоја поединечна земја кон регионалните пазари споредено со сите останати пазари каде земјите од Западен Балкан ги извезуваат своите производи. Ова е потврда за интензивирање на регионалната трговска соработка на земјите од Западен Балкан и забрзување на регионалната економска и трговска соработка помеѓу земјите.

Подолу во табелата се дадени податоци за извозот на добра на секоја земја кон сите останати земји од регионот на Западен Балкан. Истовремено, во анализита се дадени податоци за просечната годишна стапка на раст на извозот на секоја земја кон регионот на Западен Балкан и просечната годишна стапка на раст на извозот на секоја земја кон сите извозни пазари.

Табела 11. Интра-регионална трговска размена (2018-2022) помеѓу земјите од ЗБ

Извозна земја	Извоз во ЗБ, САД$ 2018	Извоз во ЗБ, САД$ 2022	Просечна стапка на раст на извоз во ЗБ, % 2018-2022	Вкупен извоз, US$ 2018	Вкупен Извоз, САД$ 2022	Просечна стапка на раст на извоз, % 2018-2022
Албанија	470,261,142	1,036,956,000	24.1%	2,870,000,000	4,306,235,000	10.01%
Босна и Херцеговина	1,170,871,584	1,791,636,000	10.6%	7,182,000,000	9,678,153,000	6.95%
Црна Гора	169,988,158	280,920,000	13.1%	472,000,000	736,364,000	11.20%
Србија	3,329,029,153	4,363,211,000	6.2%	19,227,000,000	28,565,681,000	9.71%
Северна Македонија	760,366,824	1,050,883,000	7.6%	6,911,000,000	8,729,356,000	5.26%

Извор: Пресметка на авторите

Имено, сите земји со исклучок на Србија бележат повисоки стапки на раст на извозот кон останатите земји од Западен Балкан во однос на растот на вкупниот извоз што придонесува за зголемување на релативното учество на извозот кон земјите од Западен Балкан.

За илустрација, Албанија е земја со најголемо зголемување на релативното учество на извозот кон Западен Балкан од 16% во 2018 година на 24% во 2022 година, што е зголемување за цели 8 процентни поени. Од друга страна, Црна Гора е земја со најголемо релативно учество на извозот во Западен Балкан што во 2022 година достигна цели 38%.

Србија и покрај тоа што има најголемо апсолутно зголемување на вредноста на извозот за 1 милијарда долари во анализираниот период (2018-2022), сепак има тренд на намалување на релативното учество од 17% во 2018 година на 15% во 2022 година. Тој тренд е очекуван со оглед што Србија има релативно висока стапка на раст на вкупниот извоз од приближно 10% годишно во анализираниот период и фактот што пазарот на Западен Балкан е релативно мал во однос на големината и вкупниот извозен потенцијал на српската економија што сериозно ја ограничува можноста за дополнителна пенетрација кон регионалните пазари во рамки на Западен Балкан.

Она што е поважно во рамки на овој студијата е истражување на изворите на растот на извозот на секоја поединечна земја кон регионот на Западен Балкан на ниво на поединечен производ со цел да видиме дали растот на извозот е базиран на поголем број на извозни производи или е сконцентриран на мал број производи. Таквото истражување ќе ни овозможи да ја проучиме детално структурата на трговската размена помеѓу одделните земји и да детектираме кои се клучните извозни производи кои го детерминираат растот на извозот на секоја земја кон останатите земји до регионот на Западен Балкан.

3.1 Анализа на интра-регионалната извозна структура на Северна Македонија

Најголем и најзначаен пазар за Северна Македонија од регионот на Западен Балкан е **српскиот пазар**. Имено, вкупниот извоз на Северна Македонија како што можевме да видиме погоре во 2022 година достигна вредност од **800 милиони евра** што е **76%** од вкупниот извоз на земјата на пазарите во Западен Балкан (без Косово). Дополнително, извозот во Србија бележи **најголем раст од 9% годишно** (од 543 милиони долари во 2018 година на 800 милиони долари во 2022 година) во изминатите 5 години (2018-2022) што е највиска стапка на раст споредена со другите земји од Западен Балкан (со исклучок на Косово).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Северна Македонија кон Србија може да заклучиме дека имаме прилично **високо ниво на извозна концентрацијата**, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со повеќе од половина од извозот на Северна Македонија во Србија или поточно **52.9%.** Истовремено, извозот на овие производи расте со поголема динамика од динамиката на раст на вкупниот извоз на Северна Македонија кон Србија, што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на извоз кон Србија во анализираниот период (2018-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година се *масла добиени од нафта и масла добиени од битуменозни минерали освен сурови*, со вредност на извоз од над 100 милиони долари или речиси 13% од вкупниот извоз на Северна Македонија во Србија, додека во првите топ 5 производи се: *електрична енергија, топловалани челични лимови со дебелина поголема од 600мм, фармацевски производи и цемент.*

Од друга страна, производ со **најголем раст на извозот** во анализираниот период се *катализаторти* кои во 2022 година достигна вредност од 19 милиони долари, додека во 2018 година извозот на овој производ бил само 1.000 долари. Сепак, овој производ не е релевантен пример затоа што станува збор за производ кој е дел од регионален ланецн на снабдување на странски компании од автомобилската индустрија.

Она што е значајно за македонскиот извоз на српскиот пазар се извозните производи од прехранбениот сектор. Тука посебна важно има *флаширано вино* имајќи во предвид дека овој производ бележи значителен пораст од 10 милиони во 2018 година на 17.4 милиони долари во 2022 година или раст од 12%.

Други значајни извозни производи на српскиот пазар од **прехранбената индустрија** се: 1) *ајвар и мешаница од зеленчук* кој бележи значителен раст од 21% (од 5.6 милиони во 2018 година на 12.1 милиони долари во 2022 година), 2) *пекарски производи и бисквити* кои бележат раст од 4% (од 12.5 милиони долари во 2018 година на 14 милиони долари во 2022 година), 3) *масло од сончоглед* кое бележи значителен раст од 43% (од 1.6 милиони долари во 2018 година на 8.6 милиони долари во 2022 година).

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Северна Македонија ги извезува во Србија во периодот 2018-2022 година.

Табела 12. Структура на македонскиот извоз во Србија, 2018-2022 година

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 САД$, 2018	Вредност на извоз '000 САД$. 2022	Релативно учество, % 2022	Стапка на раст на извоз,% 2018-2022
271019	Други масла и препарати (средни, тешки и гасни масла)	49,134	103,681	12.95%	17%
271600	Електрична енергија	14,210	70,890	8.85%	36%
721070	Топло валани обоени, лакирани или превлечени метеални табли со пластична маса	28,285	24,221	3.02%	-
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	25,694	23,848	2.98%	-
252329	Портланд цемент, друг	18,352	21,870	2.73%	5%
381519	Друго, катализатори на подлога	/	19,370	2.42%	620%
220421	Други вина; шира од грозје со запрена ферментација со додавање на алкохол во садови од 2 литри или помала	10,950	17,434	2.18%	12%
721049	Топло валани поинаку превлечени или прекриени со цинк табли од железо и челик, небрановидни	15,365	17,179	2.15%	5%
720852	Топло валани ненамотани (табли), само топло валани, со дебелина од 4,75 мм или поголема но што не надминува 10 мм	12,657	14,046	1.75%	5%
190590	Друг леб, печива, колачи, бисквити и др пекарски производи, со додаток на какао или без додаток на какао; н	12,594	14,011	1.75%	4%
730661	Други, заварени, што не се со кружен напречен пресек со правоаголен (вклучувајќи квадратен) напречен пресе	15,309	12,961	1.62%	1%
200599	Друг зеленчук и мешаници на зеленчук приготвен или конзервиран на друг начин освен во оцет или оцетна кисел	5,637	12,164	1.52%	21%
720851	Топло валани ненамотани табли, само топло валани, со дебелина што надминува 10 мм	5,100	12,064	1.51%	27%
680911	Табли, листови, плочи, плочки и слични производи од гипс, неукрасени превлечени или зајакнати	6,414	11,389	1.42%	16%
730890	Друг конструкции и делови од конструкции	1,699	10,446	1.30%	53%

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 САД$, 2018	Вредност на извоз '000 САД$. 2022	Релативно учество, % 2022	Стапка на раст на извоз,% 2018-2022
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции, рафинирано или нерафинирано	1,620	8,627	1.08%	43%
390110	Полиетилен со специфична густина помала од 0,94, во примарна форма	2,441	7,955	0.99%	32%
271012	Лесни масла и препарати од нафта или битуменски минерали	2,696	7,528	0.94%	19%
392330	Балони шишиња, шишенца и слични производи од пластични маси за пакување	5,852	7,413	0.93%	4%
392113	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полиуретан	2,259	7,038	0.88%	41%
#	**ВКУПНО**	**236,269**	**424,135**	**52.97%**	**15.9%**

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од метална и металопреработувачката индустрија како што се: *топловалани челични лимови, челични профили и цевки, челични делови, како и производи од пластика.* Други производи кои се извезуваат на српскиот пазар се: *свежо грозје, цигари, свежи јаболки, акумулатори, други производи од кондиторска и конзервна индустрија.*

Вториот по важност извозен пазар од регионот за Западен Балкан е **албанскиот пазар**. Имено, како што можевме да видиме погоре вредноста на извозот на Северна Македонија во Албанија во 2022 година достигна вредност од **107 милиони евра** што значи **просечна годишна стапка на раст од 7%** во анализираниот период (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Северна Македонија во Албанија може да заклучиме дека имаме прилично **високо ниво на извозна концентрацијата**, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со **60.9%** во вкупниот извоз на Северна Македонија во Албанија. Истовремено, стапката на раст на извозот на овие производи е приближно идентичен со страпката на раст на вкупниот извоз на земјата во Албанија, што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на извоз на земјата кон Албанија во анализираниот период (2018-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година се *отпадоци и остатоци од железо или челик (отпадни инготи, слабови и други отпадоци од железо или челик за претопување)* со вредност на извоз од над 12.8 милиони долари или речиси 12% од вкупниот извоз на Северна Македонија во Албанија, додека во **првите топ 5 производи** се *електрична енергија, масла од сончоглед, производи од пластика и масла добиени од нафта и битуменозни минерали.*

Од друга страна, **производ со најголем раст на извозот** во анализираниот период се *отпадоци од алуминиум* кои во 2022 година достигна вредност од 2.4 милиони долари, додека во 2018 година извозот на овој производ бил 500.000 долари. Сепак, овој производ не е релевантен пример затоа што станува збор за производ кој што е нус производ на производен процес на друг производ. Истовремено, како производи како производ со значителна стапка на раст на извозот на албанскиот пазар во анализираниот период е топло валани табли од железо и челик со просечна годишна стапка на раст од 31%.

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Северна Македонија ги извезува во Албанија во периодот 2018-2022 година.

Табела 13. Структура на македонскиот извоз во Албанија, 2018-2022 година

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2018	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2018-2022
720449	Други отпадоци и остатоци од железо и челик	17,304	12,804	11.9%	-5.2%
680911	Табли, листови, плочи, плочки и слични производи од гипс, неукрасени превлечени или зајакнати само со харт	4,487	8,912	8.3%	19.7%
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции, рафинирано или нерафинирано	6,348	7,125	6.6%	2.4%
271600	Електрична енергија	0	4,410	4.1%	
271019	Други масла и препарати (средни, тешки и гасни масла) од нафта и битуменски минерали	774	4,320	4.0%	91.6%
220210	Вода, вклучувајќи минерална вода и газирана вода, со додаток на шеќер или други средства за засладување или	3,408	3,096	2.9%	-1.8%
391721	Цевки и црева, крути од полимери на етилен	2,431	2,580	2.4%	1.2%
721691	Ладно валани метални профили, секции и делови	1,307	2,518	2.3%	18.5%
280440	Оксиген	1,393	2,464	2.3%	15.4%
760200	Отпадоци и остатоци, од алуминиум	500	2,387	2.2%	75.5%
481910	Кутии од брановидна хартија или картон	1,362	2,185	2.0%	12.1%
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	4,158	2,075	1.9%	-10.0%
010229	Други живи животни, вид говеда	1,863	1,876	1.7%	0.1%
321490	Неогноотпорни препарати за површинска обработка на фасади, внатрешни зидови, подови, тавани или слично	1,284	1,705	1.6%	6.6%
210210	Активен квасец	1,772	1,534	1.4%	-2.7%
392020	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, од пластични маси, од полимери на пропилен	849	1,378	1.3%	12.5%
720852	Топло валани ненамотани табли, само топло валани, со дебелина од 4,75 мм или поголема но што не надминува 10 мм	888	1,111	1.0%	5.0%
730661	Други, заварени, што не се со кружен напре-чен пресек со правоаголен (вклучувајќи квадратен) напречен пресе	1,849	1,020	0.9%	-9.0%
281121	Карбон диоксид	255	1,007	0.9%	59.0%
721070	Топло валани обоени, лакирани или превлечени табли со пластична маса	380	977	0.9%	31.4%
#	**ВКУПНО**	**52,612**	**65,484**	**60.97%**	**4.9%**

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од *метална и металопреработувачката индустрија како што се топловалани челични лимови, челични профили и цевки, челични делови, како и производи од пластика, фармацевски и хемиски производи*.

Третиот по важност пазар од регионот на Западен Балкан за Северна Македонија е **босанскиот пазар**. Имено, како што погоре видовме извозот на Северна Македонија во Босна и Херцеговина достигна вредност од **103.8 милиони долари** што значи **просечна годишна стапка на раст од 4%** во анализираниот период (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Северна Македонија во Босна и Херцеговина може да заклучиме дека имаме прилично **високо ниво на извозна концентрацијата**, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, првите топ 20 извозни производи учествуваат со **62.7%.**

Истовремено, извозот на овие производи расте со поголема динамика од динамиката на раст на вкупниот извоз на Северна Македонија кон Босна и Херцеговина, што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на извоз кон Босна и Херцеговина во анализираниот период (2018-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година се лекови со вредност на извоз од над 12.3 милиони долари или речиси 12% од вкупниот извоз на Северна Македонија во Босна и Херцеговина, додека во првите топ 5 производи се: *цевки и профили во различна форма од железо и челик, кварц, флаширано вино, производи од месо.*

Од друга страна, производ со **најголем раст на извозот** во анализираниот период се *трактори* кои во 2022 година достигна вредност од 1.7 милиони долари, додека во 2020 година извозот на овој производ бил само 121.000 долари или во периодот 2018-2022 бележи просечна годишна стапка на раст од 117%.

Она што е значајно за македонскиот извоз на босанскиот пазар се извозните производи од прехранбениот сектор. Тука посебна важно има *флаширано вино* имајќи во предвид дека овој производ бележи значителен пораст од 2.7 милиони во 2020 година на 4.3 милиони долари во 2022 година или 19% просечна годишна стапка на раст.

Други значајни извозни производи на босанскиот пазар од **прехранбената индустрија** се: 1) *производи од месо*, 2) *пекарски производи и бисквити* кои бележат раст од 5% (од 2.1 милиони долари во 2020 година на 3 милиони долари во 2022 година), 3) *ајвар и микс од зеленчук* кој бележи значителен раст од 1%, 4) безалхохолни производи од овошје, и други производи од конзервната индустрија.

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Северна Македонија ги извезува во Босна и Херцеговина во периодот 2018-2022 година.

Табела 14. Структура на македонскиот извоз во Босна и Херцеговина, 2018-2022 година

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2020	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2018-2022
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	13,639	12,298	11.8%	1%
730661	Заварени цевки, што не се со кружен напречен пресек со правоаголен (вклучувајќи квадратен) напречен пресек од железо и нелегиран челик	8,743	8,563	8.2%	1%
250610	Кварц	1,997	4,455	4.3%	4%
220421	Други вина; шира од грозје со запрена ферментација со додавање на алкохол во садови од 2 литри или помала	2,693	4,365	4.2%	7%

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2020	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2018-2022
160100	Колбаси и слични производи, од месо, од други јастиви месни кланични производи или од крв, сложени прехранб	4,252	4,278	4.1%	0%
720851	Топло валани ненамотани табли од железо и нелегиран челик, само топло валани, со дебелина што надминува 10 мм	2,131	3,879	3.7%	20%
190590	Друг леб, печива, колачи, бисквити и др пекарски производи, со додаток на какао или без додаток на какао; н	2,147	3,076	3.0%	5%
850710	Оловни акумулатори за задвижување на клипни мотори	2,591	2,865	2.8%	19%
200599	Друг зеленчук и мешаници на зеленчук приготвен или конзервиран на друг начин освен во оцет или оцетна кисел	2,510	2,591	2.5%	1%
721070	Топло валани обоени, лакирани или превлечени со пластична маса табли од железо и нелегиран челик	1,408	2,565	2.5%	1%
220299	Други безалкохолни пијалаци, освен сокови од овошје или зеленчук што се распоредуваат во тар. број 2009	1,449	2,523	2.4%	16%
210690	Други прехранбени производи на друго место неспомнати или опфатени	2,379	1,832	1.8%	-2%
160249	Други приготвени или конзервирани производи, вклучувајќи мешаници	1,491	1,684	1.6%	-3%
730630	Заварени цевки со кружен напречен пресек, од железо или нелегиран челик	1,797	1,662	1.6%	-1%
870192	Трактори со моќност на мотор што надминува 18 kW, но не надминува 37 kW	121	1,660	1.6%	117%
391733	Цевки и црева од пластика, што не се зајакнати ниту комбинирани со други материјали, со прибор	2,306	1,638	1.6%	5%
180690	Чоколадо или други производи од какао	1,466	1,498	1.4%	-4%
300420	Лекови што се состојат од измешани или неизмешани производи што содржат други антибиотици	1,181	1,458	1.4%	16%
392111	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полимери на стирол	548	1,217	1.2%	27%
200190	Друг зеленчук, овошје, јатчесто овошје и други делови на растенија за јадење, приготвени или конзервирани в	840	995	1.0%	0
#	**ВКУПНО**	55,689	65,102	62.7%	5.60%

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од *метална индустрија (топловалани лимови), металопреработувачката индустрија како што се различни челични профили и цевки,*

челични делови, како и производи од пластика, фармацевски (лекови) и земјоделски производи и производи од прехранбената индустрија.

Четврти и најмал пазар од регионот на Западен Балкан за Северна Македонија е **црногорскиот пазар**. Имено, како што погоре видовме извозот на Северна Македонија во Црна Гора достигна вредност од **39 милиони долари** што значи **просечна годишна стапка на раст од 3%** во анализираниот период (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Северна Македонија во Црна Гора може да заклучиме дека имаме прилично високо ниво на извозна концентрацијата, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со повеќе од половина од извозот на Северна Македонија во Црна Гора или поточно **50.67%**.

Истовремено, извозот на овие производи расте со иста динамика како динамиката на раст на вкупниот извоз на Северна Македонија кон Црна Гора, што укажува дека овие топ 20 производи истовремено генерираат повеќе од половина од вкупниот раст на извоз на Северна Македонија во Црна Гора во анализираниот период (2018-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година се производи од месо со 7.4% релативно учество во вкупниот извоз на Северна Македонија во Црна Гора, додека во првите топ 5 производи се: *лекови, масло од сончоглед, ајвар и други преработки од зеленчук.*

Од друга страна, производ со **најголем раст на извозот** во анализираниот период е масло од сончоглед кој во 2022 година достигна вредност од 1.3 милиони долари, додека во 2020 година извозот на овој производ бил само 1.000 долари или во периодот 2018-2022 бележи огромна стапка на раст.

Она што е значајно за македонскиот извоз на црногорскиот пазар се извозните производи од прехранбениот сектор. Тука посебна важно има *флаширано вино* имајќи во предвид дека овој производ бележи значителен пораст од 870.000 во 2018 година на 982.000 милиони долари во 2022 година или 2.6% просечна годишна стапка на раст.

Други значајни извозни производи на црногорскиот пазар од **прехранбената индустрија** се: 1) *производи од месо*, 2) производи од конзервна индустрија, 3) *ајвар и микс од зеленчук* кој бележи значителен раст од 1%, 4) пекарски производи и производи од кондиторска индустрија.

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Северна Македонија ги извезува во Црна Гора во периодот 2018-2022 година.

Табела 14. Структура на македонскиот извоз во Црна Гора, 2018-2022 година

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2018	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2018-2022
160100	Колбаси и слични производи, од месо, од други јастиви месни кланични производи или од крв, сложени прехранб	3,502	2,883	7.4%	-3.5%
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	2,139	2,028	5.2%	-1.0%
200599	Друг зеленчук и мешаници на зеленчук приготвен или конзервиран на друг начин освен во оцет или оцетна кисел	1,247	1,559	4.0%	5.0%
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	1	1,315	3.4%	26280.0%
300420	Лекови што се состојат од измешани или неизмешани производи што содржат други антибиотици	699	1,049	2.7%	10.0%
220421	Други вина; шира од грозје со запрена ферментација со додавање на алкохол во садови од 2 литри или помала	870	982	2.5%	2.6%

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2018	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2018-2022
721070	Топло валани обоени, лакирани или превлечени со пластична маса табли од железо и нелегиран челик	1,161	928	2.4%	-4.0%
210690	Други прехранбени производи на друго место неспомнати или опфатени	876	901	2.3%	0.6%
731420	Решетки, мрежи и огради, заварени на местата на крстосување, од жица	1,500	857	2.2%	-8.6%
190590	Друг леб, печива, колачи, бисквити и др пекарски производи, со додаток на какао или без додаток на какао; н	611	764	2.0%	5.0%
090121	Кафе, печено со кофеин	741	762	2.0%	0.6%
080810	Свежо јаболко	283	737	1.9%	32.1%
080610	Свежо грозје	923	691	1.8%	-5.0%
210500	Сладолед и друг јастив мраз, со додаток или без додаток на какао	498	691	1.8%	7.8%
300449	Лекови што содржат други алкалоиди или невни деривати	560	645	1.7%	3.0%
730661	Други цевки, заварени, што не се со кружен напречен пресек со правоаголен (вклучувајќи квадратен) напречен пресек од железо и нелегиран челик	943	637	1.6%	-6.5%
200190	Друг зеленчук, овошје, јатчесто овошје и други делови на растенија за јадење, приготвени или конзервирани в	364	627	1.6%	14.5%
850434	Други трансформатори со моќност што надминува 500 кVA	110	623	1.6%	93.3%
220210	Вода, вклучувајќи минерална вода и газирана вода, со додаток на шеќер или други средства за засладување или	168	572	1.5%	48.1%
340111	Сапун и органски површински активни производи и препарати за тоалетна употреба (вклучувајќи ги производите	21	482	1.2%	439.0%
#	**ВКУПНО**	**17,217**	**19,733**	**50,67%**	**3%**

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од *метална индустрија (топловалани лимови), металопреработувачката индустрија како што се различни челични профили и цевки, жичени производи, фармацевски (лекови) и земјоделски производи (свежи јаболки и грозје) и други производи од прехранбената индустрија*.

3.2 Анализа на интра-регионалната извозна структура на Србија

Најголем и најзначаен пазар за Србија од регионот на Западен Балкан е **босанскиот пазар**. Имено, вкупниот извоз на Србија како што можевме да видиме погоре во 2022 година достигна вредност од **2 милијарди долари** што е **48%** од вкупниот извоз на земјата на пазарите во Западен Балкан (без Косово). Дополнително, извозот во Босна и Херцеговина бележи **раст од 9% годишно** (од 1.5 милијарди долари во 2018 година на 2.1 милиони долари во 2022 година) во изминатите 5 години (2018-2022) што е една од највисоките стапки на раст споредена со другите земји од Западен Балкан.

Ако ја анализираме структурата на извозот на Србија во Босна и Херцеговина може да заклучиме дека Србија извезува голем број на производи што значи дека има релативно **пониско ниво на извозна концентрација**, односно повисоко ниво на извозна диверзификација. Како потврда на оваа констатација е фактот што **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со само **30.1%** што е далеку помал процент споредено со останатите земји. Дополнително, резултатите од анализата покажуваат

дека Србија извезува **над 300 производи** во Босна и Херцеговина **со вредност поголема од 1 милион долари** и **над 550 производи со вредност поголема од 500.000 долари.**

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година се други масла добиени од нафта и битуменозни минерали со вредност на извоз од над 190 милиони долари или релативно учество од 9.1% во вкупниот извоз на Србија во Босна и Херцеговина, додека во **првите топ 5 производи** се други *масла добиени од нафта и битуменозни минерали, пченка, алкохолни пијалоци (пиво), семе од сончоглед.*

Од друга страна, **производ со најголем раст на извозот** во анализираниот период се *топловалани прачки од железо и челик* кои во 2022 година достигна вредност од 35.4 милиони долари, додека во 2020 година извозот на овој производ бил само 7.6 милиони долари. Други значајни извозни производи на босанскиот пазар се:

1) *пченка* која бележи значителен раст од 16% во периодот 2018-2022, достигнувајќи вредност на извоз од 50.6 милиони долари во 2022 година,

2) *семе од сончоглед* кој бележи раст од 13% достигнувајќи вредност на извоз од 37.9 милиони долари во 2022 година),

3) *пиво* кое бележи значителен раст од 33% достигнувајќи вредност на извоз од 38.2 милиони долари во 2022 година.

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Србија ги извезува во Босна и Херцеговина во периодот 2018-2022 година.

Табела 15. Структура на српскиот извоз во Босна и Херцеговина, 2018-2022 година

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2020	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2018-2022
271019	Други масла и препарати (средни, тешки и гасни масла) од нафта и бутименски минерали	82,854	189,668	9.1%	19%
271012	Лесни масла и препаратиод нафта и битуменски минерали кои содржат >= 90% од волуменот	22,944	76,744	3.7%	33%
100590	Пченка, друга)	16,872	50,668	2.4%	16%
220300	Пиво добиено од слад	28,195	38,201	1.8%	33%
120600	Семе од сончоглед, вклучувајќи кршено или дробено	32,516	37,910	1.8%	13%
721391	Топло валана жица во макари со кружен напречен пресек со пречник помал од 14 мм од железо и нелегиран челик	3,157	37,672	1.8%	7%
721420	Други прачки од железо или нелегиран челик, со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во	7,684	35,387	1.7%	479%
230990	Други производи што се употребуваат за исхрана на животни	34,539	33,693	1.6%	58%
100199	Друга пченица	7,762	30,528	1.5%	2%
190531	Слатки бисквити	22,886	25,402	1.2%	14%
210690	Подготвена храна, неспоменато на друго место	18,799	24,107	1.2%	4%
730661	Други заварени цевки што не се со кружен напречен пресек со правоаголен (вклучувајќи квадратен) напречен пресек од железо и нелегиран челик	13,484	22,203	1.1%	15%
720852	Топло валани ненамотани табли, само топло валани, со дебелина од 4,75 мм или поголема но што не надминува 10 мм	7,199	21,443	1.0%	28%
240220	Цигари кои содржат тутун	15,786	21,090	1.0%	1%

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2020	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2018-2022
220299	Други безалкохолни пијалаци, освен сокови од овошје или зеленчук што се распоредуваат во тар. број 2009	12,227	20,492	1.0%	5%
392113	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полиуретан	2,087	19,263	0.9%	72%
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	11,375	18,507	0.9%	6%
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	11,243	18,320	0.9%	18%
271600	Електрична енергија	3,594	17,419	0.8%	-5%
110100	Брашно од пченица или наполица	10,341	15,984	0.8%	5%
720853	Топло валани ненамотани табли од железо и нелегиран челик, со дебелина од 3 мм или поголема но помала од 4,75 мм	6,018	15,720	0.8%	40%
#	**ВКУПНО**	371,562	770,421	37.10%	/

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од *метална и металопреработувачката индустрија како што се топловалани челични лимови, челични профили и цевки, челични делови*, *цигари, неалкохолни пијалоци, лекови, производи од кондиторска индустрија.*

Вториот по важност извозен пазар од регионот за Западен Балкан е **црногорскиот пазар**. Имено, како што можевме да видиме погоре вредноста на извозот на Србија во Црна Гора во 2022 година достигна вредност од 1.083 милиони долари (или околу 25% од вкупниот извоз на Србија во регионот на Западен Балкан со исклучок на Косово кое не е земено во рамки на анализата). Истовремено, извозот на Србија во Црна Гора се зголемува со просечна годишна стапка од 5% во анализираниот период (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Србија во Црна Гора може да заклучиме дека Србија извезува голем број на производи што значи дека има релативно **пониско ниво на извозна концентрација**, односно **повисоко ниво на извозна диверзификација**. Како потврда на оваа констатација е фактот што **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со само **33.1%** што е далеку помал процент споредено со останатите земји. Дополнително, резултатите од анализата покажуваат дека Србија извезува **над 200 производи** во Црна Гора **со вредност поголема од 1 милион долари** и **над 360 производи со вредност поголема од 500.000 долари.**

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година е електрична енергија со вредност на извоз од над 61 милиони долари или релативно учество од 5.7% во вкупниот извоз на Србија во Црна Гора, додека во **првите топ 5 производи** се лекови со вредност на извоз од 31.2 милиони долари, бакарна руда и концентрати со вредност на извоз од 22.9 милиони долари, живи животни (говеда) со вредност на извоз од 22.7 милиони долари и пченица со вредност на извоз од 20 милиони долари.

Од друга страна, **производ со најголем раст на извозот** во анализираниот период е електрична енергија која во 2022 година бележи просечна годишна стапка на извоз од 351%. Сепак, овој тренд е повеќе резултат на драстичното зголемување на цената на електричната енергија во изминатите две години како резултат на светската енергетска криза.

Други значајни извозни производи на црногорскиот пазар се: 1) *други руди и концентрати од руди, различен тип на храна за животни, семе од сончоглед или масло од сончоглед, производи од кондиторска индустрија (преработки на зеленчук).*

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Србија ги извезува во Црна Гора во периодот 2018-2022 година.

Табела 16. Структура на српскиот извоз во Црна Гора, 2018-2022 година

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2020	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2018-2022
271600	Електрична енергија	3,308	61,367	5.7%	351.0%
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	21,122	31,288	2.9%	9.6%
260300	Бакарна руда и концентрати	2,531	22,928	2.1%	161.2%
010229	Други живи животни, вид говеда	15,467	22,750	2.1%	9.4%
110100	Брашно од пченица или наполица	11,469	20,038	1.8%	14.9%
260700	Руди на олово и концентрати	17,456	19,069	1.8%	1.8%
230990	Други производи што се употребуваат за исхрана на животни	10,794	18,166	1.7%	13.7%
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	13,002	18,120	1.7%	7.9%
210690	Други прехранбени производи на друго место неспомнати или опфатени	10,352	17,324	1.6%	13.5%
220210	Вода, вклучувајќи минерална вода и газирана вода, со додаток на шеќер или други средства за засладување или	15,314	17,155	1.6%	2.4%
220299	Други безалкохолни пијалаци, освен сокови од овошје или зеленчук што се распоредуваат во тар. број 2009	11,188	14,188	1.3%	5.4%
240220	Цигари што содржат тутун	10,714	12,493	1.2%	3.3%
271019	Други масла и препарати (средни, тешки и гасни масла) од нафта и битуменски минерали	6,180	12,415	1.1%	20.2%
190531	Слатки бисквити	11,588	11,346	1.0%	-0.4%
220300	Пиво направено од слад	6,693	11,099	1.0%	13.2%
870332	Други возила со клипен мотор со внатрешно согорување на палење со помош на компресија (дизел или полудизел)	15,474	10,978	1.0%	-5.8%
220110	Минерална вода и газирана вода без никакви додатоци	10,221	9,898	0.9%	-0.6%
321490	Неогноотпорни препарати за површинска обработка на фасади, внатрешни зидови, подови, тавани или слично	10,232	9,877	0.9%	-0.7%
940360	Друг дрвен мебел	8,346	8,959	0.8%	1.5%
252329	Портланд цемент, друг	12,729	8,894	0.8%	-6.0%
#	**ВКУПНО**	**224,180**	**358,352**	**33.1%**	**12.0%**

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од *цигари, неалхоколни пијалоци, минерална вода, бисквити и други производи од кондиторска индустрија, плочест мебел и портланд цемент.*

Третиот по важност пазар од регионот на Западен Балкан за Србија е **македонскиот пазар**. Имено, како што погоре видовме извозот на Србија во Северна Македонија достигна вредност од **987 милиони долари** со релативно висока просечна годишна стапка на раст од **9%** во анализираниот период (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Србија во Северна Македонија може да заклучиме дека има релативно **повисоко ниво на извозна концентрација**, споредено со другите земји од Западен Балкан. Како потврда на оваа констатација е фактот што **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со само **42%** што е поголем процент споредено со останатите земји. Дополнително, резултатите од анализата покажуваат дека Србија извезува **околу 170 производи** во Северна Македонија **со вредност поголема од 1 милион долари** и **околу 280 производи со**

вредност поголема од 500.000 долари, што е **помалку** споредено со извозот во **другите земји од Западен Балкан.**

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година е електрична енергија со вредност на извоз од над 120 милиони долари или релативно учество од 12.2% во вкупниот извоз на Србија во Северна Македонија, додека во **првите топ 5 производи** се лекови со вредност на извоз од 31.2 милиони долари, бакарна руда и концентрати со вредност на извоз од 22.9 милиони долари, живи животни (говеда) со вредност на извоз од 22.7 милиони долари и пченица со вредност на извоз од 20 милиони долари.

Од друга страна, **производ со најголем раст на извозот** во анализираниот период еелектрична енергија која во 2022 година бележи просечна годишна стапка на извоз од 82.8%. Сепак, овој тренд е повеќе резултат на драстичното зголемување на цената на електричната енергија во изминатите две години како резултат на светската енергетска криза.

Други значајни извозни производи на македонскиот пазар се: 1) *електрични спроводници, 2) пченка и пченица, 3) топловалани челични лимови, 4) семе од сончоглед и масло од сончоглед.*

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Србија ги извезува во Северна Македонија во периодот 2018-2022 година.

Табела 17. Структура на српскиот извоз во Северна Македонија, 2018-2022 година

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2018	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2018-2022
271600	Електрична енергија	23,440	120,490	12.2%	82.8%
854449	Други електрични спроводници, за напон што не надминува 1000 V други	23,277	75,750	7.7%	45.1%
100199	Друга пченица	7,605	28,305	2.9%	54.4%
720839	Топло валани табли во макари со дебелина помала од 3мм	15,440	20,548	2.1%	6.6%
110100	Брашно од пченица или наполица	10,653	19,684	2.0%	17.0%
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	14,258	17,748	1.8%	4.9%
240220	Цигари што содржат тутун	14,944	12,731	1.3%	-3.0%
720449	Други отпадоци од железо и нелегиран челик	11,229	12,713	1.3%	2.6%
220299	Други безалкохолни пијалаци, освен сокови од овошје или зеленчук што се распоредуваат во тар. број 2009	10,242	12,606	1.3%	4.6%
321490	Неогноотпорни препарати за површинска обработка на фасади, внатрешни зидови, подови, тавани или слично	9,602	11,762	1.2%	4.5%
100590	Пченка, друга	6,127	10,839	1.1%	15.4%
210690	Друга преработена храна неспомената на друго место	5,545	10,684	1.1%	18.5%
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	4,037	10,546	1.1%	32.2%
730890	Друг конструкции и делови од конструкции, од железо и нелегиран челик	7,617	9,680	1.0%	5.4%
151211	Сурово масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	3,634	9,461	1.0%	32.1%
481810	Тоалетна хартија со ширина<= 36 cm	6,203	9,192	0.9%	9.6%
271119	Други нафтени гасови и други гасовити јаглеоводороди	392	7,894	0.8%	382.8%
720838	Топло валани табли во макара со дебелина од 3мм или поголема но помала од 4,75мм од железо и нелегиран челик	10,136	7,750	0.8%	-4.7%
190531	Слатки бисквити	7,405	7,663	0.8%	0.7%

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2018	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2018-2022
230990	Други производи што се употребуваат за исхрана на животни	2,727	7,637	0.8%	36.0%
#	**ВКУПНО**	**194,513**	**423,683**	**42.9%**	**23.6%**

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од *цигари, кварц, бисквити и други производи од кондиторска индустрија, производи од металопреработувачка индустрија (различни делови од железо и челик), лекови и други производи (хартија, храна за животни, хемиски производи.*

Четвртиот по важност пазар од регионот на Западен Балкан за Србија е **албанскиот пазар**. Имено, како што погоре видовме **извозот** на Србија во Албанија достигна вредност од **215.8 милиони долари** со релативно висока **просечна годишна стапка на раст** од **7%** во анализираниот период (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Србија во Албанија може да заклучиме дека имаме прилично **високо ниво на извозна концентрацијата**, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, првите **топ 20 извозни производи** учествуваат со повеќе од половина од извозот на Србија во Албанија или поточно **56.8%**. Истовремено, извозот на овие производи расте со поголема динамика (околу 27%) од динамиката на раст на вкупниот извоз на Србија кон Албанија (околу 9%), што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на извоз кон Србија во анализираниот период (2020-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година се неалкохолни пијалоци со вредност на извоз од над 19 милиони долари или релативно учество од 9.1% во вкупниот извоз на Србија во Албанија, додека во **првите топ 5 производи** се пченица со вредност на извоз од 18.9 милиони долари, пченка со вредност на извоз од 11.9 милиони долари, чамци, контеѕери, лименки со вредност на извоз од 8 милиони долари и храна за животни со вредност на извоз од 6.6 милиони долари.

Од друга страна, **производ со најголем раст на извозот** во анализираниот период е млеко што во 2022 година достига извоз од 3.6 милиони евра со просечна годишна стапка на извоз од 120.8% во анализираниот период. **Други значајни извозни производи** на албанскиот пазар се: моторни возила и делови за моторни возила, плочи за покрив, украсна хартија, конзервирани или преработени компири.

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Србија ги извезува во Албанија во периодот 2020-2022 година.

Табела 18. Структура на српскиот извоз во Албанија, 2020-2022 година

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2020	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2020-2022
220299	Други безалкохолни пијалаци, освен сокови од овошје или зеленчук што се распоредуваат во тар. број 2009	11,891	19,734	9.1%	22.0%
100199	Друга пченица	8,640	18,942	8.8%	39.7%
854449	Други електрични спроводници, за напон што не надминува 1000 V други	2,787	12,219	5.7%	112.8%
100590	Пченка, друга	8,958	11,918	5.5%	11.0%
761290	Алуминиумски буриња, барабани, конзерви, кутии и слични контејнери	5,166	8,009	3.7%	18.3%
230990	Други производи што се употребуваат за исхрана на животни	2,346	6,618	3.1%	60.7%
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006)	3,659	4,965	2.3%	11.9%

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2020	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2020-2022
	што се состојат од измешани или неизмешани пр				
690510	Керамиди за покрив	2,632	4,154	1.9%	19.3%
870332	Моторни возила	4,103	4,050	1.9%	-0.4%
200520	Компир приготвен или конзервиран на друг начин освен во оцет или оцетна киселина, незамрзнат	830	3,839	1.8%	120.8%
040120	Млеко и павлака, неконцентрирани и без додаден шеќер или други материи за засладување со содржина на маснот	771	3,563	1.7%	120.7%
481159	Хартија и картон, премачкани, импрегнирани или прекриени со пластични маси (исклучувајќи лепила), друго	1872	3,255	1.5%	24.6%
870333	Други возила со клипен мотор со внатрешно согорување на палење со помош на компресија (дизел или полудизел)	4,464	2,834	1.3%	-12.2%
340250	Препарати за чистење и миење подготвени за продажба на мало	0	2,700	1.3%	
321490	Неогноотпорни препарати за површинска обработка на фасади, внатрешни ѕидови, подови, тавани или слично	1,838	2,413	1.1%	10.4%
830990	Друго, капсули за шишиња, капаци од лим со или без навој, пломби и друг прибор за пакување, од прости метал	1,963	2,398	1.1%	7.4%
481930	Вреќи и кеси, со ширина на основата од 40 см или поголема	2,026	2,267	1.1%	4.0%
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	1,314	2,239	1.0%	23.5%
300442	Лекови што содржат псеудоефедрин или негови соли	879	2,216	1.0%	50.7%
441011	Бродски даски од дрво	1,081	2,180	1.0%	33.9%
870323	Други возила, со клипен мотор (освен ротационен клипен мотор) со внатрешно согорување со палење со помош на	309	2,082	1.0%	191.3%
#	**ВКУПНО**	**67,529**	**122,595**	**56.79%**	**27.2%**

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од *хартија (вреќи и торби) и производи од дрво (плочи и други елементи), лекови, семе од сончоглед и масло од сончоглед, производи од железо и челик (завртки, капачиња и други делови).*

3.3 Анализа на интра-регионалната извозна структура на Босна и Херцеговина

Најголем и најзначаен пазар за Босна и Херцеговина од регионот на Западен Балкан е **српскиот пазар**. Имено, **вкупниот извоз на Босна и Херцеговина во Србија** како што можевме да видиме погоре во 2022 година достигна вредност од **1.359 милиони евра** што е релативно учество од **75.5%** од вкупниот извоз на земјата во регионот на Западен Балкан (без Косово).

Дополнително, извозот на Босна и Херцеговина во Србија бележи најголем **раст од 12% годишно** (од 834 милиони долари во 2018 година на 1.359 милиони долари во 2022 година) во изминатите 5 години (2018-2022) што е највиска стапка на раст споредена со другите земји од Западен Балкан. Ова е потврда за важноста на српскиот пазар за извозот на Босна и Херцеговина во регионот на Западен Балкан, но и генерално за целокупниот извоз на земјата.

Ако ја анализираме структурата на извозот на Босна и Херцеговина во Србија може да заклучиме дека имаме прилично **високо ниво на извозна концентрацијата**, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со повеќе од половина од извозот на Босна и Херцеговина во Србија или поточно **69.2%**. Истовремено, извозот на овие производи расте со поголема динамика од динамиката на раст на вкупниот извоз на Босна и Херцеговина кон Србија, што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на извоз кон Србија во анализираниот период (2018-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година е *кокс и јаглед* со вредност на извоз од **226 милиони долари** или речиси **20.7%** од вкупниот извоз на Босна и Херцеговина во Србија, додека во првите топ 5 производи се *електрична енергија, лигнит, и производи од железо и челик (шипки и прачки).* Од друга страна**, производ со најголем раст на извозот** во анализираниот период е *електрична енергија* која во 2022 година достигна вредност од 48 милиони долари, што за само 2 години е раст за цели 44 милиони долари. Сепак, овој производ не е релевантен пример затоа што станува збор за тренд кој е базиран на драстичниот раст на цените на електричната енергија во периодот на светската енергетска криза кога беше забележано енормно зголемување на цената на електричната енергија на светските берзи.

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Босна и Херцеговина ги извезува во Србија со анализа во периодор 2020-2022 година.

Табела 19. Структура на босанскиот извоз во Србија, 2020-2022 година

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2020	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2020-2022
270400	Кокс и полукокс од камен јаглен, од мрк јаглен, од лигнит или од тресет, неагломериран или агломериран; рет	78,948	226,217	20.7%	62.2%
270210	Јаглен и лигнит, вклучувајќи и во прав, но неагломериран	10,631	73,415	6.7%	196.9%
721391	Топло валана жица во макари со кружен напречен пресек со пречник помал од 14 мм од железо и нелегиран челикј	22,686	53,036	4.9%	44.6%
730890	Друг конструкции И делови од конструкции од железо и нелегиран челик	22,366	49,079	4.5%	39.8%
271600	Електрична енергија	4,186	48,771	4.5%	355.0%
440712	Дрво обработено по должината со режење, глодање или со сечење или лупење ,вклучувајќи рендисано и брусенон	31,979	46,649	4.3%	15.3%
721420	Други прачки од железо или нелегиран челик со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во	20,166	43,731	4.0%	39.0%
721310	Топло валана жица во макари, од железо или нелегиран челик со вдлабнатини, ребра, жлебови или други форми на обработка	22,846	37,112	3.4%	20.8%
999999	Добра неспоменати на друго место	19,353	28,379	2.6%	15.5%
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	14,470	18,046	1.7%	8.2%
854449	Други електрични спроводници, за напон што не надминува 1000 V други	8,619	16,206	1.5%	29.3%
480300	Тоалетна хартија, хартија за симнување шминка, закрпи, сервиети и шамичиња сл. за употреба во домаќинство	10,572	15,172	1.4%	14.5%
480421	Крафт хартија за вреќи, небелена	6,939	15,098	1.4%	39.2%
392310	Кутии, сандаци, гајби и слични производи од пластика	5,102	13,013	1.2%	51.7%

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, '000 САД$ 2020	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ '000 САД$ 2022	РЕЛАТИВНО УЧЕСТВО, 2022	СТАПКА НА РАСТ НА ИЗВОЗ, 2020-2022
081120	Замрзнати малинки, капинки, дудинки, логански бобинки, црни, бели и црвени рибизли и рибеси,	17,181	12,909	1.2%	-8.3%
040120	Млеко и павлака, неконцентрирани и без додаден шеќер или други материи за засладување со содржина на маснот	15,387	12,632	1.2%	-6.0%
283620	Динатриум карбонат	8,336	11,465	1.1%	12.5%
701090	Балони, шишиња, тегли, лонци, фиоли и други контејнери, од стакло, за транспорт или пакување на стоки; тегл	7,171	9,602	0.9%	11.3%
440791	Друго обработено дрво, дабово (Quercus spp.)	4,703	8,549	0.8%	27.3%
740400	Отпадоци од бакар	6,342	8,189	0.8%	9.7%
760429	Прачки и профили, од легури на алуминиум, друго	5,662	8,050	0.7%	14.1%
#	**ВКУПНО**	**343,645**	**755,320**	**69.18%**	**39.9%**

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од *базна металургија и металопреработувачка индустрија, производи од хартија, примарно земјоделски производи, лекови и други производи.*

Вториот по важност извозен пазар од регионот за Западен Балкан за Босна и Херцеговина е **црногорскиот пазар**. Имено, како што можевме да видиме погоре вредноста на извозот на Босна и Херцеговина во Црна Гора во 2022 година достигна вредност од **310 милиони евра** што значи **просечна годишна стапка на раст од 5%** во анализираниот период (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Босна и Херцеговина во Црна Гора може да заклучиме дека имаме прилично **високо ниво на извозна концентрацијата**, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, првите топ 20 извозни производи учествуваат со **68%** во вкупниот извоз на Босна и Херцеговина во Црна Гора. Истовремено, извозот на овие производи расте со поголема динамика од динамиката на раст на вкупниот извоз на Босна и Херцеговина кон Црна Гора, што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на извоз кон Црна Гора во анализираниот период (2020-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година е *електрична енергија* со вредност на извоз од **106 милиони долари** или повеќе од **34%** од вкупниот извоз на Босна и Херцеговина во Црна Гора, додека во првите топ 5 производи се *руда од олово, млеко, топловалани производи од железо и челик (шипки и прачки).*

Од друга страна**, производ со најголем раст на извозот** во анализираниот период е *руда од олово* која во 2022 година достигна вредност од 16 милиони долари, што за само 2 години е раст за цели 13 милиони долари (со просечната стапка на раст од 150%) и *електрична енергија* која за две години забележа зголемување за цели 80 милиони долари (со просечна годишна стапка на раст од 100%). Сепак, овој производ не е релевантен пример затоа што станува збор за тренд кој е базиран на драстичниот раст на цените на електричната енергија во периодот на светската енергетска криза кога беше забележано енормно зголемување на цената на електричната енергија на светските берзи.

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Босна и Херцеговина ги извезува во Црна Гора со анализа во периодот 2020-2022 година.

Табела 20. Структура на босанскиот извоз во Црна Гора, 2020-2022 година

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 сад$ 2020	Вредност на извоз '000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
271600	Електрична енергија	26,573	106,581	34.3%	100.4%
260700	Руди на олово и концентрати	2,908	16,074	5.2%	150.9%
040120	Млеко и павлака, неконцентрирани и без додаден шеќер или други материи за засладување со содржина на маснот	10,461	11,043	3.6%	1.9%
731420	Решетки, мрежи и огради, заварени на местата на крстосување од железна или нелегирана жица	9,433	9,376	3.0%	-0.2%
721310	Топло валана жица во макари од железо или нелегиран челик со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации	4,211	8,508	2.7%	34.0%
721420	Други прачки од железо или нелегиран челик, со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации	8,406	7,194	2.3%	-4.8%
721391	Топло валана жица во макари со кружен напречен пресек со пречник помал од 14 мм од железо и нелегиран челик	4,440	6,713	2.2%	17.1%
730890	Друг конструкции и делови од конструкции од железо и нелегиран челик	5,799	5,767	1.9%	-0.2%
040390	Маштеница, кисело млеко, павлака, кефир и друго ферментирано/закиселено млеко и павлака, концентрирани или неконцентрирана	2,779	4,861	1.6%	25.0%
110100	Брашно од пченица или наполица	2,562	4,705	1.5%	27.9%
020713	Месо и јастиви кланични производи, од домашна живина од видот Gallus domesticus, парчиња и кланични произво	1,717	4,596	1.5%	55.9%
854449	Други електрични спроводници, за напон што не надминува 1000 V други	3,127	3,728	1.2%	6.4%
690410	Ѕидарски тули	1,980	2,907	0.9%	15.6%
760429	Прачки и профили, од легури на алуминиум, друго	2,386	2,891	0.9%	7.1%
040320	Овошен јогурт, засладен или не со дополнителни шекери	0	2,737	0.9%	#DIV/0!
681091	Монтажни градежни елементи за градби од цемент	1,506	2,705	0.9%	26.5%
481810	Тоалетна хартија со широчина <= 36 cm	1,312	2,525	0.8%	30.8%
721399	Топло валана жица, во макари, друга	2,031	2,455	0.8%	7.0%
721710	Непревлечена или непрекриена, полирана или неполирана жица	1,177	2,318	0.7%	32.3%
020711	Месо и јастиви кланични производи, од домашна живина од видот Gallus domesticus, несечено во парчиња, свежо	805	2,289	0.7%	61.4%
940161	Други седишта, со дрвени скелети тапацирани	841	2,278	0.7%	57.0%
#	**ВКУПНО**	**94,454**	**212,251**	**68.32%**	**41.6%**

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од *базна металургија и производи од железо и челик, прехранбени производи, мебел и производи од дрво, електрични спроводници.*

Третиот по важност пазар од регионот на Западен Балкан за Босна и Херцеговина е **македонскиот пазар**. Имено, како што погоре видовме извозот на Босна и Херцеговина во Северна Македонија достигна вредност од **97.5 милиони долари** во 2022 година што значи **просечна годишна стапка на раст од 6%** во анализираниот период (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Босна и Херцеговина во Северна Македонија може да заклучиме дека имаме прилично високо ниво на извозна концентрацијата, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, **првите топ 20 извозни производи** учествуваат **69%** во вкупниот извоз на Босна и Херцеговина во Северна Македонија. Истовремено, извозот на овие производи расте со поголема динамика од динамиката на раст на вкупниот извоз на Босна и Херцеговина кон Северна Македонија, што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на извоз кон Северна Македонија во анализираниот период (2020-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година е *шеќер* со вредност на извоз од **13 милиони долари** или повеќе од **14.1%** од вкупниот извоз на Босна и Херцеговина во Северна Македонија, додека во првите топ 5 производи се *млеко, месо, електрични проводници, дрво и производи од хартија.*

Од друга страна**, производ со најголем раст на извозот** во анализираниот период е *токму шеќерот како производ со најголем извоз* кој за само две години бележи раст од 12 милиони долари (што просечната стапка на раст од 348%) и *семе од сончоглед и масло од сончоглед* која за две години забележа зголемување за 1.5 милиони долари (со просечна годишна стапка на раст од 330%).

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Босна и Херцеговина ги извезува во Северна Македонија со анализа во периодот 2020-2022 година.

Табела 21. Структура на босанскиот извоз во Северна Македонија, 2020-2022 година

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, ‘000 сад$ 2020	Вредност на извоз ‘000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
170199	Шеќер од шеќерна трска или репка	1,200	13,751	14.1%	348.6%
040120	Млеко и павлака, неконцентрирани и без додаден шеќер или други материи за засладување со содржина на масност од 1% до 6%	8,714	8,946	9.2%	0.9%
160232	Други приготвени или конзервирани производи од домашна живина од видот Gallus domesticus	7,615	7,775	8.0%	0.7%
440712	Дрво обработено по должината со режење, глодање или со сечење или лупење, вклучувајќи рендисано, брусено	6,377	5,758	5.9%	-3.2%
854449	Други електрични спроводници, за напон што не надминува 1000 V други	3,210	5,437	5.6%	23.1%
481810	Тоалетна хартија со ширина од<= 36 cm	1,830	2,999	3.1%	21.3%
391620	Монофиламенти од полимер на винил хлорид	1,392	2,412	2.5%	24.4%
190531	Слатки бисквити	1,014	2,239	2.3%	40.3%
110100	Брашно од пченица или наполица	1,484	1,921	2.0%	9.8%
440131	Пелети од дрво	1,221	1,888	1.9%	18.2%
721391	Топло валана жица во макари со кружен напречен пресек со пречник помал од 14 мм, од железо и нелегиран челик	3,067	1,862	1.9%	-13.1%
961900	Хигиенски влошки и тампони, пелени и влошки за бебиња, и слични производи, од било кој материјал	1,474	1,802	1.8%	7.4%
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	150	1,636	1.7%	330.2%
160100	Колбаси и слични производи, од месо, од други јастиви месни кланични производи или од крв, сложени прехранб	900	1,342	1.4%	16.4%
160239	Други приготвени или конзервирани производи од друго месо	1,069	1,137	1.2%	2.1%
790700	Производи од цинк, неспоменати на друго место	2	1,124	1.2%	18700%

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 сад$ 2020	Вредност на извоз '000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
480300	Тоалетна хартија, хартија за симнување шминка, закрпи, сервиети и шамичиња слични за употреба во домаќинство	1,036	1,122	1.2%	2.8%
930630	Касети за пушки со мазна цевка, револвери и пиштоли и патрони за нитни	795	1,091	1.1%	12.4%
730890	Друг конструкции и делови од конструкции од железо и нелегиран челик	3,698	1,089	1.1%	-23.5%
190532	Слатки вафли	713	1,087	1.1%	17.5%
220210	Природна или минерална вода, незасладена со шеќери или ароми	109	1,071	1.1%	294.2%
#	**ВКУПНО**	**47,070**	**67,489**	**69.2%**	**14.5%**

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од *минерална вода, слатки бисквити, вафли и други производи од кондиторска индустрија, производи од цинк и делови од железо и челик.*

Четвртиот и најмалку важен пазар од регионот на Западен Балкан за Босна и Херцеговина е **албанскиот пазар**. Имено, како што погоре видовме **извозот на Босна и Херцеговина во Албанија** има вредност од само **24 милиони долари** во 2022 година и релативно ниска **просечна годишна стапка на раст од 5%** во анализираниот период (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Босна и Херцеговина во Албанија може да заклучиме дека имаме прилично високо ниво на извозна концентрацијата, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со **73.8%.**

Истовремено, извозот на овие производи расте со поголема динамика од динамиката на раст на вкупниот извоз на Босна и Херцеговина кон Албанија, што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на извоз кон Албанија во анализираниот период (2020-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година е *дрво* со вредност на извоз од **5.5 милиони долари** или повеќе од **23%** од вкупниот извоз на Босна и Херцеговина во Албанија, додека во првите топ 5 производи се *млеко, месо, лекови, отпадоци и остатици од алуминиум.*

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Босна и Херцеговина ги извезува во Албанија со анализа во периодор 2020-2022 година.

Табела 22. Структура на босанскиот извоз во Албанија, 2020-2022 година

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 сад$ 2020	Вредност на извоз '000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
440712	Дрво обработено по должината со режење, глодање или со сечење или лупење, вклучувајќи рендисано,брусено	7,579	5,525	23.1%	-9.0%
040120	Млеко и павлака, неконцентрирани и без додаден шеќер или други материи за засладување со содржина на масност од 1% до 6%	954	1,161	4.9%	7.2%
030563	Сардели (Engraulis spp.), солени но несушени или нечадени и риби во саламура	1,586	1,108	4.6%	-10.0%
760200	Отпадоци од алуминиум	889	1,071	4.5%	6.8%
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	359	1,051	4.4%	64.3%

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 сад$ 2020	Вредност на извоз '000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
480421	Крафт хартија за вреќи, небелена со широчина > 36cm	1,256	868	3.6%	-10.3%
640199	Водоотпорни обувки	0	813	3.4%	
660110	Градински чадори и слични чадори-сонцобрани	493	780	3.3%	19.4%
640299	Други обувки што го покриваат глуждот, други	0	730	3.1%	
700719	Калено сигурносно стакло, друго	456	687	2.9%	16.9%
360360	Електрични детнатори	0	621	2.6%	
300442	Лекови што содржат псеудоефедрин или негови соли	1,274	506	2.1%	-20.1%
480256	Друга хартија и картон, со маса од 40 г/м2 или > но не > од 150 г/м2 ,во листови со должина на едната стран	43	447	1.9%	313.2%
730890	Друг конструкции и делови од конструкции од железо и челик	358	353	1.5%	-0.5%
391722	Цевки и црева, крути од полимери на пропилен	304	342	1.4%	4.2%
401699	Други производи од гума, освен од тврда гума	0	307	1.3%	
271019	Други масла и препарати (средни, тешки и гасни масла) од нафта и битуменски минерали	0	284	1.2%	
441840	Оплати за бетонски работи од дрво	356	268	1.1%	-8.2%
210690	Преработена храна, неспомената на друго место	126	259	1.1%	35.2%
730840	Елементи за скелиња, оплата, потпирање или јамско потпирање	217	240	1.0%	3.5%
600631	Други плетени или кукиани ткаенини од синтетички влакна небелени или белени	0	217	0.9%	
#	**ВКУПНО**	16,250	17,638	73.8%	2.8%

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се производи од *метална индустрија, производи од дрво и хартија, производи од гума, прехранбени производи, текстилни производи и облека, лекови, електрични детонатори.*

3.4 Анализа на интра-регионалната извозна структура на Албанија

Најголем и најзначаен пазар за Албанија од регионот на Западен Балкан е **српскиот пазар**. Имено, вкупниот извоз на Албанија во Србија како што можевме да видиме погоре во 2022 година достигна вредност од **440 милиони долари** што е **42%** од **вкупниот извоз на земјата на пазарите во регионот на Западен Балкан** (без Косово). Дополнително, **извозот** во Србија бележи **раст од 9% годишно** (од 325 милиони долари во 2018 година на 440 милиони долари во 2022 година) во изминатите 5 години (2018-2022).

Сепак, Албанија бележи значително повисоки стапки на раст на извозот во другите земјите од Западен Балкан и воедно претставува земја со највисока стапка на раст на својот извоз на останатите пазари во рамки на регионот. Имено, просечната годишна стапка на раст на извозот на Албанија во Црна Гора изнесува дури 47% (од 52 милиони долари во 2018 година на 339 милиони долари во 2022 година), додека во Северна Македонија е 30% (од 79 милиони долари во 2018 година на 237 милиони долари во 2022 година).

Вториот по важност извозен пазар од регионот за Западен Балкан е **црногорскиот пазар кој има значителен раст во изминатиот период.** Имено, како што можевме да видиме погоре

вредноста на извозот на Албанија во Црна Гора во 2022 година достигна вредност од **339 милиони долари** што значи **просечна годишна стапка на раст од 47%** во анализираниот период (2018-2022).

Третиот по важност пазар од регионот на Западен Балкан за Албанија е **македонскиот пазар**. Имено, како што погоре видовме извозот на Албанија во Северна Македонија во 2022 година достигна вредност од **237 милиони долари,** што значи **просечна годишна стапка на раст од 30%** во анализираниот период (2018-2022).

Четвртиот по важност пазар од регионот на Западен Балкан за Албанија е **босанскиот пазар**. Имено, како што погоре видовме извозот на Албанија во Босна и Херцеговина има вредност од **20 милиони долари** во 2022 година, што значи **просечна годишна стапка на раст од 11%** во анализираниот период (2018-2022).

3.5 Анализа на интра-регионалната извозна структура на Црна Гора

Најголем и најзначаен пазар за Црна Гора од регионот на Западен Балкан е **српскиот пазар**. Имено, вкупниот извоз на Црна Гора во Србија во 2022 година достигна вредност од **157 милиони долари** што е **56%** од **вкупниот извоз на земјата на пазарите во регионот на Западен Балкан** (без Косово). Дополнително, **извозот** во Србија бележи **раст од 7% годишно** (од 110 милиони долари во 2018 година на 440 милиони долари во 2022 година) во изминатите 5 години (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Црна Гора во Србија може да заклучиме дека има прилично високо ниво на извозна концентрацијата, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со **78.6%.**

Истовремено, извозот на овие производи расте со релативно поголема динамика од динамиката на раст на вкупниот извоз на Црна Гора кон Србија, што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на црногорскиот извоз кон Србија во анализираниот период (2020-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година се лекови со вредност на извоз од **33 милиони долари** или повеќе од **21%** од вкупниот извоз на Црна Гора во Србија, додека во првите топ 5 производи се *електрична енергија, лигнит, флаширано вино, месо и сувомеснати производи.* Производ со највисока стапка на раст на извозот во анализираниот период е електрична енергија со просечна годишна стапка на раст од 60%, врати и прозори со просечна стапка на раст на извозот од 117% и алуминуум со значителна стапка на раст.

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Црна Гора ги извезува во Србија со анализа во периодор 2020-2022 година.

Табела 23. Структура на црногорскиот извоз во Србија, 2020-2022 година

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 сад$ 2020	Вредност на извоз '000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	23,131	33,060	21.0%	14.3%
271600	Електрична енергија	17,542	28,970	18.4%	21.7%
270210	Мрк јаглен и лигнит, вклучувајќи и во прав, но неагломериран	4,407	12,430	7.9%	60.7%
220421	Други вина; шира од грозје со запрена ферментација со додавање на алкохол во садови од 2 литри или помала	4,923	6,917	4.4%	13.5%
021011	Месо свинско, солено, во саламура, сушени или чадени бутови (шунки), плешки и други парчиња од нив, со коск	4,053	6,606	4.2%	21.0%
021019	Месо свинско, солено, во саламура, сушени или чадени гради, друго	2,656	6,344	4.0%	46.3%
440131	Пелети од дрва	7,874	5,048	3.2%	-12.0%

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 сад$ 2020	Вредност на извоз '000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
440712	Дрво обработено по должината со режење, глодање или со сечење или лупење, вклучувајќи рендисано, брусено	11,153	3,883	2.5%	-21.7%
761010	Врати, прозорци и рамки за нив и прагови за врати од алуминиум	602	2,714	1.7%	116.9%
020230	Месо говедско, замрзнато, без коски	0	2,375	1.5%	/
870321	Други возила, со клипен мотор (освен ротационен клипен мотор) со внатрешно согорување	338	1,715	1.1%	135.8%
392321	Вреќи и кеси (вклучувајќи конусни) од полимери на етилен	601	1,600	1.0%	55.4%
482110	Етикети од хартија или картон, од сите видови, печатени	683	1,589	1.0%	44.2%
854800	Електрични делови за машини и апарати, неспоменато во глава 85	0	1,577	1.0%	
081190	Друго овошје и јатчесто овошје, варено или варено во вода или пареа, замрзнато, со додаток или без додаток	512	1,510	1.0%	65.0%
020329	Смрзнато свинско место (excl. carcases and half-carcases, and hams, shoulders and cuts thereof, **...**	0	1,448	0.9%	/
740400	Отпадоци од бакар	1,024	1,266	0.8%	7.9%
260600	Руда од алуминиум и концентрати	37	1,248	0.8%	1091.0%
470730	Хартија или картон добиени главно од дрвесина (на пр, весници, списанија и слични печатени материјали)	488	1,122	0.7%	43.3%
880790	Делови за авиони и летала, неспоменато на друго место	0	1,053	0.7%	/
300420	Лекови што се состојат од измешани или неизмешани производи што содржат други антибиотици	26	1,036	0.7%	1294.9%
#	**ВКУПНО**	**80,050**	**123,511**	**78.6%**	**18.1%**

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се *други лекови, замрзнато овошје, палети од дрво, делови за автомобили, производи од пластика и хартија.*

Вториот по важност извозен пазар од регионот за Западен Балкан е **босанскиот пазар кој има значителен раст во изминатиот период**. Имено, вредноста на извозот на Црна Гора во Босна и Херцеговина во 2022 година достигна вредност од **95 милиони долари** што значи **просечна годишна стапка на раст од 27%** во анализираниот период (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Црна Гора во Босна и Херцеговина може да заклучиме дека има високо ниво на извозна концентрацијата, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со дури **93.4%.**

Истовремено, извозот на овие производи расте со поголема динамика од динамиката на раст на вкупниот извоз на Црна Гора кон Босна и Херцеговина, што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на извоз кон босанскиот пазар во анализираниот период (2020-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година е *електрична енергија* со вредност на извоз од **70 милиони долари** или повеќе од **73%** од вкупниот извоз на Црна Гора во Босна и Херцеговина, додека во првите топ 5 производи се *алуминиум со вредност од 2.5 милиони долари, флаширано вино со вредност од 2.6 милиони долари, кожа од животински потекло и сувомеснати производи.*

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Црна Гора ги извезува во Босна и Херцеговина со анализа во периодор 2020-2022 година.

Табела 24. Структура на црногорскиот извоз во Босна и Херцеговина, 2020-2022 година

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 сад$ 2020	Вредност на извоз '000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
271600	Електрична енергија	5,736	70,178	73.7%	374.5%
760120	Легури на алуминиум	0	4,068	4.3%	/
220421	Други вина; шира од грозје со запрена ферментација со додавање на алкохол во садови од 2 литри или помала	3,261	2,592	2.7%	-6.8%
410120	Цели крупни и ситни кожи, нецепени, со маса по парче кожа што не надминува 8 кг кога се обично сушени,	1,142	1,719	1.8%	16.8%
160100	Колбаси и слични производи, од месо, од други јастиви месни кланични производи или од крв, сложени прехранб	1,619	1,451	1.5%	-3.5%
220300	Пиво направено од слад	1,125	1,367	1.4%	7.2%
260600	Алуминиумска руда и концентрати	1,224	1,330	1.4%	2.9%
731420	Решетки, мрежи и огради, заварени на местата на крстосување, од жица со максимална димензија на напречниот од>= 100 cm²	0	854	0.9%	/
482110	Етикети од хартија или картон, од сите видови, печатени	345	681	0.7%	32.5%
570110	Теписи и други текстилни покривки за под, јазлирани, довршени или недовршени од волна или од фини животинск	0	658	0.7%	/
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	833	587	0.6%	-9.8%
160241	Други приготвени или конзервирани производи од свињи, шунки и отсечоци на шунки	420	528	0.6%	8.6%
760110	Алуминиум, нелегиран	16	527	0.6%	1064.6%
170199	Шеќер од шеќерна трска или репка	0	404	0.4%	
020910	Свинско сало	283	392	0.4%	12.8%
021019	Месо свинско, солено, во саламура, сушени или чадени гради, друго	258	347	0.4%	11.5%
180690	Чоколада и други производи од како подготвени и пакувани во различни форми	127	300	0.3%	45.4%
080711	Свежа лубеница	194	269	0.3%	12.9%
071239	Друг сушен зеленчук (печурки), сецкани без дополнителна доработка	74	223	0.2%	67.1%
870332	Моторни возила со внатрешно согорување и други возила за транспорт	0	222	0.2%	/
081190	Друго овошје и јатчесто овошје, варено или варено во вода или пареа, замрзнато, со додаток или без додаток	29	212	0.2%	210.3%
#	**ВКУПНО**	**16,686**	**88,909**	**93.4%**	**144.3%**

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се *свежо и замрзнато овожје, свежо месо, чоколади и производи од кондиторска индустрија. Алуминиум, пиво, теписони и други текстилни производи за подови и други производи.*

Третиот по важност пазар од регионот на Западен Балкан за Црна Гора е **албанскиот пазар**. Имено, како што погоре видовме извозот на Црна Гора во Албанија во 2022 година достигна вредност од **21 милиони долари,** што значи **просечна годишна стапка на раст од 15%** во анализираниот период (2018-2022).

Ако ја анализираме структурата на извозот на Црна Гора во Босна и Албанија може да заклучиме дека има високо ниво на извозна концентрацијата, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со дури **90.8%.**

Истовремено, извозот на овие производи расте со поголема динамика од динамиката на раст на вкупниот извоз на Црна Гора кон Албанија, што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на извоз кон албанскиот пазар во анализираниот период (2020-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година е *алуминиум* со вредност на извоз од **4.8 милиони долари** или повеќе од **22.9%** од вкупниот извоз на Црна Гора во Албанија, додека во првите топ 5 производи се отпадоци од *алуминиум со вредност од 2.1 милиони долари, мобилни кранови со вредност на извоз од 946.000 долари, исечени и/или обработени букови и друг тип на дрва.*

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Црна Гора ги извезува во Албанија со анализа во периодот 2020-2022 година.

Табела 25. Структура на црногорскиот извоз во Албанија, 2020-2022 година

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 сад$ 2020	Вредност на извоз '000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
760110	Нелегиран алуминиум	2,251	4,838	22.9%	38.3%
440712	Дрво обработено по должината,со режење,глодање или со сечење или лупење,вклучувајќи рендисано,брусено, рабн	1,769	4,119	19.5%	44.3%
440792	Друго обработено дрво, Буково (Faqus spp.)	1,094	2,490	11.8%	42.5%
760200	Отпад од алуминиум	712	2,126	10.1%	66.2%
842641	Други дигалки, самоодни на пневматски тркала	10	946	4.5%	3120.0%
230990	Preparations of a kind used in animal feeding (excl. dog or cat food put up for retail sale)	1,112	904	4.3%	-6.2%
220300	Пиво направено од слад	818	854	4.0%	1.5%
271600	Електрична енергија	19	838	4.0%	1436.8%
870410	Самоистоварни (дампери) конструирани за работа надвор од патната мрежа	6	231	1.1%	1250.0%
220421	Други вина; шира од грозје со запрена ферментација со додавање на алкохол во садови од 2 литри или помала	151	222	1.1%	15.7%
481920	Кутии сложиви од небрановидна хартија или картон	164	216	1.0%	10.6%
392113	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полиуретан	161	200	0.9%	8.1%
950300	Трицикли, тротинети, автомобили со педали и сл. играчки на тркала; колички закукли; кукли; др.играчки; смалени модели	53	181	0.9%	80.5%
270810	Смола	0	168	0.8%	/
870333	Други возила со клипен мотор со внатрешно согорување на палење со помош на компресија (дизел или полудизел)	54	155	0.7%	62.3%
180690	Чоколада и други производи од како пакувани во различна форма	121	154	0.7%	9.1%
870380	Други возила само со со електричен мотор	0	131	0.6%	/
330129	Други етерични масла, освен оние од цитрус овошје	608	129	0.6%	-26.3%
870332	Други возила со клипен мотор со внатрешно согорување на палење со	149	106	0.5%	-9.6%

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 сад$ 2020	Вредност на извоз '000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
	помош на компресија (дизел или полудизел)				
382499	Друго, мешавини и препарати кои содржат оксиран (етилен оксид), полибромирани бифенили(PBBs), поли хлориран	0	82	0.4%	/
731029	Цистерни, буриња, бочви, лимени кутии и сл. контејнери за кој и да било материјал, од железо или челик, со	0	81	0.4%	/
#	**ВКУПНО**	9,252	19,171	90.8%	27.1%

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се *хемиски производи, производи од металопреработувачка индустрија (цистерни, канти, контенијери и сл.), масло, пиво, флаширано вино, електрична енергија, делови за автомобили.*

Четвртиот по важност пазар од регионот на Западен Балкан за Црна Гора е **македонскиот пазар**. Имено, како што погоре видовме извозот на Црна Гора во Северна Македонија има вредност од скромни **7.5 милиони долари** во 2022 година, што значи **пад со оглед што вредноста на извозот во 2018 година изнесувал 8 милиони долари.**

Ако ја анализираме структурата на извозот на Црна Гора во Северна Македонија може да заклучиме дека има високо ниво на извозна концентрацијата, односно мал број на извозни производи креираат значаен дел од извозот. Имено, **првите топ 20 извозни производи** учествуваат со дури **91.9%.**

Истовремено, извозот на овие производи расте со поголема динамика од динамиката на раст на вкупниот извоз на Црна Гора кон Северна Македонија, што укажува дека најголем дел од овие производи истовремено го генерираат растот на извоз кон македонскиот пазар во анализираниот период (2020-2022).

Производ со најголема вредност на извоз во 2022 година е дрво *исечено и обработени по должина* со вредност на извоз од **2.4 милиони долари** или повеќе од **31.6%** од вкупниот извоз на Црна Гора во Северна Македонија, додека во првите топ 5 производи се *пелети од дрво со вредност на извоз од 2.3 милиони долари, сувомеснати производи со вредност од 374.000 долари, и свежо месо со вредност од 342.000 милиони долари.*

Подолу во табелата се дадени топ 20 извозни производи што Црна Гора ги извезува во Северна Македонија со анализа во периодот 2020-2022 година.

Табела 26. Структура на црногорскиот извоз во Северна Македонија, 2020-2022 година

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 сад$ 2020	Вредност на извоз '000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
440712	Дрво обработено по должината со режење, глодање или со сечење или лупење, вклучувајќи рендисано, брусено, рабн	1,434	2,348	31.6%	21.2%
440131	Пелети од дрво	747	2,262	30.4%	67.6%
160100	Колбаси и слични производи, од месо, од други јастиви месни кланични производи или од крв, сложени прехранб	666	374	5.0%	-14.6%
021019	Месо свинско, солено, во саламура, сушени или чадени гради, друго	84	342	4.6%	102.4%
021011	Hams, shoulders and cuts thereof of swine, salted, in brine, dried or smoked	186	212	2.9%	4.7%
440719	Дрво обработено по должината, со режење, глодање или со сечење или лупење, вклучувајќи рендисано, брусено,	68	184	2.5%	56.9%

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, '000 сад$ 2020	Вредност на извоз '000 сад$ 2022	Релативно учество, 2022	Стапка на раст на извоз, 2020-2022
330300	Парфеми и тоалетни води	83	155	2.1%	28.9%
021020	Месо, говедско, солено, во саламура, сушени или чадени гради	108	135	1.8%	8.3%
730890	Друг конструкции и делови од конструкции од железо и челик	46	121	1.6%	54.3%
190590	Друг леб, печива, колачи, бисквити и др пекарски производи, со додаток на какао или без додаток на какао; н	87	109	1.5%	8.4%
871500	Бебешки колички и нивни делови	10	101	1.4%	303.3%
852349	Други оптички медиум за снимање на звук	0	70	0.9%	
020910	Премачкувачки средства (бои и лакови) врз база на акрилни или винилни полимери	45	58	0.8%	9.6%
230110	Брашно, прав и пелети, од месо или од месни кланични производи; џимиринки	1	56	0.8%	1833.3%
300490	Лекови (освен производите од тар. броеви 3002, 3005 или 3006) што се состојат од измешани или неизмешани пр	36	49	0.7%	12.0%
071080	Друг зеленчук неварен или варен на пареа или во врела вода, замрзнат	0	47	0.6%	
071239	Друг сушен зеленчук (печурки), сечени без дополнителна подготовка	28	44	0.6%	19.0%
180632	Чоколадо или други производи од како во различни форми на пакување до <= 2 кг	29	42	0.6%	14.9%
680292	Друго, друг варовнички камен	0	42	0.6%	
121190	Други растенија и делови на растенија	0	40	0.5%	
090961	Семе од анис, бадијан, ким или анасон, бобинки од смрека некршени ниту мелени	0	39	0.5%	
#	**ВКУПНО**	3,658	6,830	91.9%	28.9%

Извор: Пресметки на авторите врз база на податоци од ComTrade database, UN

Во првите топ 20 извозни производи се *свежо и замрзнато овошје, свежо месо, чоколади и производи од кондиторска индустрија, печурки, лекови и други производи кои имаат релативно мала вредност на извоз.*

4. АНАЛИЗА НА МОЖНОСТИТЕ И ПОТЕНЦИЈАЛИТЕ ЗА РЕГИОНАЛНА ТРГОВСКА СОРАБОТКА ПОМЕЃУ ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН

На крај, можеби најважниот дел од студијата се однесува на **идентификување на регионалните извозните потенцијали и мапирање на можностите за интензивирање на интра-регионалната трговска соработка** помеѓу земјите од Западен Балкан. Во рамки на овој дел од студијата се анализираат извозните потенцијали на ниво на поединечни производи помеѓу секоја со секоја земја во рамки на регионот и можности за интензивирање на регионалната трговска размена преку зголемување на интра-регионлната трговска размена и соработка помеѓу земјите од Западен Балкан.

Имено, согласно погоре детално елаборираната методологија за идентификување на неискористените извозни потенцијали и мапирање на потенцијалите за извозна диверзификација пресметани се: **1) индикатор за извозен потенцијал** на ниво на поединечен производ за секоја земја

од регионот на Западен Балкан, и **2) индикаторот за производна диверзификација** на ниво на поединечен производ за секоја земја од регионот на Западен Балкан.

Поради тоа што целосни податоци за пресметка на двата индикатори кои се користат во рамки на студијата за мапирање на извозните потенцијали и можности за извозна диверзификација имаме само за Србија, Северна Македонија, Црна Гора и Босна и Херцеговина, овој дел од студијата е без Албанија и Косово.

4.1 Анализа на извозни потенцијали на Северна Македонија

Вкупниот извоз на Северна Македонија во **Србија** на крајот на 2022 година изнесуваше **800 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **9%**.

Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Северна Македонија во Србија е **433 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Северна Македонија да достигне вредност на извоз од над **1.233 милиони долари** до крајот на **2027 година**. Тоа би значело дека извозот на Северна Македонија во Србија во наредниот период би растел со **просечна годишна стапка од околу 10-11%**, што е повеќе во однос на стапката на раст во изминатиот период.

Подолу се дадени **топ 30 производи** за кои Република Северна Македонија има **најголеми неискористени извозни потенцијали** во Србија како еден од нашите најголеми извозни и трговски партнери.

Табела 27. Топ 30 производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Србија

Р.б	Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, сад $ 2021 год.	Вредност на неискористен извозен потенцијал, сад $
1	720852	Друго, ненамотани (табли), само топло валани, со дебелина од 4,75 мм или поголема но што не надминува 10 мм	15,793,256	27,477,711
2	730661	Други, заварени, што не се со кружен напречен пресек со правоаголен (вклучувајќи квадратен) напречен пресек	29,792,849	19,629,641
3	680911	Табли, листови, плочи, плочки и слични производи, од гипс, неукрасени превлечени или зајакнати само со хартија или картон	9,290,571	18,056,202
4	720851	Друго, ненамотани (табли), само топло валани, со дебелина што надминува 10 мм	9,328,134	12,503,722
5	853710	Табли, плочи, пултови, маси, ормани и други основи, за напон што не надминува 1000 V	74,283	11,591,536
6	721491	Други прачки со правоаголен (освен квадратен) напречен пресек	1,502,644	10,325,291
7	850710	Оловни акумулатори за задвижување на клипни мотори	7,511,055	8,326,946
8	853650	Други прекинувачи	40,841	5,662,881
9	721499	Други прачки	1,031,801	5,134,425
10	391721	Цевки и црева, крути од полимери на етилен	2,969,210	5,054,510
11	732189	Други апарати други, вклучувајќи апарати на цврсти горива	603,640	4,835,417
12	690510	Керамиди	334,250	4,316,675
13	81120	Малинки, капинки, дудинки, логански бобинки,црни,бели и црвени рибизли	1,508,825	3,671,587
14	731420	Решетки, мрежи и огради, заварени на местата на крстосување, од жица со максимална димензија на напречниот пресек од 3 мм или поголема и кои имаат отвори големи 100 см2 или поголеми	127,934	3,603,241
15	560314	Неткаен текстил, од вештачки или синтетички филаменти со маса поголема од 150 г/м2	2,127	3,195,294

Р.б	Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, сад $ 2021 год.	Вредност на неискористен извозен потенцијал, сад $
16	392111	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полимери на стирол	1,534,055	3,034,573
17	70490	Бела и црвена зелка, свежа или разладена	2,530,522	2,824,110
18	70700	Краставици и корнишони, свежи или разладени	309,400	2,780,472
19	841950	Изменувачи на топлина	10,032	2,695,848
20	190420	Подготвени производи добиени од непржени житни снежинки или од мешаници на непржени житни снежинки и пржени житни снежинки или нахабрени жита	942,980	2,511,332
21	392520	Врати, прозорци и рамки за нив, прагови за врати	57,995	2,081,280
22	721621	Л профили, само топло валани, топло влечени или екструдирани со висина помала од 80 мм	2,038,217	2,062,089
23	60210	Невжилени резници и калем-гранчиња, калеми	6,947	1,982,415
24	620520	Кошули за мажи или момчиња, од памук	70,658	1,893,593
25	611521	Други хулахоп чорапи од синтетички влакна, со нумерација по една жица предиво помалку од 67 децитекси	116,634	1,669,171
26	160100	Колбаси и слични производи, од месо, од други јастиви месни кланични производи или од крв, сложени прехранбени производи врз основа на овие производи	3,719,628	1,651,380
27	210500	Сладолед и друг јастив мраз, со додаток или без додаток на какао	3,695,097	1,613,325
28	851680	Електрични грејачи отпорници	17,834	1,595,880
29	210210	Активен квасец	309,663	1,544,449
30	620333	Јакни и сакоа, за мажи или момчиња, од синтетички влакна	6,123	1,405,079

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Како производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Србија се јавуваат *производи од базична металургија и производи од железо и челик, производи од пластика, електро индустрија, текстилна индустрија и облека, како и производи од примарно земјоделие и прехранбена индустрија.*

Она што исто така е важно во рамки на анализата за идентификување на извозните потенцијали на Северна Македонија кон Србија е **мапирање на можностите за производна диверзификација** преку идентификување на нови производи кои земјата не ги извезува до сега или ги извезува во мали незначителни количини, а за кои согласни применетата методологија има значајни потенцијали.

Во табелата подолу се дадени **топ 20 производи кои се идентификувани како нови потенцијални производи со најголем потенцијал да отпочнат да се извезуваат** на српскиот пазар од страна на македонските компании.

Табела 28. Топ 20 нови производи со најголем потенцијал за извоз во Србија

Р.б	Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, сад $ 2021 год.	Вредност на неискористен извозен потенцијал, сад $
1	**870899**	Други делови и прибор	2,631	9,729,769
2	**850300**	Делови погодни за употреба исклучително или главно со машините од тар. број 8501 или 8502	10,102	8,994,863
3	**760612**	Плочи, лимови и ленти, од алуминиум, со дебелина што надминува 0,2 мм,правоаголни (вклучувајќи квадратни), од легури на алуминиум	4,938	6,934,468
4	**721310**	Топло валана жица, во макари, од железо или нелегиран челик со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во процесот на валање	-	6,088,919

Р.б	Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, сад $ 2021 год.	Вредност на неискористен извозен потенцијал, сад $
5	**854420**	Коаксијални кабли и други коаксијални електрични спроводници	1,455	3,002,708
6	**390410**	Поли (винилхлорид), неизмешан со други материи	/	2,900,222
7	**390311**	Полистирол за експандирање	/	2,891,608
8	**760200**	Отпадоци и остатоци, од алуминиум	/	2,890,642
9	**850110**	Мотори со моќност што не надминува 37,5 W	2,812	2,666,500
10	**681091**	Монтажни елементи, градежни	/	2,600,932
11	**120190**	Друго од соја	331	2,580,505
12	**210112**	Препарати врз база на овие екстракти, есенции, или концентрати или врз база на кафе	5,443	2,475,701
13	**870210**	Моторни возила за превоз на десет или повеќе лица, вклучувајќи го и возачот со клипен мотор со внатрешно согорување на палење со помош на компресија (дизел или полудизел)	/	2,369,586
14	**851290**	Делови на бришачи за стакло, уреди за одмрзнување и уреди за одмаглување, за велосипеди или моторни возила	2,966	2,317,222
15	**852872**	Приемни апарати за телевизија, со или без вграден радиодифузен приемник или со апарати за снимање или репродукција на звук или слика други, во боја	3,650	2,000,825
16	**310240**	Мешаници на амониум нитрат со калциум карбонат или други неоргански неѓубриви материи	/	1,953,107
17	**950430**	Други игри,што се пуштаат во работа со метални пари, банкноти(хартија од вредност), банковни картички, говор(токенс) или со посредство на било кој друг начин на плаќање,освен опрема за автоматски куглани	/	1,826,927
18	**600410**	Плетени или кукичани материјали со ширина што надминува 30см, со содржина од 5% или повеќе по маса еластомерно предиво, но без нишки од гума или каучук	10,751	1,787,946
19	**854411**	Жица за намотки од бакар	/	1,717,853
20	**840290**	Делови за котли за производство на водена или друга пареа	2,666	1,637,008

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Вкупниот извоз на Северна Македонија во **Босна и Херцеговина** на крајот на 2022 година изнесуваше **103 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **4%**.

Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Северна Македонија во Босна и Херцеговина е **66 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Северна Македонија да достигне вредност на извоз од над **169 милиони долари** до крајот на **2027 година**. Тоа би значело дека извозот на Северна Македонија во Босна и Херцеговина во наредниот период би растел со **просечна годишна стапка од околу 10-12%**, што е значително повеќе во однос на стапката на раст во изминатиот период.

Подолу се дадени **топ 30 производи** за кои Република Северна Македонија има најголеми **неискористени извозни потенцијали** во Босна и Херцеговина како еден од нашите најголеми извозни и трговски партнери.

Табела 28. Топ 30 производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Босна и Херцеговина

Тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, сад $ 2021 год.	Вредност на неискористен извозен потенцијал, сад $
720852	Друго, ненамотани (табли), само топло валани, со дебелина од 4,75 мм или поголема но што не надминува 10 мм	1,465,853	12,107,868
720853	Друго, ненамотани (табли), само топло валани, со дебелина од 3 мм или поголема но помала од 4,75 мм	231,435	3,431,934
721491	Други прачки со правоаголен (освен квадратен) напречен пресек	13,374	3,069,508
721621	Л профили, само топло валани, топло влечени или екструдирани со висина помала од 80 мм	141,622	2,121,274
321490	Неогноотпорни препарати за површинска обработка на фасади, внатрешни ѕидови, подови, тавани или слично	489,143	2,109,496
391721	Цевки и црева, крути од полимери на етилен	454,988	1,758,105
940190	Делови за седишта	84,267	1,235,800
720854	Друго, ненамотани (табли), само топло валани, со дебелина помала од 3 мм	144,196	1,027,261
210500	Сладолед и друг јастив мраз, со додаток или без додаток на какао	589,032	947,991
392111	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полимери на стирол	1,381,246	831,996
30760	Полжави, освен морски полжави	528,035	684,861
220210	Вода, вклучувајќи минерална вода и газирана вода, со додаток на шеќер или други средства за засладување или ароматизација	176,486	643,730
271019	Други масла и препарати (средни, тешки и гасни масла)	76,430	488,758
251512	Мермер и травертин сечен со пила или на друг начин, во блокови или плочи со правоаголна (вклучувајќи квадратна) форма	49,428	453,328
720851	Друго, ненамотани (табли), само топло валани, со дебелина што надминува 10 мм	3,178,021	388,604
280430	Азот	35,638	352,284
721230	Превлечени или прекриени со цинк на друг начин	63,266	321,467
721049	Поинаку превлечени или прекриени со цинк, небрановидни	51,907	304,677
860721	Воздушни кочници и нивни делови	150,165	263,760
850300	Делови погодни за употреба исклучително или главно со машините од тар. број 8501 или 8502	11,402	253,280
701959	Други ткаенини од стаклени влакна	666,435	234,589
71239	Друг сушен зеленчук	311,992	170,316
940490	Друго, предмети на постелнина и слични стоки	17,247	159,533
80940	Сливи и трнинки, свежи	123,234	158,222
251741	Гранули, одломки и прав, од камења од тар. број 2515 или 2516, вклучувајќи термички обработени од мермер	43,136	151,105
190532	Вафли и обланди	518,348	142,694
730890	Други конструкции и делови од конструкции	27,355	133,782
70490	Бела и црвена зелка, свежа или разладена	380,282	133,202
190420	Подготвени производи добиени од непржени житни снежинки или од мешаници на непржени житни снежинки и пржени житни снежинки или набабрени жита	230,072	114,305
610910	Поткошули и маици (T-shirts), плетени или кукичани од памук	42,376	104,349

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Како производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Босна и Херцеговина се јавуваат *производи од базична металургија и производи од железо и челик, производи од пластика, текстил и облека, како и производи од примарно земјоделие и прехранбена индустрија.*

Она што исто така е важно во рамки на анализата за идентификување на извозните потенцијали на Северна Македонија кон Босна и Херцеговина е **мапирање на можностите за производна диверзификација** преку идентификување на нови производи кои земјата не ги извезува до сега или ги извезува во мали незначителни количини, а за кои согласни применетата методологија има значајни потенцијали.

Во табелата подолу се дадени **топ 20 производи кои се идентификувани како нови потенцијални производи со најголем потенцијал да отпочнат да се извезуваат** на босанскиот пазар од страна на македонските компании.

Табела 29. Топ 20 нови производи со најголем потенцијал за извоз во Босна и Херцеговина

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
271012	Лесни масла и препарати	-	924,043
740811	Жица од рафиниран бакар, со максимална димензија на напречниот пресек што надминува 6 мм	-	915,853
220300	Пиво добиено од слад	-	909,965
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	-	752,421
230990	Други производи што се употребуваат за исхрана на животни	-	725,692
252329	Портланд цемент, друг	-	721,965
441011	Бродски даски од дрво	-	634,119
391620	Монофиламенти од полимер на винил хлорид	-	460,222
721391	Топло валана жица, во макари, со кружен напречен пресек со пречник помал од 14 мм	-	432,523
270112	Битуменозен камен јаглен	-	414,651
721420	Други прачки од железо или нелегиран челик, со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во процесот на валање	-	413,135
271320	Битумен од нафта	-	391,585
760429	Прачки и профили, од легури на алуминиум, друго	7	294,149
210390	Други сосови и препарати на сосови	3,897	286,852
180631	Други производи, во табли или прачки, полнети	-	270,167
392190	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, од пластични маси	-	250,775
701090	Балони, шишиња, тегли, лонци, фиоли и други контејнери, од стакло, за транспорт или пакување на стоки; тегли од стакло за конзервирање	97	229,819
690510	Керамиди	-	229,627
611595	Други чорапи од памук	-	229,435
760511	Жица од нелегиран алуминиум со максимална димензија на напречниот пресек што надминува 7мм	-	226,446

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Вкупниот извоз на Северна Македонија во **Црна Гора** на крајот на 2022 година изнесуваше **103 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **4%**.

Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Северна Македонија во Црна Гора е **25 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Северна Македонија да достигне вредност на извоз од над **128 милиони долари** до крајот на **2027 година**. Тоа би значело дека извозот на Северна Македонија во Црна Гора во наредниот период би растел со **просечна годишна стапка од околу 5%**, што е приближно исто со динамиката на раст на извозот во изминатиот период.

Подолу се дадени **топ 30 производи** за кои Република Северна Македонија има **најголеми неискористени извозни потенцијали** во Црна Гора како еден од нашите најголеми извозни и трговски партнери.

Табела 30. Топ 30 производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Црна Гора

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
321490	Неогноотпорни препарати за површинска обработка на фасади, внатрешни ѕидови, подови, тавани или слично	4,964	2,074,635
730661	Други, заварени, што не се со кружен напречен пресек со правоаголен (вклучувајќи квадратен) напречен пресек	540,406	1,952,332
392111	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полимери на стирол	52,535	1,768,377
391721	Цевки и црева, крути од полимери на етилен	171,267	1,308,287
732189	Други апарати други, вклучувајќи апарати на цврсти горива	13,771	1,048,318
220210	Вода, вклучувајќи минерална вода и газирана вода, со додаток на шеќер или други средства за засладување или ароматизација	36,676	553,890
720852	Друго, ненамотани (табли), само топло валани, со дебелина од 4,75 мм или поголема но што не надминува 10 мм	29,083	518,889
382450	Неогноотпорни малтери и бетони	164,087	470,572
721621	Л профили, само топло валани, топло влечени или екструдирани со висина помала од 80 мм	11,746	453,151
210500	Сладолед и друг јастив мраз, со додаток или без додаток на какао	570,958	381,159
190531	Слатки бисквити	211,002	373,602
300442	Лекови што содржат псеудоефедрин или негови соли	44,253	359,204
251512	Мермер и травертин сечен со пила или на друг начин, во блокови или плочи со правоаголна (вклучувајќи квадратна) форма	11,557	225,346
70700	Краставици и корнишони, свежи или разладени	10,043	176,918
850710	Оловни акумулатори за задвижување на клипни мотори	523,151	168,187
190532	Вафли и обланди	142,864	161,433
851610	Електрични проточни или акумулациони грејачи на вода и потопувачки грејачи	6,347	159,635
721491	Други прачки со правоаголен (освен квадратен) напречен пресек	18,133	142,571
190590	Друг леб, печива, колачи, бисквити и др пекарски производи, со додаток на какао или без додаток на какао; нафора, капсули за фармацевтска употреба, обланди, оризова хартија и слични производи	588,137	123,701
940161	Други седишта, со дрвени скелети тапацирани	192,043	113,236
200110	Краставици и корнишони	269,574	84,360
720853	Друго, ненамотани (табли), само топло валани, со дебелина од 3 мм или поголема но помала од 4,75 мм	16,350	77,547
870210	Моторни возила за превоз на десет или повеќе лица, вклучувајќи го и возачот со клипен мотор со внатрешно согорување на палење со помош на компресија (дизел или полудизел)	36,836	62,686
721499	Други прачки	3,278	56,601
620342	Панталони, панталони со пластрон и прерамки, Брич-панталони и шорцеви, за мажи или момчиња, од памук	1,731	54,247
392590	Други градежни производи за вградување од пластични маси	16,824	53,633
610910	Поткошули и маици (T-shirts), плетени или кукичани од памук	6,583	51,482
940190	Делови за седишта	6,517	49,943
680221	Други камења за споменици и градби и производи од нив, просто сечени или бичени со пила, во рамна или израмнета површина, мермер, травертин и алабастер	7,998	48,685
200190	Друг зеленчук, овошје, јатчесто овошје и други делови на растенија за јадење, приготвени или конзервирани во оцет или оцетна киселина	391,700	47,197

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Како производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Црна Гора се јавуваат *производи од базична металургија и производи од железо и челик, производи од пластика, електро индустрија, текстилна индустрија и облека, како и производи од примарно земјоделие и прехранбена индустрија.*

Она што исто така е важно во рамки на анализата за идентификување на извозните потенцијали на Северна Македонија кон Црна Гора е **мапирање на можностите за производна диверзификација** преку идентификување на нови производи кои земјата не ги извезува до сега или ги извезува во мали незначителни количини, а за кои согласни применетата методологија има значајни потенцијали.

Во табелата подолу се дадени **топ 20 производи кои се идентификувани како нови потенцијални производи со најголем потенцијал да отпочнат да се извезуваат** на црногорскиот пазар од страна на македонските компании.

Табела 31. Топ 20 нови производи со најголем потенцијал за извоз во Црна Гора

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
10229	Други живи животни, вид говеда	-	962,875
252329	Портланд цемент, друг	-	879,910
40120	Млеко и павлака, неконцентрирани и без додаден шеќер или други материи за засладување со содржина на маснотија, што надминува 1% но не надминува 6% по маса	-	698,049
110100	Брашно од пченица или наполица	-	685,519
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	123	655,560
854449	Други електрични спроводници, за напон што не надминува 1000 V други	-	495,708
230990	Други производи што се употребуваат за исхрана на животни	-	491,320
321490	Неогноотпорни препарати за површинска обработка на фасади, внатрешни ѕидови, подови, тавани или слично	4,964	459,408
721420	Други прачки од железо или нелегиран челик, со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во процесот на валање	-	456,092
721391	Топло валана жица, во макари, со кружен напречен пресек со пречник помал од 14 мм	-	453,165
271012	Лесни масла и препарати	-	411,640
240220	Цигари што содржат тутун	-	404,675
271320	Битумен од нафта	-	378,277
40310	Јогурт	-	344,234
220110	Минерална вода и газирана вода	-	324,460
760429	Прачки и профили, од легури на алуминиум, друго	1,252	320,002
721310	Топло валана жица, во макари, од железо или нелегиран челик со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во процесот на валање	-	316,623
220300	Пиво добиено од слад	-	253,689
481810	Тоалетна хартија	-	236,816
300215	Имунолошки производи, подготвени во одмерени дози или во форми или пакувања за продажба на мало	-	224,813

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

4.2 Анализа на извозни потенцијали на Србија

Вкупниот извоз на Србија во **Босна и Херцеговина** на крајот на 2022 година изнесуваше **2.076 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **9%.**

Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Србија во Босна и Херцеговина е **1.001 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Србија да достигне вредност на извоз од над **3.077 милиони долари** до крајот на **2027 година**. Тоа би значело дека извозот на Србија во Босна и Херцеговина во наредниот период би растел со **просечна годишна стапка од околу 11%**, што е повисока стапка во однос на стапката на раст во изминатиот период.

Подолу се дадени **топ 30 производи** за кои Србија има **најголеми неискористени извозни потенцијали** во Босна и Херцеговина како еден од најголеми извозни и трговски партнери.

Табела 32. Топ 30 производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Босна и Херцеговина

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
81120	Малинки, капинки, дудинки, логански бобинки, црни, бели и црвени рибизли и рибеси,неварено или варено во вода или пареа, замрзнато, со додаток или без додаток на шеќер или други материи за засладување	3,204,527	130,343,909
690510	Керамиди	3,566,040	59,362,684
340220	Препарати приготвени за продажба на мало	14,999,837	42,949,907
360100	/	6,286,775	34,557,115
850300	Делови погодни за употреба исклучително или главно со машините од тар. број 8501 или 8502	90,231	34,079,996
440792	Друго обработено дрво, Буково (Faqus spp.)	5,715,709	30,522,466
321490	Неогноотпорни препарати за површинска обработка на фасади, внатрешни ѕидови, подови, тавани или слично	12,733,125	28,443,992
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	12,932,391	27,318,574
401110	Нови надворешни пневматски гуми за патнички автомобили (вклучувајќи караван и натпреварувачки автомобили)	8,608,343	25,432,568
40610	Младо (незрело или несолено) сирење, вклучувајќи сирење од сурутка и урда	723,389	21,927,697
271600	Електрична енергија	2,604,835	19,954,493
220210	Вода, вклучувајќи минерална вода и газирана вода, со додаток на шеќер или други средства за засладување или ароматизација	7,790,378	17,983,625
310520	Минерални или хемиски ѓубрива што содржат три ѓубриви елементи азот, фосфор и калиум	6,131,642	15,217,550
420500	Други производи од кожа или од вештачка кожа	21,216	15,043,981
210500	Сладолед и друг јастив мраз, со додаток или без додаток на какао	6,096,767	14,717,535
440791	Друго обработено дрво, Дабово (Quercus spp.)	4,086,102	14,476,584
732189	Други апарати други, вклучувајќи апарати на цврсти горива	9,713,566	13,914,517
240220	Цигари што содржат тутун	17,973,568	13,324,457
870331	Други возила со клипен мотор со внатрешно согорување на палење со помош на компресија (дизел или полудизел) со зафатнина на цилиндарот што не надминува 1500 см3	431,232	13,159,729
720926	Ненамотани (во табли), само ладно валани (ладно редуцирани), со дебелина што надминува 1 мм но помала од 3 мм	6,245,816	12,194,520
841490	Делови за воздушни или вакум пумпи, воздушни или гасни компресори и вентилатори	5,536,164	11,244,664
740929	Плочи, лимови и ленти, од легури на бакар-цинк (месинг), други	26,920	9,924,107
80921	Вишни (Prunus cerasus), свежи	1,185,747	9,877,116
720853	Друго, ненамотани (табли), само топло валани, со дебелина од 3 мм или поголема но помала од 4,75 мм	18,172,550	9,753,043
854411	Жица за намотки од бакар	412,323	9,660,646
220110	Минерална вода и газирана вода	7,012,296	9,405,047
392111	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полимери на стирол	5,286,571	9,149,630
391710	Вештачки црева (обвивки за колбасичарски производи) од зацврснати белтачини или целулозни материјали	829,739	8,319,518
640610	Лице (горниште) и делови на лицето (горништето), освен вметката за зајакнување	300,746	8,272,413

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Како производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Босна и Херцеговина се јавуваат *производи од примарно земјоделие (свежо овојшје) и прехранбена индустрија (сирење, сладолед, минерална и газирана вода, масло од сончоглерд), дрво и производи од дрво, метални производи и машински делови.*

Она што исто така е важно во рамки на анализата за идентификување на извозните потенцијали на Србија кон Босна и Херцеговина е **мапирање на можностите за производна диверзификација** преку идентификување на нови производи кои земјата не ги извезува до сега или ги извезува во мали незначителни количини, а за кои согласно применетата методологија има значајни потенцијали.

Во табелата подолу се дадени **топ 20 производи кои се идентификувани како нови потенцијални производи со најголем потенцијал да отпочнат да се извезуваат** на босанскиот пазар од страна на српските компании.

Табела33. Топ 20 нови производи со најголем извозен потенцијал во Босна и Херцеговина

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
760511	Жица од нелегиран алуминиум со максимална димензија на напречниот пресек што надминува 7мм	-	124,188,894
722850	Други, прачки, само ладно добиени или ладно довршени	4,807	74,861,875
170114	Друг шеќер од шеќерна трска без додатни средства за ароматизација или материи за бојосување	-	61,581,554
880211	Хеликоптери со празна неоперативна маса што не надминува 2000 кг	-	47,663,515
270112	Битуменозен камен јаглен	-	40,889,458
800700	Други производи од калај	-	13,748,419
300431	Лекови што се состојат од измешани или неизмешани производи што содржат инсулин	-	12,212,749
300220	Вакцини за хумана медицина	9	9,729,576
120510	Семиња од маслодајна репка со ниска содржина на ерувна киселина	1,172	9,571,774
550320	Синтетички влакна, сечени, невлачени, нечешлани, ниту преработувани поинаку за предење од полиестер	-	6,440,233
20329	Месо свинско, замрзнато, друго	-	5,673,600
270111	Антрацит	-	5,574,288
950450	Конзоли и машини за видео игри, освен оние од тар. подброј 9504 30	9,557	5,562,768
700529	Друго неармирано стакло	3,138	5,447,986
60311	Рози, свежи	-	5,028,145
840690	Делови за турбини	-	4,893,359
290110	Заситени ациклични јаглеиздороди	2,374	4,882,735
780110	Рафинирано олово	2,732	4,570,373
902212	Компјутеризирани томографски апарати	-	4,559,317
110710	Слад, непржен	-	4,419,936

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Вкупниот извоз на Србија во **Црна Гора** на крајот на 2022 година изнесуваше **1.083 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **5%.** Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Србија во Црна Гора е **489 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Србија да достигне вредност на извоз од над **1.572 милиони долари** до крајот на **2027 година.** Тоа би значело дека извозот на Србија во Црна Гора во наредниот период би растел со **просечна годишна стапка од околу 10%**, што е значително повисока стапка во однос на стапката на раст во изминатиот период.

Подолу се дадени **топ 30 производи** за кои Србија има **најголеми неискористени извозни потенцијали** во Црна Гора како еден од најголеми извозни и трговски партнери.

Табела 34. Топ 30 производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Црна Гора

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
321490	Неогноотпорни препарати за површинска обработка на фасади, внатрешни ѕидови подови, тавани или слично	10,197,617	47,570,931
340220	Препарати приготвени за продажба на мало	5,734,666	32,656,557
690510	Керамиди	3,356,607	27,066,297
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	15,232,856	21,320,963
401110	Нови надворешни пневматски гуми за патнички автомобили (вклучувајќи караван и натпреварувачки автомобили)	967,385	17,721,233
392111	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полимери на стирол	4,681,649	15,290,276
220210	Вода, вклучувајќи минерална вода и газирана вода, со додаток на шеќер или други средства за засладување или ароматизација	15,901,332	14,839,891
930630	/	108,763	14,822,097
220110	Минерална вода и газирана вода	9,911,245	14,569,780
210500	Сладолед и друг јастив мраз, со додаток или без додаток на какао	6,249,132	13,512,415
110100	Брашно од пченица или наполица	14,703,241	10,528,921
690410	Ѕидарски тули	356,519	10,473,985
271320	Битумен од нафта	8,705,920	9,543,507
732189	Други апарати други, вклучувајќи апарати на цврсти горива	2,802,811	8,854,382
870331	Други возила со клипен мотор со внатрешно согорување на палење со помош на компресија (дизел или полудизел) со зафатнина на цилиндарот што не надминува 1500 см3	490,055	8,321,171
481810	Тоалетна хартија	3,259,965	8,264,126
81120	Малинки,капинки,дудинки,логански бобинки,црни,бели и црвени рибизли и рибеси,неварено или варено во вода или пареа,замрзнато,со додаток или без додаток на шеќер или други материи за засладување	2,044,739	7,886,358
190531	Слатки бисквити	10,693,001	6,789,257
850421	Трансформатори со течен диелектрик со моќност што не надминува 650 кVA	229,065	6,700,933
80810	Јаболка, свежи	1,272,490	6,682,679
10410	Овци, живи	2,803,492	5,755,216
441875	Составени подни плочи, други, повеќеслојни	3,336,123	5,701,803
300442	Лекови што содржат псеудоефедрин или негови соли	295,948	5,578,323
160100	Колбаси и слични производи, од месо, од други јастиви месни кланични производи или од крв, сложени прехранбени производи врз основа на овие производи	7,949,960	5,273,949
240220	Цигари што содржат тутун	10,936,229	5,120,412
620791	Поткошули и други маици, наметала за капење, домашни наметала и слични производи, за мажи или момчиња од памук	1,492,106	5,025,244
10229	Други живи животни, вид говеда	22,544,757	4,679,663
611521	Други хулахоп чорапи од синтетички влакна, со нумерација по една жица предиво помалку од 67 децитекси	165,255	4,367,503
40520	Млечни премази	1,376,661	4,189,181
391723	Цевки и црева, крути од полимери на винил хлорид	1,307,547	3,771,831

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Како производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Црна Гора се јавуваат *производи од примарно земјоделие (брашно, свежо овојшје, живи животни) и прехранбена индустрија*

(сирење и млечни премази, сладолед, минерална и газирана вода, масло од сончоглед, сивомеснати производи), метални и електро производи, тули и градежни материјали, лекови, цигари, текстил и облека (хулахопки, чорапи, поткошули) и други производи.

Она што исто така е важно во рамки на анализата за идентификување на извозните потенцијали на Србија кон Црна Гора е **мапирање на можностите за производна диверзификација** преку идентификување на нови производи кои земјата не ги извезува до сега или ги извезува во мали незначителни количини, а за кои согласни применетата методологија има значајни потенцијали.

Во табелата подолу се дадени **топ 20 производи кои се идентификувани како нови потенцијални производи со најголем потенцијал да отпочнат да се извезуваат** на црногорскиот пазар од страна на српските компании.

Табела 35. Топ 20 нови производи со најголем потенцијал за извоз во Црна Гора

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
850434	Други трансформатори со моќност што надминува 500 кVA	-	51,921,187
252390	Други хидраулични цементи	-	44,190,807
961610	Прскалки за мириси и слични тоалетни прскалки, уреди и глави за нив	4,597	27,203,870
151211	Сурово масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	3,425	22,007,937
880240	Авиони и други воздухоплови, со празна неоперативна маса што надминува 15000 кг	-	21,358,798
240399	Друг тутун	-	18,860,136
252321	Портланд цемент, бел цемент, вештачки бојосан или небојосан	5,133	15,168,526
20329	Месо свинско, замрзнато, друго	-	13,159,122
760200	Отпадоци и остатоци, од алуминиум	43	8,617,176
730429	Друго, заштитни цевки “цасинг”, производствени цевки tubing, и цевки за дупчење што се користат при дупчење за добивање на нафта или гас	-	8,511,952
300431	Лекови што се состојат од измешани или неизмешани производи што содржат инсулин	-	7,720,652
847420	Машини за дробење или мелење	-	7,500,799
160241	Други приготвени или конзервирани производи од свињи, шунки и отсечоци на шунки	7,040	7,118,314
80711	Лубеници	571	6,046,568
282990	Други перхлорати, бромати и пербромати; јодати и перјодати	3,152	5,431,223
300630	Контрастни средства за радиографски испитувања; дијагностички реагенси наменети за употреба кај пациентите	-	5,294,702
60311	Рози, свежи	-	5,130,267
821210	Апарати за бричење и бричеви	997	5,052,026
841090	Хидраулични турбини и водни кола, делови, вклучувајќи и регулатори	-	4,346,771
844316	Машини за флексографски печат	1,743	4,273,543

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Вкупниот извоз на Србија во **Северна Македонија** на крајот на 2022 година изнесуваше **987 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **9%.** Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Србија во Северна Македонија е **520 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Србија да достигне вредност на извоз од над **1.507 милиони долари** до крајот на **2027 година.** Тоа би значело дека извозот на Србија во Северна Македонија во наредниот период би растел

со **просечна годишна стапка од околу 11%**, што е повисока стапка во однос на стапката на раст во изминатиот период.

Подолу се дадени **топ 30 производи** за кои Србија има **најголеми неискористени извозни потенцијали** во Северна Македонија како еден од најголеми извозни и трговски партнери.

Табела 36. Топ 30 производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Северна Македонија

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
170199	Друг шеќер	6,723,566	45,197,946
420500	Други производи од кожа или од вештачка кожа	2,473,462	32,057,145
854430	Сетови на спроводници за палење и други сетови на спроводници за возила, воздухоплови или бродови	19,934	27,796,625
720838	Друго, во макари, само топло валани, со дебелина од 3мм или поголема но помала од 4,75мм	3,411,980	26,963,761
340220	Препарати приготвени за продажба на мало	8,751,092	25,779,555
720839	Друго, во макари, само топло валани, со дебелина помала од 3мм	7,848,990	22,980,284
720837	Друго, во макари, само топло валани, со дебелина од 4,75мм или поголема но што не надминува 10мм	338,826	17,552,116
271112	Пропан	659,222	13,987,295
321490	Неогноотпорни препарати за површинска обработка на фасади, внатрешни ѕидови, подови, тавани или слично	13,040,113	12,639,062
851680	Електрични грејачи отпорници	432,973	12,149,724
940190	Делови за седишта	25,660	10,237,813
271320	Битумен од нафта	1,125,119	9,134,405
851290	Делови на бришачи за стакло, уреди за одмрзнување и уреди за одмаглување, за велосипеди или моторни возила	66,477	8,986,411
690510	Керамиди	2,393,833	8,983,482
720926	Ненамотани (во табли), само ладно валани (ладно редуцирани), со дебелина што надминува 1 мм но помала од 3 мм	1,642,383	7,915,835
81120	Малинки, капинки, дудинки, логански бобинки, црни, бели и црвени рибизли и рибеси, неварено или варено во вода или пареа,замрзнато,со додаток или без додаток на шеќер или други материи за засладување	188,145	7,904,144
271121	Природен гас, во гасовита состојба	43,901	7,790,234
271019	Други масла и препарати (средни, тешки и гасни масла)	4,208,029	7,529,559
854442	Други електрични спроводници, за напон што не надминува 1000 V со конектори	147,408	6,936,708
220210	Вода, вклучувајќи минерална вода и газирана вода, со додаток на шеќер или други средства за засладување или ароматизација	1,316,834	6,915,923
401110	Нови надворешни пневматски гуми за патнички автомобили (вклучувајќи караван и натпреварувачки автомобили)	3,764,285	6,312,607
690410	Ѕидарски тули	4,239,828	5,582,178
850110	Мотори со моќност што не надминува 37,5 W	241,737	5,230,305
720925	Ненамотани (во табли), само ладно валани (ладно редуцирани), со дебелина од 3 мм или поголема	230,672	5,227,615
732189	Други апарати други, вклучувајќи апарати на цврсти горива	2,458,233	4,867,423
851610	Електрични проточни или акумулациони грејачи на вода и потопувачки грејачи	927,401	4,795,037
721420	Други прачки од железо или нелегиран челик, со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во процесот на валање	968,760	4,711,046
720853	Друго, ненамотани (табли), само топло валани, со дебелина од 3 мм или поголема но помала од 4,75 мм	911,292	4,671,551
392111	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полимери на стирол	1,456,256	4,117,677
870331	Други возила со клипен мотор со внатрешно согорување на палење со помош на компресија (дизел или полудизел) со зафатнина на цилиндарот што не надминува 1500 см3	2,219,057	3,923,850

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Како производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Северна Македонија се јавуваат *примарјно земјоделски производи (свежо овошје), прехранбена индустрија (минерална и газирана вода, масло од сончоглед), метални производи (топловалани профили, прачки, жици и други производи) и електро производи (спроводници, грејачи, отпорници), гуми и производи од гуми, делови за автомобили и моторни возила.*

Она што исто така е важно во рамки на анализата за идентификување на извозните потенцијали на Србија кон Северна Македонија е **мапирање на можностите за производна диверзификација** преку идентификување на нови производи кои земјата не ги извезува до сега или ги извезува во мали незначителни количини, а за кои согласни применетата методологија има значајни потенцијали.

Во табелата подолу се дадени **топ 20 производи кои се идентификувани како нови потенцијални производи со најголем потенцијал да отпочнат да се извезуваат** на македонскиот пазар од страна на српските компании.

Табела 37. Топ 20 нови производи со најголем потенцијал за извоз во Северна Македонија

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
711021	Паладиум необработен или во прав	-	193,914,069
284390	Други соединенија; амалгами	-	95,728,893
690919	Керамички производи за лабораториска, хемиска или друга техничка употреба, друго	1,131	91,648,716
850790	Делови на електрични акумулатори, вклучувајќи и сепаратори за нив	-	28,891,981
260400	Руди на никел и концентрати	-	21,153,192
780110	Рафинирано олово	-	18,991,738
252329	Портланд цемент, друг	-	18,816,352
90111	Кафе, непечено со кофеин	-	18,076,947
20230	Месо говедско, замрзнато, без коски	9,996	13,285,587
551211	Ткаенини со содржина 85% или повеќе по маса синтетички влакна, сечени со содржина 85% или повеќе по маса полиестерски влакна, небелени или белени	-	12,458,908
284210	Двојни или комплексни силикати, вклучувајќи алуминосиликати хемиски определени или неопределени	497	10,781,190
853641	Релеи за напон што не надминува 60 V	4,919	10,465,380
440712	Дрво обработено по должината,со режење,глодање или со сечење или лупење,вклучувајќи рендисано,брусено, рабно споено,со дебелина > од 6 мм, иглолисни,од ела (Abies spp.) и оморика (Picea spp.)	-	10,330,312
720260	Феро-никел	-	10,026,562
70200	Домат, свеж или разладен	6,445	8,630,882
640319	Обувки со ѓонови од каучук, гума, пластична маса, кожа или вештачка кожа и со лице (горниште) од кожа други спортски обувки	7,672	7,873,653
300215	Имунолошки производи, подготвени во одмерени дози или во форми или пакувања за продажба на мало	1,700	7,538,666
790112	Цинк, нелегиран со содржина по маса помала од 99,99% цинк	-	7,386,430
70700	Краставици и корнишони, свежи или разладени	2	7,164,525
850811	Правосмукалки со вграден електричен мотор со моќност што не надминува 1.500 W и со вреќичка за прашина или друг сад за собирање со капацитет што не надминува 20 л	8,083	6,556,999

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

4.3 Анализа на извозни потенцијали на Босна и Херцеговина

Вкупниот извоз на Босна и Херцеговина во **Србија** на крајот на 2022 година изнесуваше **1.359 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **12%.**

Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Босна и Херцеговина во Србија е **422 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Босна и Херцеговина да достигне вредност на извоз од над **1.781 милиони долари** до крајот на **2027 година**.

Тоа би значело дека извозот на Босна и Херцеговина во Србија во наредниот период би растел со **просечна годишна стапка од околу 7%**, што е побавна динамика во однос на стапката на раст во изминатиот период.

Подолу се дадени **топ 30 производи** за кои Босна и Херцеговина има **најголеми неискористени извозни потенцијали** во Србија како еден од најголеми извозни и трговски партнери.

Табела 38. Топ 30 производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Србија

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
81120	Малинки, капинки, дудинки, логански бобинки, црни, бели и црвени рибизли и рибеси, неварено или варено во вода или пареа, замрзнато, со додаток или без додаток на шеќер или други материи за засладување	27,779,169	36,603,123
854449	Други електрични спроводници, за напон што не надминува 1000 V други	14,293,792	34,934,911
480421	Крафт хартија за вреќи, небелена	16,711,282	33,213,507
721310	Топло валана жица, во макари, од железо или нелегиран челик со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во процесот на валање	47,783,670	33,076,624
850300	Делови погодни за употреба исклучително или главно со машините од тар. број 8501 или 8502	158,770	24,768,020
760120	Легури на алуминиум	3,574,455	16,847,842
392520	Врати, прозорци и рамки за нив, прагови за врати	3,577,172	13,016,281
760429	Прачки и профили, од легури на алуминиум, друго	10,526,783	10,247,726
440791	Друго обработено дрво, Дабово (Quercus spp.)	8,460,217	9,697,548
440890	Листови на фурнир (и оние добиени од сечено ламинирано дрво), за шперплочи ламинирано друго, режено по должина,сечено/лупено, рендисано/небрусено / рабно споено со дебелина што не надминсва >6м	313,932	7,317,275
760421	Прачки и профили, од легури на алуминиум, шупливи профили	856,694	7,069,997
950430	Други игри, што се пуштаат во работа со метални пари,банкноти (хартија од вредност), банковни картички, говор(токенс) или со посредство на било кој друг начин на плаќање,освен опрема за автоматски куглани	908,995	5,747,270
283620	Динатриум карбонат	7,341,980	5,653,330
440112	Огревно дрво во облици, цепеници, гранки, снопови или слични форми, неиглолисни	671,063	5,527,457
610821	Слип гаќичи и гаќички од памук за жени или девојчиња, плетени или кукичани	7,676	5,388,920
730890	Друг конструкции и делови од конструкции	43,713,661	4,888,202
853710	Табли, плочи, пултови, маси, ормани и други основи, за напон што не надминува 1000 V	299,874	4,773,481
640610	Лице (горниште) и делови на лицето (горништето), освен вметката за зајакнување	1,160,278	4,396,469
731420	Решетки, мрежи и огради, заварени на местата на крстосување, од жица со максимална димензија на на пречниот пресек од 3 мм или поголема и кои имаат отвори големи 100 см2 или поголеми	12,722,002	3,985,358
281830	Алуминиум хидроксид	2,785,802	3,464,202

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
440692	/	2,111,491	2,925,900
732690	Други производи од железо или челик	1,216,351	2,923,077
851190	Делови на електрична опрема за палење или задвижување на мотори со внатрешно согорување што се палат со помош на свеќичка или на компресија, генератори и реглери за нив	39,033	2,906,828
620213	Капути, мантили за дожд, наметала, пелерини и слични производи, за жени или за девојчиња, од вештачки или синтетички влакна	22,713	2,737,953
360300	Бавногоречки штапини; детонирачки штапини; ударни или експлозивни каписли; запалки; електрични детонатори	4,950,476	2,672,543
440792	Друго обработено дрво, Буково (Faqus spp.)	2,711,630	2,581,730
291714	/	972,107	2,551,691
950300	Трицикли, тротинети, автомобили со педали и слични играчки на тркала; колички за кукли;кукли; др.играчки; смалени модели и сл. модели за игра, вклучувајќи и со погон; загатки од сите видови	38,401	2,440,435
640411	Обувки со ѓонови од каучук, гума или пластична маса, спортски обувки; патики за тенис, кошарка, гимнастика, тренинг и слично	30,506	2,437,497
640399	Обувки со ѓонови од каучук, гума, пластична маса, кожа или вештачка кожа и со лице (горниште) од кожа, други	212,821	2,332,417

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Како производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Србија се јавуваат *дрво и производи од дрво, врати и прозорци, облека и обувки, производи од хартија, производи од алуминиум, електро делови и опрема.*

Она што исто така е важно во рамки на анализата за идентификување на извозните потенцијали на Босна и Херцеговина кон Србија е **мапирање на можностите за производна диверзификација** преку идентификување на нови производи кои земјата не ги извезува до сега или ги извезува во мали незначителни количини, а за кои согласни применетата методологија има значајни потенцијали.

Во табелата подолу се дадени **топ 20 производи кои се идентификувани како нови потенцијални производи со најголем потенцијал да отпочнат да се извезуваат** на српскиот пазар од страна на босанските компании.

Табела 39. Топ 20 нови производи со најголем потенцијал за извоз во Србија

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
901920	Апарати за озонотерапија, оксигенотерапија, аеросол терапија, вештачко дишење или други терапевтски апарати за дишење	2,543	24,034,713
260111	Руди на железо и концентрати, освен пржени пирити на железо неагломерирани	-	23,890,189
260300	Руди на бакар и концентрати	-	21,160,432
854231	Процесори и контролори (управувачи), комбинирани или не комбинирани со мемории, конвертери, логички кола, засилувачи, часовник и временски кола, или други кола	993	16,817,351
853400	Печатени кола	3,256	15,774,498
854720	Изолациони делови од пластична маса	332	14,357,521
841199	Делови на други гасни турбини	73	13,407,416
740811	Жица од рафиниран бакар, со максимална димензија на напречниот пресек што надминува 6 мм	-	13,133,316
854430	Сетови на спроводници за палење и други сетови на спроводници за возила, воздухоплови или бродови	6,874	11,859,881
852871	Приемни апарати за телевизија, со или без вграден радиодифузен приемник или со апарати за снимање или репродукција на звук или слика кои несе наменети за вградување на видео дисплеј или екран	7,932	11,802,996
880240	Авиони и други воздухоплови, со празна неоперативна маса што надминува 15000 кг	-	11,189,279

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
90111	Кафе, непечено со кофеин	-	10,061,052
840211	Котли со цевки што се загреваат со вода за производство на пареа што надминува 45 тони/час	-	9,021,660
900150	Леќи за очила од други материјали	9,107	7,903,216
854129	Транзистори, освен фотоосетливи други	-	7,431,419
850511	Перманентни магнети и производи предвидени да станат перманентни магнети по магнетизирањето од метал	-	7,412,691
851769	Други апарати за предавање и прием на глас, слики или други податоци, вклучувајќи апарати за комуникација во жичана или безжична мрежа (како за локална или широкоподрачна мрежа)	6,398	6,814,341
390761	Поли(етилен терефталат) со вискозитет од 78мл/г или поголем	-	6,449,613
847170	Мемориски единици	2,139	6,056,312
853224	Други константни кондензатори керамички диелектрични, повеќеслојни	-	5,897,175

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Вкупниот извоз на Босна и Херцеговина во **Црна Гора** на крајот на 2022 година изнесуваше **310 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **5%**. Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Босна и Херцеговина во Црна Гора е **148 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Босна и Херцеговина да достигне вредност на извоз од над **458 милиони долари** до крајот на **2027 година**. Тоа би значело дека извозот на Босна и Херцеговина во Црна Гора во наредниот период би растел со **просечна годишна стапка од околу 10%**, што е повисока стапка во однос на стапката на раст во изминатиот период.

Подолу се дадени **топ 30 производи** за кои Босна и Херцеговина има **најголеми неискористени извозни потенцијали** во Црна Гора како еден од најголеми извозни и трговски партнери.

Табела 40. Топ 30 производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Црна Гора

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
731420	Решетки, мрежи и огради, заварени на местата на крстосување, од жица со максимална димензија на напречниот пресек од 3 мм или поголема и кои имаат отвори големи 100 см2 или поголеми	10,012,324	45,978,958
930591	/	27,431	42,248,227
930630	/	213,154	10,224,709
721310	Топло валана жица, во макари, од железо или нелегиран челик со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во процесот на валање	5,988,875	8,998,884
252390	Други хидраулични цементи	184,543	7,048,589
281820	Алуминиумоксид, освен вештачки корунд	-	3,419,084
392111	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полимери на стирол	249,589	2,188,718
300442	Лекови што содржат псеудоефедрин или негови соли	150,576	1,571,448
640411	Обувки со ѓонови од каучук, гума или пластична маса, спортски обувки; патики за тенис, кошарка, гимнастика, тренинг и слично	2,253	1,339,574
441875	Составени подни плочи, други, повеќеслојни	405,356	1,254,310
392520	Врати, прозорци и рамки за нив, прагови за врати	268,291	1,140,380
640399	Обувки со ѓонови од каучук, гума, пластична маса, кожа или вештачка кожа и со лице (горниште) од кожа, други	2,945	1,028,255

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
940161	Други седишта, со дрвени скелети тапацирани	1,457,437	897,368
761010	Врати, прозорци и рамки за нив и прагови за врати од алуминиум	45,212	727,010
640391	Обувки со ѓонови од каучук, гума, пластична маса, кожа или вештачка кожа и со лице (горниште) од кожа што го покриваат глуждот	47,965	590,660
440692	/	227,746	473,419
940690	Монтажни згради од друго	379,180	394,351
760421	Прачки и профили, од легури на алуминиум, шупливи профили	137,005	390,040
81120	Малинки,капинки,дудинки,логански бобинки,црни,бели и црвени рибизли и рибеси,неварено или варено во вода или пареа,замрзнато,со додаток или без додаток на шеќер или други материи за засладување	783	285,263
210320	Кечап и други сосови од домати	1,815	276,823
360300	Бавногоречки штапини; детонирачки штапини; ударни или експлозивни каписли; запалки; електрични детонатори	108,742	250,789
610821	Слип гаќички и гаќички од памук за жени или девојчиња, плетени или кукичани	31,957	216,788
620333	Јакни и сакоа, за мажи или момчиња, од синтетички влакна	6,841	210,114
620343	Панталони, панталони со пластрон и прерамки, Бриџ-панталони и шорцеви, за мажи или момчиња, од синтетички влакна	4,284	193,666
441820	Врати и нивни рамки и прагови од дрво	172,048	192,392
220210	Вода, вклучувајќи минерална вода и газирана вода, со додаток на шеќер или други средства за засладување или ароматизација	394,317	189,745
440929	Дрво (вклучувајќи ламели и фризи за паркет, несоставени) профилирано, од не иглолисни, друго	241,003	185,939
950430	Други игри,што се пуштаат во работа со метални пари,банкноти (хартија одвредност),банковни картички,говор(токенс) или со посредство на било кој друг начин на плаќање,освен опрема за автоматски куглани	388,754	176,620
490199	Печатени книги, брошури, летоци и слични печатени материјали, вклучувајќи и слободни листови, друго	16,226	142,746
940390	Делови од мебел	50,254	142,241
283630	Натриум хидрогенкарбонат (натриум бикарбонат)	1,793	127,700
160239	Други приготвени или конзервирани производи од друго месо	440,191	115,055

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Како производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Црна Гора се јавуваат *производи од прехранбена индустрија (кечап, сувомеснати производи, вода, конзервирани производи), производи од дрво и мебел, градежни материјали, врати и прозорци, производи од железо и челик (жици, прачки, профили), облека (јакни, панталони и друг тип на облека).*

Она што исто така е важно во рамки на анализата за идентификување на извозните потенцијали на Босна и Херцеговина кон Црна Гора е **мапирање на можностите за производна диверзификација** преку идентификување на нови производи кои земјата не ги извезува до сега или ги извезува во мали незначителни количини, а за кои согласни применетата методологија има значајни потенцијали.

Во табелата подолу се дадени **топ 20 производи кои се идентификувани како нови потенцијални производи со најголем потенцијал да отпочнат да се извезуваат** на црногорскиот пазар од страна на босанските компании.

Табела 41. Топ 20 нови производи со најголем потенцијал за извоз во Црна Гора

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	-	8,708,633
620443	Фустани, за жени или девојчиња, од синтетички влакна	607	7,620,311
281820	Алуминиумоксид, освен вештачки корунд	-	5,313,580
841510	Прозорски или ѕидни, самостојни или сплит системи за климатизација	-	5,004,900
271012	Лесни масла и препарати	3,225	3,996,405
640411	Обувки со ѓонови од каучук, гума или пластична маса, спортски обувки; патики за тенис, кошарка, гимнастика, тренинг и слично	2,253	3,719,764
271320	Битумен од нафта	-	3,515,922
640399	Обувки со ѓонови од каучук, гума, пластична маса, кожа или вештачка кожа и со лице (горниште) од кожа, други	2,945	3,135,326
300215	Имунолошки производи, подготвени во одмерени дози или во форми или пакувања за продажба на мало	-	2,671,622
90111	Кафе, непечено со кофеин	-	2,575,242
640299	Други обувки што го покриваат глуждот, други	1,497	2,542,722
852580	Телевизиски камери, дигитални фотоапарати и видео камери за снимање	1,412	2,506,630
850434	Други трансформатори со моќност што надминува 500 кVA	-	2,186,523
210500	Сладолед и друг јастив мраз, со додаток или без додаток на какао	-	2,186,002
852871	Приемни апарати за телевизија,со или без вграден радиодифузен приемник или со апарати за снимање или репродукција на звук или слика кои несе наменети за вградување на видео дисплеј или екран	72	2,184,040
850940	Апарати за мелење и мешање на храна; соковници за овошје или зеленчук	-	1,823,011
20230	Месо говедско, замрзнато, без коски	-	1,776,768
441011	Бродски даски од дрво	1,674	1,642,496
851712	Телефони за целуларни мрежи (мобилна телефонија) или за други безжични мрежИ	-	1,607,843
852852	Други монитори способни за директно поврзување и наменети за употреба со машини за автоматска обработка на податоци од тар. број 8471	56	1,495,943

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Вкупниот извоз на Босна и Херцеговина во **Северна Македонија** на крајот на 2022 година изнесуваше **97 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **6%.** Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Босна и Херцеговина во Северна Македонија е **61 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Босна и Херцеговина да достигне вредност на извоз од над **158 милиони долари** до крајот на **2027 година**. Тоа би значело дека извозот на Босна и Херцеговина во Северна Македонија во наредниот период би растел со **просечна годишна стапка од околу 12-13%**, што е значително повисока очекувана стапка на раст на извозот во однос на стапката на раст во изминатиот период.

Подолу се дадени **топ 30 производи** за кои Босна и Херцеговина има **најголеми неискористени извозни потенцијали** во Северна Македонија како еден од извозни и трговски партнери.

Табела 42. Топ 30 производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Северна Македонија

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
721420	Други прачки од железо или нелегиран челик, со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во процесот на валање	264,120	4,420,687
854449	Други електрични спроводници, за напон што не надминува 1000 V други	4,684,642	1,979,984
151219	Друго масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	170,185	1,877,550
721391	Топло валана жица, во макари, со кружен напречен пресек со пречник помал од 14 мм	1,101,387	1,232,521
760429	Прачки и профили, од легури на алуминиум, друго	100,945	994,639
731420	Решетки, мрежи и огради, заварени на местата на крстосување, од жица со максимална димензија на напречниот пресек од 3 мм или поголема и кои имаат отвори големи 100 см2 или поголеми	210,540	922,896
721310	Топло валана жица, во макари, од железо или нелегиран челик со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во процесот на валање	29,056	782,510
392520	Врати, прозорци и рамки за нив, прагови за врати	3,923	628,271
760120	Легури на алуминиум	11,739	510,546
950430	Други игри,што се пуштаат во работа со метални пари,банкноти (хартија одвредност),банковни картички, говор(токенс) или со посредство на било кој друг начин на плаќање,освен опрема за автоматски куглани	70,415	461,483
40390	Маштеница, кисело млеко,павлака,кефир и др. ферментирано/закиселено млеко и павлака,концентрирани/не или со содржина на додад.шеќер/др. материи за засладување/ ароматизирани или со додадено овошје,јатчесто или какао	113,069	442,470
440112	Огревно дрво во облици, цепеници, гранки, снопови или слични форми, неиглолисни	44,598	434,861
854810	Отпадоци и остатоци од примарни ќелии, примарни батерии и електрични акумулатори; потрошени примарни ќелии, потрошени примарни батерии и потрошени електрични акумулатори	25,555	315,043
392111	Други плочи, листови, филмови, фолии и ленти, со клеточна структура од пластични маси од полимери на стирол	138,131	310,251
760421	Прачки и профили, од легури на алуминиум, шупливи профили	1,165	273,907
940161	Други седишта, со дрвени скелети тапацирани	114,729	271,910
441875	Составени подни плочи, други, повеќеслојни	8,673	230,660
732690	Други производи од железо или челик	15,568	189,793
440792	Друго обработено дрво, Буково (Faqus spp.)	24,195	173,055
940360	Друг дрвен мебел	138,647	159,136
300450	Други лекови што содржат витамини или други производи од тар. број 2936	43,323	146,077
940350	Дрвен мебел за спални соби	102,909	137,116
440890	Листови нафурнир	10,597	120,909
252210	Вар негасена	220,853	120,706
440692	/	19,068	114,589
392330	Балони шишиња, шишенца и слични производи од пластични маси	31,068	99,842
440929	Дрво (вклучувајќи ламели и фризи за паркет, несоставени) профилирано, од не иглолисни, друго	10,250	95,884
732599	Други леани производи од железо или челик	25,107	92,139
392310	Кутии, сандаци, гајби и слични производи	50,056	92,073

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Како производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Северна Македонија се *дрво и производи од дрво (кутии, сандаци, гајби) и мебел од дрво, метални производи (прачки, профили, жици, решетки, мрежи) и други леани производи од железо и челик, елетро делови и производи (спроводници), производи од пластика (шишиња), лекови.*

Она што исто така е важно во рамки на анализата за идентификување на извозните потенцијали на Босна и Херцеговина кон Северна Македонија е **мапирање на можностите за производна диверзификација** преку идентификување на нови производи кои земјата не ги извезува до сега или ги извезува во мали незначителни количини, а за кои согласни применетата методологија има значајни потенцијали.

Во табелата подолу се дадени **топ 20 производи кои се идентификувани како нови потенцијални производи со најголем потенцијал да отпочнат да се извезуваат** на македонскиот пазар од страна на босанските компании.

Табела 43. Топ 20 нови производи со најголем потенцијал за извоз во Северна Македонија

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
690919	Керамички производи за лабораториска, хемиска или друга техничка употреба, друго	-	809,809
852872	Приемни апарати за телевизија, со или без вграден радиодифузен приемник или со апарати за снимање или репродукција на звук или слика други, во боја	-	682,230
720839	Друго, во макари, само топло валани, со дебелина помала од 3мм	-	627,937
720449	Други отпадоци и остатоци	-	568,971
854442	Други електрични спроводници, за напон што не надминува 1000 V со конектори	160	490,229
853890	Друго, делови погодни за употреба исклучително или главно со апаратите од тар. број 8535, 8536 или 8537	890	422,983
720838	Друго, во макари, само топло валани, со дебелина од 3мм или поголема но помала од 4,75мм	-	366,764
271012	Лесни масла и препарати	6,808	346,020
841510	Прозорски или ѕидни, самостојни или сплит системи за климатизација	-	325,097
420500	Други производи од кожа или од вештачка кожа	-	274,531
382499	Друго, мешавини и препарати кои содржат оксиран (етилен оксид), полибромирани бифенили(PBBs), поли хлорирани бифенили (PCBs), полихлорорани терфенили (PCTs) или три (2,3-дибромопропил) фосфат	1,956	272,051
850790	Делови на електрични акумулатори, вклучувајќи и сепаратори за нив	-	259,983
940190	Делови за седишта	6,495	245,121
151211	Сурово масло од сончоглед или шафраника и нивни фракции	-	221,109
100199	Друга пченица	-	215,722
854720	Изолациони делови од пластична маса	-	195,864
852871	Приемни апарати за телевизија, со или без вграден радиодифузен приемник или со апарати за снимање или репродукција на звук или слика кои не се наменети за вградување на видео дисплеј или екран	-	180,231
260400	Руди на никел и концентрати	-	172,446
441011	Бродски даски од дрво	357	166,655
854430	Сетови на спроводници за палење и други сетови на спроводници за возила, воздухоплови или бродови	118	165,004

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

4.4 Анализа на извозни потенцијали на Црна Гора

Вкупниот извоз на Црна Гора во **Србија** на крајот на 2022 година изнесуваше **157 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **7%**.

Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Црна Гора во Србија е **82 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Црна Гора да достигне вредност на извоз од над **239 милиони долари** до крајот на **2027 година**. Тоа би значело дека извозот на Црна Гора во Србија во наредниот период би растел со **просечна годишна стапка од околу 11%**, што е повеќе во однос на стапката на раст во изминатиот период.

Подолу се дадени **топ 30 производи** за кои Црна Гора има **најголеми неискористени извозни потенцијали** во Србија како еден од најголеми извозни и трговски партнери.

Табела 44. Топ 30 производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Србија

тарифен број	Опис на производ	Вредност на извоз, САД $ 2021 год.	Вредност на неискористен извозен потенцијал, САД $
760110	/	2,643,505	49,488,818
21019	Месо свинско, солено, во саламура, сушени или чадени гради, друго	4,259,655	6,082,987
853010	/	531,716	5,334,635
760120	Легури на алуминиум	1,133,235	4,515,220
81120	Малинки, капинки, дудинки, логански бобинки, црни, бели и црвени рибизли и рибеси, неварено или варено вовода или пареа, замрзнато, со додаток или без додаток нашеќер или други материи за засладување	1,829,141	3,089,802
20910	/	174,907	2,872,845
440131	Дрвени пелети	810,556	2,355,974
440712	Дрво обработено по должината, со режење, глодање или со сечење или лупење, вклучувајќи рендисано, брусено, рабно споено, со дебелина > од 6 мм, иглолисни,од ела (Abies spp.) и оморика (Picea spp.)	3,575,527	1,951,112
848330	Куќишта за лежишта, без вградени топчести или тркалачки лежишта; лизгачки лежишта	18,787	1,053,567
160100	Колбаси и слични производи, од месо, од други јастиви месни кланични производи или од крв, сложени прехранбени производи врз основа на овие производи	266,306	325,839
441520	Палети, сандачести палети и други натоварни табли; палетни држачи	109,188	210,695
870790	Каросерии друго	-	161,416
21020	Месо, говедско, солено, во саламура, сушени или чадени гради	607,717	150,978
160241	Други приготвени или конзервирани производи од свињи, шунки и отсечоци на шунки	8,801	135,859
240120	Тутун, делумно или целосно оджилен/режан	-	121,697
732591	Топки и слични производи за мелници	82,449	108,634
847989	Други машини и механички уреди	36,834	106,803
720449	Други отпадоци и остатоци	-	103,444
80711	Лубеници	203,556	102,363
81110	Јаготки, неварено или варено во вода или пареа, замрзнато, со додаток или без додаток на шеќер или други материи за засладување	17,208	92,494
722850	Други, прачки, само ладно добиени или ладно довршени	-	84,754
251511	Мермер и травертин суров или грубо цепен	45,891	37,609
930200	/	-	31,817
220300	Пиво добиено од слад	98,925	31,774
851762	Машини за прием, конверзија и предавање или регенерација на глас, слики или други податоци, вклучувајќи и апарати за вклучување-исклучување (switching) и усмерување (routing)	55,384	24,727

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Како производи со најголем неискористен извозен потенцијал во Србија се јавуваат *производи од примарно земјоделие (свежо месо, свежо овошје – јагоди, лубеници, малини), прехранбени производи и пијалоци (сувомеснати производи, пиво), алуминиум и производи од алуминиум, електро уреди и машински делови, производи од железо и челик, мермер и травертин.*

Она што исто така е важно во рамки на анализата за идентификување на извозните потенцијали на Црна Гора кон Србија е **мапирање на можностите за производна диверзификација** преку идентификување на нови производи кои земјата не ги извезува до сега или ги извезува во мали незначителни количини, а за кои согласни применетата методологија има значајни потенцијали.

Во табелата подолу се дадени **топ 20 производи кои се идентификувани како нови потенцијални производи со најголем потенцијал да отпочнат да се извезуваат** на српскиот пазар од страна на црногорските компании.

Табела 45. Топ 20 нови производи со најголем потенцијал за извоз во Србија

ТАРИФЕН БРОЈ	ОПИС НА ПРОИЗВОД	ВРЕДНОСТ НА ИЗВОЗ, САД $ 2021 ГОД.	ВРЕДНОСТ НА НЕИСКОРИСТЕН ИЗВОЗЕН ПОТЕНЦИЈАЛ, САД $
901920	Апарати за озонотерапија, оксигенотерапија, аеросол терапија, вештачко дишење или други терапевтски апарати за дишење	-	1,751,251
853710	Табли, плочи, пултови, маси, ормани и други основи, за напон што не надминува 1000 V	7,086	1,135,582
854231	Процесори и контролори (управувачи), комбинирани или не комбинирани со мемории, конвертери, логички кола, засилувачи, часовник и временски кола, или други кола	109	1,135,210
260300	Руди на бакар и концентрати	-	1,083,083
841199	Делови на други гасни турбини	-	903,225
854720	Изолациони делови од пластична маса	1,758	849,617
740811	Жица од рафиниран бакар, со максимална димензија на напречниот пресек што надминува 6 мм	-	847,427
853690	Други апарати	3,514	813,889
853400	Печатени кола	-	765,588
90111	Кафе, непечено со кофеин	6	683,710
901890	Други инструменти и апарати за медицинска, хируршка, забарска и ветеринарна наука	5,974	642,030
854430	Сетови на спроводници за палење и други сетови на спроводници за возила, воздухоплови или бродови	-	628,170
610910	Поткошули и маици (T-shirts), плетени или кукичани од памук	670	609,465
840211	Котли со цевки што се загреваат со вода за производство на пареа што надминува 45 тони/час	-	578,875
390110	Полиетилен со специфична густина помала од 0,94	-	533,865
760612	Плочи, лимови и ленти, од алуминиум, со дебелина што надминува 0,2 мм,правоаголни (вклучувајќи квадратни), од легури на алуминиум	-	492,933
310210	Уреа, вклучувајќи и уреа во воден раствор	-	491,963
841510	Прозорски или ѕидни, самостојни или сплит системи за климатизација	1,999	481,916
721420	Други прачки од железо или нелегиран челик, со вдлабнатини, ребра, жлебови или други деформации добиени во процесот на валање	-	479,222
854129	Транзистори, освен фотоосетливи други	-	438,197

Извор: Пресметка на авторите врз база на официјални податоци од ComTrade базата на ОН

Вкупниот извоз на Црна Гора во **Босна и Херцеговина** на крајот на 2022 година изнесуваше **95 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **27%**. Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Црна Гора во Босна и Херцеговина е **33 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Црна Гора да достигне вредност на извоз од над **128 милиони долари** до крајот на **2027 година**. Тоа би значело дека извозот на Црна Гора во Босна и Херцеговина во наредниот период би растел со **просечна годишна стапка од околу 7-8%**, што е повеќе во однос на стапката на раст во изминатиот период.

Вкупниот извоз на Црна Гора во **Северна Македонија** на крајот на 2022 година изнесуваше **7.4 милиони долари**, при што, просечната годишна стапка на раст на извозот во анализираниот период е **0%**. Според нашите пресметки направени врз база на индикаторот за извозен потенцијал, **вкупниот неискористен извозен потенцијал** на Црна Гора во Северна Македонија е **4.2 милиони долари** во наредните 5 години, што значи според проекциите базирани на претходно елаборираната методологија се очекува Црна Гора да достигне вредност на извоз од над **11.6 милиони долари** до крајот на **2027 година**. Тоа би значело дека извозот на Црна Гора во Северна Македонија во наредниот период би растел со **просечна годишна стапка од околу 5-6%**, што е повеќе во однос на стапката на раст во изминатиот период.

ЗАКЛУЧОК

Регионалната студија за на интра-регионалната трговска соработка во рамки на регионот на Западен Балкан има за цел мапирање на можностите и потенцијалите за интензивирање на трговската размена помеѓу земјите преку искористување на неискористените извозни потенцијали на секоја земја спрема останатите земји од регионот.

Економската теорија и практичните искуства укажуваат дека регионалната интеграција е важна за економскиот развој на земјите, а од друга страна земјите од регионите треба да работат на искористување на тие можности во смисла на географската близина, традиција, историја, јазик и другите предности кои ги имаат соседните земји во својата комуникација и соработка. Во тој контекст, иницијативните за регионална интеграција на земјите од Западен Балкан во насока на градење на заеднички единствен пазар кој како заедничка рамка ќе овозможи економиите и бизнисите да соработуваат помеѓу себе и да ги градат своите конкурентски предности за настап на трети пазари токму помеѓу меѓсебната економска, трговска и бизнис соработка токму во рамки на регионот.

Оттука, откривањето на неискористните трговски потенцијали и можности можат да бидат исклучително корисни за креаторите на економските политики во насока на поддршка на регионалната трговија, компаниите во насока на осознавање на пазарните можности на одделни земји во регионот со цел насочување на своите можности токму на тие пазари и искористување на тие неискористени потенцијали, но секако и за донаторите и другите меѓународни институции во насочување на своите активности во насока на искористување на идентификуваните интра-регионални трговски можности.

Во рамки на првиот дел од студијата се анализирани извозните перформанси на земјите од Западен Балкан во една компаративна рамка споредбено со земјите од Вишеградската група заедно со Словенија и Хрватска како ЕУ земји од поширокиот регион на ЈИЕ. Извозните перфорнанси на земјите се анализирани преку повеќе индикатори и параматри како што извоз на добра и услуги по глава на жител, стапка на раст на извозот, извозот на добра и услуги како процент од БДП.

Дополнително, извозните перформанси се анализирани и преку проучување на извозната структура на земјите од аспект на извозни производи кои ги извезуваат со вредност над 1 милион долари, производи кои ги извезуваат со компаративна предност, ниво на извозна софистицираност и ниво на извозна стандардност. Истовремено, е анализирано нивото на извозна диверзификација преку број на извозни производи и број на извозни пазари каде земјите ги извезуваат своите производи. Сите овие параметри и индикатори даваат една јасна и продлабочена слика за извозните перформанси на двете групи на земји со посебен фокус на земјите од Западен Балкан.

Резултатите од истржувањето покажуваат дека земјите од Вишеградската група заедно со Словенија и Хрватска имаа значително подобри извозни перформанси споредено со земјите од Западен Балкан. Имено, земјите од Виешградската група заедно со Словенија и Хрватска имаат повисоко ниво на извоз по глава на жител и извоз како процент од БДП споредено со земјите од Западен Балкан. Истовремено, резултатите од анализата покажуваат дека и покрај повисоките стапки на раст на извозот што го бележат земјите од Западен Балкан, сепак таа динамика не е доволна за позначителна конвергенција кон извозните перформанси на развиените ЕУ земји од поширокиот регион.

Истовремено, резултатите покажуваат дека земјите од Вишеградската група заедно со Словенија и Хрватска имаат подобра извозна структура од аспект на нивото на извозна софистицираност и ниво на извозна стандарсност (уникатност) кои како параметри ја анализираат извозната структура на земјите преку анализа на карактерот на производите кои се дел од извозниот баскет на секоја земја. Дополнително, резултатите покажуваат дека земјите од Вишеградската група заедно со Словенија и Хрватска имаа повисоко ниво на извозна диверзификација споредено со земјите од Западен Балкан, што значи дека извезуваат значително поголем број на извозни производи и извезуваат на значително поголем број на пазари.

Тоа секако им овозможува на овие земји да постигнат значително подобри економски перформанси што се потврдува со анализата за корелациската поврзаност помеѓу извозните перформанси и нивото на економска развиеност мерена преку БДП по глава на жител. Имено, согласно резултатите во рамки на студијата Вишеградските земји заедно со Словенија и Хрватака како земји со значително подобри извозни перформанси мерени преку различните индикатори истовремено се земји кои имаат повисоко ниво на БДП по глава на жител. Тоа недвосмислено значи дека доколку земјите од Западен Балкан сакаат да оебзбедат побр степен на конвергенција и приближување на животниот стандард до оној на земјите од ЕУ, треба да работи на подобрување на извозната конкурентност и јакнење на перформансите на извозниот сектор. Еден од првите чекори секако треба да биде јакнење на конкурентноста на регионалниот пазар преку интезивирање на интра-трговската размена како основа за подобрување на позициите на глобалните пазари.

Оттука, во рамки на вториот дел од студијата ги проучуваме токму тие можности за забрзување на трговската размена помеѓу земјите во рамки на Западен Балкан. За таа цел користиме два индикатори: 1) индикатор за извозни потенцијали (ИИП) и 2) индикатори за производна диверзификација (ИПД).

Првиот индикатор ги покажува неискористните извозни потенцијали на секоја поединечна земја кон останатите земји од Западен Балкан на ниво на поединечен производ, додека вториот идникатор ги идентификува производите кои одделна земја ги извезува на други пазари, но постои потенцијал и можност да отпочне да ги извезува и на некои од пазарите во рамки на Западен Балкан. Пресметката на двата индикатори е базирани на примена методологијата развиена од страна на Меѓународниот Центар за трговија – Женева со примена на податоци за трговија од ComTrade базата на ОН и од други релеватни извори.

Резултатите од анализата покажуваат дека постои позитивен тренд на раст на трговската размена и соработка помеѓу земјите од Западен Балкан. Имено, стапките на раст на извозот помеѓу земјите од Западен Балкан е поголема од стапките на раст на извозот што одделните земји од Западен Балкан ги остваруваат према останатите земји надвор од регионот. Ова придонесува за забрзување на регионалната трговска интеграција на Западен Балкан што се потврдува со зголемување на учеството на извозот во регионот во вкупниот извоз на секоја одделна земја од Западен Балкан со исклучок на Србија која како голема земја со силни извозни можности бележи повисоки стапки на раст на извозот кон светот споредено со растот на извозот во регионот. Но, секако пазарите на Западен Балкан се исклучително важни и за Србија што се потврдува со фактот што Србија има позитивни стапки на раст на извоз кон сите останати земји од Западен Балкан во анализираниот период.

Многу поважно е тоа што резултатите од анализата укажуваат на големи неискористени извозни потенцијали на земјите во Западен Балкан, што е потврда за можностите кои ги нуди регионалната интеграција преку интензивирање на интра-регионалната трговска соработка помеѓу одделните земји во рамки на регионот на Западен Балкан. Имено, ако се работи на искористување на тие неискористени регионални извозни можности во наредниот период преку подобрување на регионални бизнис услови, понатамошно укинување на трговските бариери и олеснување на трговијата помеѓу земјите во регионот, подобрување на регионалната инфраструктурата и спроведување на препораките и иницијативите во рамки на процесот за градење на единствен регионален пазар ќе овозможи регионалната трговија во наредниот период да расте со значително поголема динамика споредено со досегашните трендови и тенденции. Ова уште повеќе со можностите за зголемување на број на извозни производи помеѓу земјите и супституција на увозот од трети земји преку интензивирање на трговската соработка помеѓу земјите од регионот на Зпаден Балкан. Како производи со најголеми неискористени регионални извозни потенцијали на одделните земји се во рамки на примарно земјоделие и прехранбена индустрија, метална и металопреработувачка индустрија, фармација, текстил и облека, производи од гума и пластика, производи од електро индустрија.